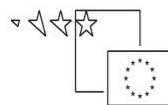

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

POGODBENO PRAVO

MATJAŽ KOVAČ

Višješolski strokovni program: Logistično inženirstvo
Učbenik: Pogodbeno pravo
Gradivo za 2. letnik

Avtor:

Mag. Matjaž Kovač, univ. dipl. prav.
Višja strokovna šola, Celje

Strokovna recenzentka:

mag. Katja Gorjup, univ. dipl. prav.

Lektorica:

Nataša Colja, prof. slov. j. s knji.

CIP

Izdajatelj: Konzorcij višjih strokovnih šol za izvedbo projekta IMPLETUM
Založnik: Zavod IRC, Ljubljana.
Ljubljana, 2010

© Avtorske pravice ima Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.

Gradivo je sofinancirano iz sredstev projekta Impletum 'Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008–11'.

Projekt oz. operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete 'Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja' in prednostne usmeritve 'Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja'.

Vsebina tega dokumenta v nobenem primeru ne odraža mnenja Evropske unije. Odgovornost za vsebino dokumenta nosi avtor.

KAZALO VSEBINE

PREDGOVOR	3
1 OSNOVE PRAVA	5
1.1 DRUŽBA.....	5
1.2 DRŽAVA	6
1.3 PRAVO	6
1.3.1 Morala in pravo	7
1.3.2 Običaj in pravo	7
1.4 PRAVNI RED.....	8
1.5 PRAVNA PRAVILA	8
1.6 PRAVNO RAZMERJE	9
1.7 PRAVNI SUBJEKTI.....	9
1.7.1 Fizične osebe	9
1.7.2 Pravne osebe.....	10
1.8 PRAVNI OBJEKTI.....	10
1.8.1 Pojem pravice	10
1.8.1.1 Stvarne pravice	11
1.8.1.2 Obligacijske pravice	12
1.8.2 Pojem stvari	12
1.9 PRAVNI VIRI.....	12
2 GOSPODARSKI SUBJEKTI	15
2.1 PRAVO GOSPODARSKIH DRUŽB	15
2.2 SAMOSTOJNI PODJETNIK POSAMEZNIK	16
2.3 DRUŽBA Z NEOMEJENO ODGOVORNOSTJO.....	16
2.4 KOMANDITNA DRUŽBA	17
2.5 TIHA DRUŽBA	17
2.6 DVOJNA DRUŽBA.....	17
2.7 DELNIŠKA DRUŽBA.....	18
2.8 KOMADITNA DELNIŠKA DRUŽBA	20
2.9 DRUŽBA Z OMEJENO ODGOVORNOSTJO	20
2.10 PRENEHANJE GOSPODARSKIH DRUŽB.....	21
2.10.1 Prisilna poravnava.....	21
2.10.2 Stečaj gospodarskih družb.....	22
2.10.3 Likvidacija gospodarskih družb	23
3 POGODBENO PRAVO	24
3.2 VRSTE POGODBENEGA RAZMERJA.....	24
3.3 SKLEPANJE POGODB.....	25
3.3.1 Predpogodba oziroma preliminarna pogodba	26
3.3.2 Oblika pogodbe	26
3.3.3 Predmet obveznosti.....	27
3.3.4 Sposobnost stranke	27
3.3.5 Napake volje.....	28
3.4 OBLIKE NEVELJAVNOSTI POGODB	28
3.4.1 Ničnost.....	28
3.4.2 Izpodbojnost	29
3.5 IZPOLNJEVANJE POGODBENIH OBVEZNOSTI.....	29
3.6 SPREMEMBE UPNIKA IN DOLŽNIKA	30
3.6.1 Cesija	30
3.6.2 Prezem dolga	30
3.6.3 Pristop k dolgu.....	30
3.6.4 Prezem izpolnitve	30
3.6.5 Odstop pogodbe.....	31
3.6.6 Nakazilo ali asignacija.....	31
3.6.7 Poravnava	31
3.7 ZAVAROVANJE POGODBENIH OBVEZNOSTI	32
3.7.1 Poroštvo.....	32
3.7.2 Ara in odstopnina.....	32
3.7.3 Pridržna ali retencijska pravica.....	33
3.7.4 Hipoteka oziroma zastava.....	33
3.8 PRENEHANJE POGODBENIH OBVEZNOSTI	33

3.8.1	Pobotanje ali kompenzacija	33
3.8.2	Odpust dolga	34
3.8.3	Nemožnost izpolnitve	34
3.8.4	Zastaranje	34
3.9	ODŠKODNINSKA OBVEZNOST	34
4	DELOVNO PRAVO	38
4.1	POJEM IN ZNAČILNOSTI DELOVNEGA PRAVA	38
4.2	POGODBA O ZAPOSLOTVI	38
4.3	OBVEZNOSTI POGODBENIH STRANK	40
4.3.1	Obveznosti delavca	40
4.3.2	Obveznosti delodajalca	40
4.4	PRENEHANJE POGODBE O ZAPOSLOTVI	41
5	PREVOZNE STORITVE	43
5.1	PREVOZNE POGODBE	43
5.2	POGODBA O PREVOZU STVARI	44
5.2.1	Tovorni list	45
5.2.2	Prevozna pogodba in tovorni list	45
5.2.3	Razmerje med pošiljateljem in prevoznikom	45
5.2.4	Razmerje med prevoznikom in prejemnikom	46
5.2.5	Prevoznikova odgovornost za izgubo, poškodbo in zamudo pošiljke	47
5.2.6	Udeležba več prevoznikov pri prevozu pošiljke	47
5.2.7	Zastavna pravica	48
5.3	POGODBA O PREVOZU OSEB	48
5.4	INCOTERMS KLAUZULE	49
5.5	POMORSKE PREVOZNE POGODBE	49
5.6	LETALSKE PREVOZNE POGODBE	50
5.7	ŽELEZNIŠKE PREVOZNE POGODBE	51
5.8	CESTNE PREVOZNE POGODBE	52
5.9	LOGISTIČNA POGODBA	53
6	POŠTNE IN TELEKOMUNIKACIJSKE STORITVE	55
6.1	POŠTNE STORITVE	55
6.1.1	Splošno	55
6.1.2	Univerzalna storitev	55
6.1.3	Financiranje poštne storitve	56
6.1.4	Dostavljanje poštne pošiljke	56
6.2	TELEKOMUNIKACIJSKE STORITVE	57
6.2.1	Sistemska ureditev telekomunikacij	58
6.2.2	Nova generacija sistemskih zakonov na področju telekomunikacij	59
6.3	AGENCIJA ZA TELEKOMUNIKACIJE RADIOFUZIJO IN POŠTO	60
7	LITERATURA	62
7.1	LITERATURA	62
7.2	PRAVNI VIRI	62

PREDGOVOR

Dragi študentje/ke,

Pred vami je prva izdaja gradiva za predmet Pogodbeno pravo na modulu Logistično inženirstvo. Med pripravo gradiva me je vodila predvsem želja po čim bolj preprosti in razumljivi vsebini tega zelo kompleksnega pravnega področja.

V razvoju gospodarstva vsake države ima mednarodna izmenjava izjemno vlogo, saj povezuje proizvodnjo in potrošnjo in direktno vpliva na hitrejši razvoj proizvodnih sil in družbenih odnosov, ki se ustvarjajo preko mednarodne menjave raznih držav. V sistemu tržnega mehanizma mednarodna menjava in svetovno tržišče postajajo stične točke, na katerih se srečujejo interesi raznih družbenoekonomskih sistemov z različnimi stopnjami razvitosti proizvodnih sil. Zaradi razlik, ki vladajo med trgovskimi praksami pogodbenih strank lahko pride do nesporazumov, nesoglasja in sporov. Gospodarski pomen transporta je pomembno spodbudil napredek proizvajalnih sil in zagotovil podlago za širše poslovno sodelovanje med subjekti iz različnih držav. Prevoz je tista gospodarska dejavnost, ki prispeva k nemotenemu poteku proizvodnje, oskrbljenosti trga in zadovoljevanju potreb državljanov. Značilnost pravne ureditve transportne dejavnosti je široko zasnovan proces poenotenja pravnih pravil in uveljavitve številnih mednarodnih multilateralnih konvencij in sporazumov.

Zaradi vse večje prepletenosti gospodarskih in ekonomskih tokov v mednarodni menjavi, povezovanja gospodarskih subjektov med seboj v konkurenčnem boju ima urejanje logističnih sistemov osrednji pomen. Pojem logistike se lahko označuje kot dejavnost uravnavanja fizičnih tokov materialnih dobrin. S pojmom logistika je tesno povezana tudi globalizacija proizvodnje, ki zahteva kompleksno logistično podporo na strani samih proizvajalcev, saj le ti niso zmožni zagotavljati logistike oziroma bi jim to povzročalo prevelike stroške. Proces globalizacije poteka preko treh vzporednih procesov, in sicer:

- proces hitrejšega pretoka blaga in kapitala v mednarodni mejavi;
- proces integracije svetovnega gospodarstva v skladu z logističnimi načeli in
- pospeševanje homogenizacije in standardizacije gospodarskih sistemov.

Prav preko same logistike je mogoča uspešna konkurenca in uveljavitev v mednarodnem ekonomskem in tržnem sistemu. Integracija različnih dejavnosti v celoto je najpomembnejša značilnost logistike. Zaradi teženj po urejanju tega za zdaj se zelo novega področja, kjer se stikajo tako transportne kot tudi ekonomske in pravne panoge, je treba v bodoče razmišljati tudi o uveljavitvi novih institutov in panog; logistike in logistične pogodbe.

Za na konec vam dragi študentje/ke želim veliko uspehov ob prebiranju gradiva in osvajanju znanj, ki so za življenje še kako pomembna!

V Mariboru, januar 2010

Mag. Matjaž Kovač

1 OSNOVE PRAVA

TEMELJNI CILJI POGLAVJA

Poglavje Osnove prava študentom na kratko prikaže najpomembnejše elementne prava. Najprej izhaja iz filozofske pravne razlage pojmov družba, država in pravo. V nadaljevanju se osredotočamo na temeljne pravne panoge in pravne institute. Poglavje tudi obdeluje pravne subjekte in objekte. Za razumevanje pravne norme kot elementarne sestavine prava je študentom treba osvojiti tudi osnovno znanje glede razlage pravnih aktov in hierarhije pravnih norm

Neštetokrat si človek postavlja določena vprašanja; Kaj je človeška družba? Zakaj potrebujemo državo? Kaj je prav in kaj ne? Ali obstaja čista resnica ali ne? Kakšna je razlika med pravom in pravičnostjo? Zakaj potrebujemo pravo?

Dejstvo je, da človek brez družbe ne more obstajati, tako kot družbe ni brez njenega prvinskega elementa, človeka. Spomnimo se Robisona Chrusoa. Bi Robinson lahko preživel na samotnem otoku, če ne bi srečal domorodca Petka, se z njim ne bi pogovarjal, si ne bi ustvarila določena pravila, katere sta upoštevala pri svojem bivanju na osamljenem otoku.

V zgodovinskem razvoju človeške družbe so bili številni mejniki, ki so ponazarjali kvantitativne in kvalitativne preskoke. Pomembno je ločiti družbo glede na delitev dela med subjekti družbe. Prav delitev dela je bila posledica razvoja družbe na nastanek družbenoekonomskih formacij, ki so človeško družbo popeljale od praskupnosti do kapitalizma (ideološko do komunizma). Kot so že zgoraj ugotovili, je prav neskladje med proizvodjalnimi silami in proizvodnimi odnosi povzročilo razpad obstoječih družbenih temeljev in prehod v novo družbeno ekonomsko formacijo.

V družbeni proizvodnji svojega življenja stopajo ljudje v določene, nujne, od njihove volje neodvisne odnose, ki ustrezajo določeni razvojni stopnji njihovih materialnih proizvodjalnih sil. Celokupnost teh proizvodnih odnosov tvori ekonomsko strukturo družbe, realno osnovo, ki se na njej dviguje pravna in politična vrhnja stavba in ki ji ustrezajo določene oblike družbene zavesti. Način proizvodnje materialnega življenja določa socialni, politični in duhovni proces življenja nasploh. Ne določa zavest ljudi njihove biti, temveč narobe, njihova družbena bit določa njihovo zavest.

1.1 DRUŽBA

Pojem prava je čvrsto vezan na pojmovanje človeške družbe in človeka v njej. Lahko trdimo, da je človek družbeno bitje (zoon politikon), kar pomeni, da je edinstveni element družbe in brez nje ne more obstajati. Med človekom in družbo je jasna povezava, saj človek brez družbe ne more obstajati, tako kot družba brez svojega prvinskega elementa človeka, ne.

Družba je umetna tvorba, ki temelji na skupnem delu ljudi za obvladovanje narave, obustrezno pridobljenem znanju in tehnični zmogljivosti.

Ne glede na to, v kateri fazi razvoja je bila človeška družba, je bilo potrebno za obstanek in nemoten razvoj človeške družbe ustvariti posebna pravila, ki določajo načine vedenja in ravnanja posameznikov. Na najnižji stopnji razvoja človeške družbe najdemo socialne zapovedi, ki so imele visoko moralno sankcijo, niso pa imele družbene sankcije. Zaradi zgodovinskega razvoja družbe socialne zapovedi niso bile uspešne v uravnavanju

nepomirljivih družbenih nasprotij, zato je družba sama izoblikovala **družbena pravila**. Družbena pravila so sistem določenega vedenja in ravnanja ljudi v družbi. Da pa bi se lahko družbena pravila v družbi uveljavila, je bilo potrebno ustanoviti posebno strukturo, ki bi imela nadzor nad uveljavljanjem le teh. Tako so nastale **družbene organizacije**, kot asociacije za funkcionalno urejevanje družbenih pravil in odnosov.

1.2 DRŽAVA

Država je organizacija, ki na določenem ozemlju monopolizira fizično prisiljevanje preko ustreznih sredstev sile, zato da vzdržuje v korist vladajočega razreda njemu ustrezni proizvodnji in potrošni sistem in nanj oprt družbeni red.

Širši pojem državne oblasti je istoveten s proizvodnjo in vobče družbeno skupnostjo, ki jo na določenem ozemlju prisilno ureja državna organizacija v ožjem pomenu, katero lahko enačimo z monopolno organizacijo prisiljujoče javne oblasti. Državo določajo trije meritorni elementi in sicer:

1. **ozemlje** kot teritorialna razsežnost državne oblasti,
2. **prebivalstvo** kot personalna razsežnost državne oblasti,
3. **monopol fizične prisile**.

Na tem mestu je potrebno tudi označiti oblike in vrste državne organizacije. Državna suverenost se deli na zunanjo in notranjo suverenost. **Zunanja suverenost** se kaže kot neodvisnost ene državne organizacije nasproti drugim državnim organizacijam. **Notranja suverenost** označuje državno oblast določene države, ki je vrhovna, vseobsežna, samostojna, izvorna in enotna za celotno državno ozemlje. Institucionalizirane skupine ljudi v državni organizaciji se imenujejo **državni organi**. **Demokratski državni organi** so tiste oblike oblasti, pri katerih so osebe voljene od širših plasti prebivalstva in odgovorne izključno volilcem. **Avtokratski državni organi** so tisti organi, ki izvršujejo oblast iz lastne sile in niso odgovorni volilcem. **Birokratski državni organi** so tista oblika oblasti, ki je postavljena od višjega organa in je odgovorna za svoje delo višjemu organu.

1.3 PRAVO

Če smo zgoraj navedli, da je družba konkretna zgodovinsko dana proizvodna in potrošna skupnost, ki uravnava posamične proizvodne dejavnosti posameznikov in njihovo potrošnjo v družbeno celotnost in je država organizacija, ki na določenem ozemlju monopolizira fizično prisiljevanje preko ustreznih sredstev sile zato, da vzdržuje v korist vladajočega razreda, njemu ustrezen proizvodnji in potrošni istem in nanj oprt družbeni red, je osnovnega pomena urejevanje teh družbenih razmerij na prisilni ravni. Pri tem moramo ločevati dve vrsti urejanja razmerij in sicer **naravno** in **družbeno**. Naravno urejevanje razmerij se manifestira preko naravnih zakonov; to so pravila delovanja naravnih sil in njihova vzajemna razmerja in učinkovanja. Ta pravila drugače imenujemo tudi **tehnični zakoni**.

Na drugi strani imamo pravila za vedenje in ravnanje ljudi v družbeni skupnosti, ki jih lahko opredelimo kot medčlovešk odnose ali strožje **družbene zakone**. Vsak posameznik se mora podrežati splošnim družbenim normam, saj se le tako lahko doseže zadostna stopnja koherentnosti družbe in posameznikov v njej. V primeru, da posameznik prekrši splošne

družbene norme, je podvržen sankciji. Sama sankcija ni zaviralni družbeni element, ampak je pozitiven usmerjevalec za naslovljence družbenih norm.

Pravo je skupek družbenih norm, ki urejajo na obvezen način temeljna družbena razmerja v prid koristim vladajočega razreda, tako da je država porok za njihovo izvrševanje s svojim aparatom fizičnega prisiljevanja, ki je dolžan nastopiti z odrejenimi sankcijami zoper kršitelje pravnih norm.

Pravna pravila niso edina družbena pravila, saj imajo pomembno vlogo tudi drugi normativni sistemi in podsistemi. Ta vloga se lahko s pravom dopolnjuje, mu nasprotuje ali pa se razhaja z njim. Družbena pravila lahko v pravu uporabljamo samo v obsegu, ki ustreza pravnim zakonitostim in potrebam. Tako je s stališča prava izjemnega pomena njegovo razmerje z moralo na eni strani in običaji na drugi strani.

1.3.1 Morala in pravo

Morala je skupek vrednostnih sodb, ki so del individualne družbene zavesti in opredeljujejo dobrobit in slabobit človeštva. Pravo je minimum morale.

Značilnosti morale in prava so:

1. Pravo je načrtno oblikovan normativni sistem, morala pa nastaja postopoma kot spontano ponotranjenje moralnih pravil.
2. Pravo je sistem pravnih norm, ki so zajete v zakonih (kodificirane), moralne norme pa niso zajete v skupek zakonov.
3. Morala je nasproti pravu, ki je vedno racionalno, iracionalna in emocionalno usmerjena.
4. Pravna sankcija je vnaprej določena, moralna sankcija pa je spontani odziv družbe na negativno delovanje posameznika.
5. Temeljna funkcija prava je vnos družbenega reda v družbo, temeljna funkcija morale pa je vnos človečnosti v družbeni red.

1.3.2 Običaj in pravo

Običaji so družbena pravila, ki so se v določenem okolju zaradi tipičnosti in povprečnosti dejansko ustalila.

Značilnosti običajev in prava so:

1. Pravo je socialno prožnejše kot družbeni standardi.
2. Družbeni standardi so v primerjavi s pravom tehnično neizdelani.
3. Družbeni standardi so partikulirani, medtem ko je pravo enovit in med seboj usklajen mehanizem.
4. Če običaj ustreza pravnemu urejanju družbenih razmerij, se pravno pravilo lahko nanj sklicuje ali ga vsebinsko prevzema.

1.4 PRAVNI RED

Pravni red je *sestava vseh pravnih predpisov* strnjenih v skladno, urejeno in neprotislovno celoto. Poleg neprotislovnosti lahko pravni redi vsebujejo tudi določene protislovnosti in so včasih tudi neceloviti. Vendar pa mora ta neprotislovnost in necelovitost v končni fazi dajati celostno podobo pravnega reda. Celovitost in neprotislovnost pravnega reda se zaznava tudi v ustavni ureditvi in na njeni podlagi tudi zakonski ureditvi.

S *prvinami pravnega reda* razumemo tiste njegove temeljne sestavine, ki vse skupaj združene in povezane oblikujejo celoto, pravni red določene države. Za sestavine pravnega reda označujemo pravne institute in pravne panoge. *Pravni instituti* so skupki pravnih predpisov, ki na enakih načelih urejajo zadevno vrsto družbenih razmerij. Skupek pravnih institutov, s katerim urejamo enako, vendar vsebinsko širše področje družbenih razmerij, pa imenujemo *pravna panoga*. Pravni red je sestavljen iz vsebinsko različnih pravnih panog.

Tudi med pravnimi panogami imamo širše in ožje oblike. Med širše oblike pravnih panog se uvršča *javno pravo*, ki temelji na razmejitvi pravnih subjektov, kjer ima ena stran avtoritativno vlogo in ni avtonomije strank; *civilno pravo*, kjer imamo avtonomijo subjektov pravnega razmerja, *kazensko pravo*, kjer se obravnava posebna materija kaznovanja, odgovornosti in sankcioniranja kršenja temeljnih vrednot družbenega sistema in *mednarodno pravo*, kjer nastopajo subjekti in objekti mednarodnega značaja.

1.5 PRAVNA PRAVILA

Pravna pravila oziroma pravne norme so *obvezna (zavezujoča) pravila družbenega vedenja in ravnanja*. Obveznost je v pravnem pravilu označena kot dolžnost naslovljenca, da v določenem družbenem okolju ravna tako, kot opredeljuje pisano in vedenjsko pravilo.

Pravno pravilo je sesavljeno iz hipoteze, dispozicije in sankcije. *Hipoteza* je tista sestavina abstraktnega pravnega pravila, ki opisuje in opredeljuje okoliščine, položaje, dogodke ali razmere. Vsebuje določitev okoliščin in razmer, ki morajo biti prisotne, da bi se uporabila dispozicija. Hipoteza nima normativnega učinkovanja, ampak le določa položaje in okoliščine ravnanja naslovljencev v zvezi z vsebino dispozicije.

Dispozicija označuje osrednji del pravnega pravila. Opisuje predvideno ciljno naravnano sestavino pravnega pravila, kateremu daje naravo obvezne zapovedi za ravnanje naslovljencev določenega pravnega pravila.

V pravu razlikujemo tri vrste dispozicij. *Zapovedi* naslovniku ukazujejo naj se nekaj stori, ali pa nalagajo, naj nekaj stori in kako naj se nekaj stori. Zapovedi narekujejo aktivno ravnanje naslovnika in napotek glede tega delovanja. *Prepovedi* subjektom prepovedujejo določeno ravnanje in zahtevajo negativno ravnanje glede prepovedanega načina ter vzdrževanje takšnega ali drugačnega vnaprej prepovedanega ravnanja. *Dovoljenja* pooblaščajo subjekte za določena ravnanja s tem, da tega ravnanja naslovnikom ne prepovedujejo in tudi ne zapovedujejo.

Zadnja sestavina pravnega pravila je *sankcija*, ki označuje vnaprej določen in predpisan del pravnega pravila, ki določa posledice neizvajanja dispozicije pravnega pravila.

Pravna pravila razvrščamo po učinku pravnega pravila na dispozitivna in prisilna pravna pravila. **Dispozitivna pravna pravila** so tista pravna pravila obnašanja, pri katerih se subjekti lahko sami odločijo za smer ravnanja opredeljenega z dispozicijo. **Prisilna ali kogentna pravna pravila** pa so tista pravna pravila pri katerih ravnanje, ki je drugačno ravnanju določenim z dispozicijo pomeni kršitev pravne norme.

Glede na obseg in krog naslovljencev pravnega pravila ločimo splošna, posamična in posebna pravna pravila. **Splošna pravna pravila** se nanašajo na nedoločeno število pravnih subjektov. Od splošnih ločimo **posamična pravna pravila**, ki se nanašajo na ravnanje ene same osebe, ki ni določeno imenovana. **Posebna pravna pravila** pa določajo ravnanja ožjega kroga naslovljencev s skupnimi obeležji.

1.6 PRAVNO RAZMERJE

Pravna razmerja so **konkretna družbena razmerja**, ki so urejena v splošnih pravnih normah ali z individualnimi pravnimi akti izdanimi na podlagi predpisov. Značilnosti pravnega razmerja so, da nastajajo vedno med vsaj dvema nosilcema, ki imata drug do drugega določene pravice in obveznosti iz pravnih norm. Pravne norme so predvsem **abstraktna pravna pravila**, ki pa ne zadostujejo za urejanje določenih razmerij. Da ovrednotimo neko razmerje kot pravno razmerje, moramo ugotoviti, ali so nastopila takšna dejstva, ki jih pravna norma predvideva za nastanek pravnega razmerja. Iz tega lahko zaključimo, da pravno razmerje ne nastane avtomatsko na podlagi abstraktnih pravnih norm, saj se morajo uresničiti tudi konkretna dejstva, ki jih predvideva pravna norma. Ta dejstva imenujemo **pravna dejstva**.

1.7 PRAVNI SUBJEKTI

V prejšnjih poglavjih smo opredelili pojem pravnega razmerja. Pravno razmerje je tako konkretno družbeno razmerje, ki je urejeno ali s splošnimi pravnimi normami ali pa z individualnimi akti. Pravno razmerje tako obstaja vedno med vsaj dvema nosilcema, ki imata drug do drugega določene pravice in obveznosti, ki jih nalagajo oziroma priznavajo pravne norme. Te nosilce obveznosti pravo označuje kot **pravne subjekte**. Sposobnost nositi pravice in obveznosti imenujemo pravno sposobnost, katera je identična s pravno osebnostjo. Pravne subjekte delimo na fizične in pravne osebe.

1.7.1 Fizične osebe

Osnovna značilnost fizične osebe je **pravna sposobnost**, katero fizična oseba pridobi z rojstvom in jo izgubi s smrtjo. Pravna sposobnost pomeni biti nosilec pravic in obveznosti v pravnem redu. Za razumevanje osnovnih pravnih pojmov je potrebno razlikovati pravno od poslovne sposobnosti. **Poslovna sposobnost** pomeni posebno pravno stanje v katerem lahko človek z lastnimi dejanji oziroma lastnimi izjavami volje prevzema pravice in obveznosti in s tem povzroča veljavne pravne posledice. Za poslovno sposobnost je značilno, da jo pridobi fizična oseba s polnoletnostjo – popolna poslovna sposobnost.

V primeru, da fizična oseba nima poslovne sposobnosti, jo mora v pravnem prometu zastopati kot **zakoniti zastopnik** roditelj ali skrbnik. Fizični osebi se lahko pod zakonsko določenimi

pogoji poslovna sposobnost omeji ali tudi odvzame. Odvzem poslovne sposobnosti se nanaša na tiste fizične osebe, ki zaradi duševne bolezni ali iz drugega vzroka niso sposobne same skrbeti za svoje pravno varovane pravice in koristi. Utemeljenost odvzema poslovne sposobnosti na predlog upravičenih oseb v posebnem nepravdnem postopku odloča sodišče, ki lahko poslovno sposobnost na koncu postopka odvzame deloma ali v celoti.

Poleg pravne in poslovne sposobnosti imamo pri fizičnih osebah tudi pojem **deliktne sposobnosti**. Deliktna sposobnost pomeni, da je fizična oseba lahko odgovorna za kazniva dejanja ali druga škodna dejanja. Mladoletnik, ki še ni star 14 let ni odgovoren za kazniva dejanja in škodo, ki jo povzroči s takšnim kaznivim dejanjem drugemu. Med štirinajstim in šestnajstim letom mladoletniki niso kazensko odgovorni. V tem primeru se lahko mladoletnikom izreče le vzgojni ukrep.

1.7.2 Pravne osebe

Zaradi vse večje specializacije in diverzifikacije del in nalog, fizične osebe niso uspele same kot pravni subjekti dosegati zastavljenih ciljev. Zaradi tega so fizične osebe koncentrirale svoje znanje in kapital v posebne družbene tvorbe, ki so bile ločene od ustanoviteljev teh tvorb. Tem družbenim tvorbam je pravo dalo ime **pravne osebe**. Pravne osebe so nosilci pravic in obveznosti v pravnem redu. Pod pojmom pravna oseba razumemo družbo, skupino ljudi ali drugo pravnoorganizacijsko obliko, ki je po pravnem redu kot premoženjska enota nosilec pravic in obveznosti.

Tako kot fizične osebe ima tudi pravna oseba svojo pravno in poslovno sposobnost. **Pravna sposobnost pravnih oseb** se bistveno razlikuje od pravne sposobnosti fizičnih oseb, saj po naravi pravne osebe ne morejo biti nosilci nekaterih pravic in obveznosti, ki so neločljivo vezane na fizične osebe (osebne pravice). Pravne osebe imajo **specialno pravno sposobnost**, ki je vezana na namen pravne osebe, kar pomeni, da je pravna sposobnost pravne osebe odvisna od dejavnosti pravne osebe, ki je vpisana v sodnem registru. Glede **poslovne sposobnosti pravnih oseb** pa je zakonsko določeno, da njeno voljo izražajo organi pravne osebe. Organi pravne osebe predstavljajo in zastopajo pravno osebo in so tako nadomestilo fiktivne volje pravne osebe, saj je prav volja predvsem značilnost fizičnih in ne pravnih oseb. Vsa dejanja, ki jih organ pravne osebe opravi v mejah svoje pristojnosti, se označujejo kot dejanja pravne osebe.

1.8 PRAVNI OBJEKTI

Pravni subjekti vstopajo v pravna razmerja z namenom pridobitve določene **pravice** ali prevzemanja določenih **obveznosti**. Predmet vsakokratnega pravnega razmerja so pravice enega subjekta, ki so hkrati dolžnosti drugega subjekta. V primeru, da se pravica veže na stvar oziroma so subjekti pravnega razmerja povezani glede neke stvari, lahko rečemo, da je predmet pravnega razmerja tudi **stvar**.

1.8.1 Pojem pravice

Pravica je posebna predmetna pravna kategorija, ki označuje **lastniški odnos do objekta, ki ga pravica usredinja**. Pravice lahko delimo po različnih kriterijih. **Premoženjske** so tiste pravice, ki dajejo neko v denarju ocenljivo premoženjsko korist. Premoženjske pravice so lahko

stvarne, če se veže premoženjska korist na stvari in **obveznostne**, če se veže premoženjska korist na neko pogodbeno razmerje med pravnimi subjekti. Od premoženjskih pravic se razlikujejo **nepremoženjske pravice**, katerih značilnosti so, da ne nudijo nekih premoženjskih koristi. Med nepremoženjske pravice spadajo predvsem **osebnostne pravice**, katerih značilnosti se kažejo predvsem v tem, da so tesno povezane z osebo samo in njenimi svoboščinami.

Pomembna razlika je med vrstami pravic glede vpliva teh pravic na ostale subjekte. Pri tem ločimo **absolutne pravice**, katere učinkujejo proti vsakomur, kar pomeni, da adresanta absolutnih pravic ne sme nihče ovirati pri izvrševanju svoje pravice in vsi dugi imajo dolžnost vzdrževati se ravnanj, s katerimi se kakorkoli posega v absolutno pravico. Absolutne so osebnostne pravice, stvarne pravice in pravice intelektualne lastnine. Nasprotno so **relativne pravice**, ki učinkujejo samo med osebami, ki so v pravnem razmerju. Takšne relativne pravice so obveznostne pravice.

1.8.1.1 Stvarne pravice

Stvarne pravice se ne pojmujejo kot pravice pravnega subjekta na stvari temveč kot **pravna oblast ene osebe do vseh drugih oseb**. Oseba, ki je nosilec stvarne pravice, ima nad to pravico absolutno bolast, kar pomeni, da se morajo vse druge osebe vzdržati ravnanj, s katerimi bi posegale v stvarno pravico noslica. Značilnosti stvarnih pravic so:

1. Stvarne pravice so **premoženjske pravice**.
2. Stvarne pravice so **absolutne pravice**.
3. Predmet stvarne pravice je **individualno določena stvar**.
4. **Število stvarnih pravic je zakonsko omejeno** – načelo numerus clausus.

Po veljavni zakonodaji ločimo tri vrste stvarnih pravic; lastninska, zastavna in služnostna pravica, v posebno kategorijo stvarnih pravic pa spada pravica od posesti.

Lastninska pravica je stvarna pravica, ki obstaja na premoženjih in nepremičninah in daje lastniku pravico imeti stvar v posesti, jo uporabljati in razpolagati v zakonskih mejah. Lastnik mora lastninsko pravico uporabljati v mejah in v skladu z naravo in namenom stvari ter zakonsko določenim družbenim interesom. Prepovedano je izvrševanje lastninske pravice v nasprotju z namenom, zaradi katerega je zakonsko ustanovljena in v nasprotju z moralo.

Glede intenzivitete varstva objekta se od lastninske pravice razlikuje **služnostna pravica**. Služnostna pravica je stvarna pravica na tuji stvari, zaradi katere sme lastnik nepremičnine izvrševati za njene potrebe določena dejanja na nepremičnini drugega lastnika, ali pa zahtevati od lastnika služne stvari, da opusti določena dejanja, ki bi jih sicer imel pravico izvrševati na svoji nepremičnini. Nepremičnino lastnika, ki ima služnostno pravico, imenujemo gospodujoča stvar, nepremičnino, na kateri obstaja služnost, pa služna stvar.

Zavarovanje obligacijske obveznosti se kaže v posebni stvarni pravici na tuji stvari, ki se imenuje **zastavna pravica**. Zastavni upnik pridobi zastavno pravico, ko mu zastavnik izroči stvar, ki je predmet zastavne pogodbe. Zastavna pogodba je obligacijskoppravna pogodba v kateri se dolžnik ali kdo tretji zavezuje nasproti upniku, da mu bo izročil kakšno premoženjsko stvar, na kateri ima kdo lastninsko pravico, da bi se mogel pred drugimi upniki poplačati iz njene vrednosti, če mu terjatev ne bi bila plačana ob zapadlosti, upnik pa se zavezuje, da bo prejeta stvar hranil in jo po prenehanju svoje terjatve nepoškodovano vrnil zastavniku. Terjatev zastavi zastavnik zastavnemu upniku s posebno obliko cesije v izterjatev. Prisilno zastavno pravico pridobi zastavni upnik s sodno intervencijo ali z intervencijo kakšnega

drugega upravnega organa. V posebnih primerih lahko zastavna pravica nastane že na podlagi zakona. Zastavni upnik je dolžan hraniti stvar kot dober gospodarstvenik in nima pravice zastavljene stvari uporabljati ali je izročiti drugemu v rabo in zastavo, razen če mu to dovoli zastavnik.

Od zastavne pravice je treba razlikovati **pridržno ali retencijsko pravico**. Retencijska pravica je pravica upnika zapadle terjatve, v čigar rokah je kakšna dolžnikova stvar, da stvar pridrži, dokler mu ni plačana terjatev. Za retencijsko pravico je pomembno, da obstaja na podlagi predpisa, da terjatev mora biti dospela, medtem ko zastavna pravica nastane tudi na podlagi nezapadle, bodoče in pogojne terjatve.

Posebna modifikacijska oblika stvarnih pravic je **posest**. Posest je dejanska oblast nad stvarjo, ki daje posestniku možnost ekonomskega izkoriščanja stvari neodvisno od posestnikove pravne oblasti nad stvarjo.

Poseben način pridobitve lastninske pravice iz posesti je **priposestvovanje**. Priposestvovanje je pravni pojem, katerega uporabljamo takrat, kadar posestnik, ki ima dejansko oblast nad stvarjo, pridobi stvari, ki jo je imel v posesti, lastninsko pravico. Osnovna pogoja za prisposestvovanje sta dobrovernost posesti in priposestvalna doba.

1.8.1.2 Obligacijske pravice

Za razliko od stvarnih pravic, ki imajo pravno relevantno absolutnost, kar pomeni, da so strankam pravno varovane glede posega v pravice od vseh udeležencev v pravnem prometu, so obligacijske pravice relativne pravice, kar pomeni, da učinkujejo samo med obema strankama, ne pa zunaj razmerja do tretjih oseb. V tem je tudi bistvena specifičnost obligacijskih pravic, saj delujejo samo med določenimi osebami obligacijskega razmerja, od katerih je ena stranka upnik, druga pa dolžnik. Obligacijsko razmerje je razmerje med strankama, na podlagi katerega je ena stranka (upnik) upravičena terjati od druge stranke (dolžnika) izpolnitev obveznosti.

1.8.2 Pojem stvari

Pravna značilnost stvari je, da so stvari vsak uporaben predmet v naravi, ki je različen od človeka in da mora biti ta predmet človeku dosegljiv, kar pomeni, da ga lahko uporablja zase ali za koga drugega.

1.9 PRAVNI VIRI

Med **materialne vire prava** štejemo najrazličnejše ekonomske, družbene in sociološke dejavnike, ki soodločajo, katera družbena razmerja naj bodo urejena s pravnimi normami, in kakšna naj bo njihova vsebina.

Za **formalne vire prava** štejemo tiste pojavne oblike udejanjanja pravnih norm, ki so predvidene v določenem pravnem redu.

Med **spoznavne vire prava** uvrščamo dokumente in druge publikacije ter gradiva, ki rabijo celostnemu vsebinskemu spoznavanju pravnih norm in njihovi namenskosti ter ciljnosti.

Med najpomembnejše formalne vire gospodarskega prava štejemo **ustavo in zakone**, predvsem tisto zakonodajo, ki se ukvarja z gospodarskimi in socialnimi razmerji.

Ustava je najvišji pravni dokument za urejanje najpomembnejših prvin državne ureditve, pravic ter svoboščin človeka in državljana, gospodarskih in socialnih razmerij, javnih financ, ...itn.

Zakoni opredeljujejo pravice in obveznosti državljanov ter drugih oseb. Najpomembnejša pravna zahteva je opredmetena v skladnosti zakonov z ustavo. Zakone predlaga vlada, poslanci in zakonsko določeno število volilcev. Zakone sprejema v večfaznem postopku državni zbor.

Uzance so zbrani, načrtno urejeni, pisno upovedeni in objavljeni trgovinski običaji, ki jih sprejemajo točno določeni subjekti, zvečine gospodarske zbornice ali poklicna združenja gospodarstvenikov.

Formularne pogodbe so takšne pogodbe, ki se sklepajo na osnovi vnaprej oblikovanih in natisnjenih določb. Te pogodbe zvečine pripravljajo veliki proizvajalci in ponudniki določenega blaga in storitev.

Gospodarsko prometne klavzule lahko opredelimo kot zgoščeno geslo, s katerimi so določene pravice in dolžnosti, ki se v poslovni praksi štejejo kot običajne pri določenem pravnem poslu. Namenskost gospodarsko prometnih klavzul je v tem, da določajo način izročitve prodanega blaga.

POVZETEK POGLAVJA

Družba je umetna tvorba, ki temelji na skupnem delu ljudi za obvladovanje narave, ob ustrezno pridobljenem znanju in tehnični zmogljivosti. Država je organizacija, ki na določenem ozemlju monopolizira fizično prisiljevanje preko ustreznih sredstev sile, zato da vzdržuje v korist vladajočega razreda njemu ustrezni proizvodnji in potrošni sistem in nanj oprt družbeni red. Pravo je skupek družbenih norm, ki urejajo na obvezen način temeljna družbena razmerja v prid koristim vladajočega razreda, tako da je država porok za njihovo izvrševanje s svojim aparatom fizičnega prisiljevanja, ki je dolžan nastopiti z odrejenimi sankcijami zoper kršitelje pravnih norm.

Pravni red je sestava vseh pravnih predpisov strnjenih v skladno, urejeno in neprotislovno celoto. Pravna pravila oziroma pravne norme so obvezna (zavezujoča) pravila družbenega vedenja in ravnanja. Pravna razmerja so konkretna družbena razmerja, ki so urejena v splošnih pravnih normah ali pa z individualnimi pravnimi akti izdani na podlagi predpisov. Predmet vsakokratnega pravnega razmerja so pravice enega subjekta, ki so hkrati dolžnosti drugega subjekta. Pravno razmerje tako obstaja vedno med vsaj dvema nosilcema, ki imata drug do drugega določene pravice in obveznosti, ki jih nalagajo oziroma priznavajo pravne norme. Te nosilce obveznosti pravo označuje kot pravne subjekte.

VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

1. Kateri so elementi družbe?
2. Naštej družbenoekonomske formacije in določi razrede izkoriščevalcev in izkoriščancev.
3. Katere so prvine države?
4. Zakaj je nastalo pravo?

5. Kakšne so bistvene razlike med pravom in moralo ter pravom in običaji?
6. Katere pravne panogoe poznamo?
7. Naštej sestavine pravne norme.
8. Kaj je pravno razmerje?
9. Kdaj pridobi fizična oseba pravno in kdaj opravilno sposobnost?
10. Zakaj nastajajo opravne osebe?
11. Kdaj pridobi pravna oseba pravno in kdaj opravilno sposobnost?
12. Naštej temeljne značilnosti lastninske pravice.
13. Razloži razliko med posestjo in priposestvovanjem.
14. Razloži razliko med zastavno in pridržno ali retencijsko pravico.
15. Kaj je stvar?
16. Razloži hierarhijo pravnih aktov.

2 GOSPODARSKI SUBJEKTI

TEMELJNI CILJI POGLAVJA

Temeljni cilj poglavja o gospodarskih subjektih je osvojitve znanja glede elementov gospodarskega statusnega prava. V nadaljevanju so predstavljene gospodarske družbe glede na odgovornosti za obveznosti družbenikov na osebne in kapitalske družbe. V vsakem podpoglavju so na kratko predstavljeni tipični predstavniki. Na koncu tega poglavja je prikazana zelo aktualna tema prenehanja gospodarskih družb in pravnih posledic le tega.

Zakaj nastajajo gospodarske družbe? Predstavljamo si posameznika, ki ima idejo o nekem zaslužku. V glavi si predstavlja nek predmet, ki ga bo pričel tržiti. Na kaj mora biti pozoren? Pri odločitvi o ustanovitvi svojega podjetja je treba misliti na različne elemente in dejavnike. Posameznik sam ne more imeti vseh strokovnih sposobnosti, da bi lahko uspešno konkuriral na trgu. Lahko je strokovnjak na področju ekonomije, nima pa kompetenc na področju prava, tehnike, naravoslovja, komuniciranja ..itd. Zato se posameznik povezuje z drugimi subjekti, ki te veščine obvladajo.

Tako nastajajo najprej neformalna združenja posameznikov s specifičnimi sposobnostmi. Ko ta neformalna združenja usmerjajo svoje želje in hotenja k nekemu skupnemu cilju, predvsem k cilju pridobivanja dobička, smo že bližje nastanku gospodarske družbe. Če se ti posamezniki tako povežejo, da takšna povezava ima vse zakonske elemente gospodarskih družb, so izpolnjeni vsi relevantni pogoji za nastanek gospodarske družbe. Nadaljnji korak je še samo vpis v določeno evidenco (sodni register) in gospodarska družba lahko začne s poslovanjem.

2.1 PRAVO GOSPODARSKIH DRUŽB

Pravo gospodarskih družb je del gospodarskega prava in ureja vrste gospodarskih subjektov, njihov pravni status in njihovo notranjo organizacijo. Pravo gospodarskih družb je samostojna pravna panoga. Gospodarska družba je pravna oseba, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost kot svojo izključno dejavnost v eni izmed naslednjih oblik:

- **osebna družba:** družba z neomejeno odgovornostjo, komanditna družba in tiha družba,
- **kapitalska družba:** družba z omejeno odgovornostjo, delniška družba in komanditna delniška družba.

Dejavnosti gospodarske družbe so lahko kakršnikoli posli, razen tistih, ki so po zakonu prepovedani, oziroma se ne smejo opravljati kot gospodarski posli. Kot **pridobitna dejavnost** se šteje vsaka dejavnost, ki se izvaja na trgu zaradi pridobivanja dobička. Gospodarske družbe se lahko ustvarjajo za pridobitne in nepridobitne dejavnosti.

Firma gospodarske družbe je **ime, s katerim družba posluje**. Obvezna sestavina firme je poleg imena, s katerim družba posluje, tudi označba dejavnosti družbe. Dodatne obvezne sestavine firme so:

- firma družbe z neomejeno odgovornostjo mora vsebovati priimek vsaj enega družbenika z navedbo, da je družbenikov več, ter označbo **D.N.O.**
- firma komanditne družbe mora vsebovati priimek vsaj enega komplementarja ter označbo **K.D.**
- tiha družba posluje s firmo nosilca tihe družbe. Pri firmi nosilca tihe družbe se uporablja dodatek, ki razkriva, da družba posluje s tihim družbenikom **T.D.**
- družba z omejeno odgovornostjo oziroma delniška družba mora imeti v firmi dodatne sestavine in označbo družbe **D.D.** ali **D.O.O**

- firma komanditne delniške družbe mora imeti v firmi sestavino, po kateri se razlikuje od firm drugih družb, ter označbo, da gre za komanditno delniško družbo **K.D.D**

Dodatne sestavine so za osebne družbe fakultativne, za kapitalске družbe pa obvezne ter ne smejo biti takšnega značaja, da spravljajo ali utegnejo spraviti subjekte v zмотo glede vrste ali obsega poslovanja ali da bi utegnilo priti do zamenjave s firmo ali znakom razlikovanja druge osebe.

2.2 SAMOSTOJNI PODJETNIK POSAMEZNIK

Samostojni podjetnik posameznik je fizična oseba, ki za svoje obveznosti odgovarja z vsem svojim premoženjem. Samostojni podjetnik posameznik ni pravna oseba, kar pomeni, da je njegova odgovornost za obveznosti **primarna** in ne subsidiarna tako kot pri pravnih osebah. **Firma samostojnega podjetnika posameznika** vsebuje ime in priimek podjetnika, skrajšano oznako, da gre za samostojnega podjetnika (s.p.), oznako dejavnosti in morebitne dodatne

2.3 DRUŽBA Z NEOMEJENO ODGOVORNOSTJO

Družba z neomejeno odgovornostjo je družba dveh ali več oseb, ki odgovarjajo za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem. Za družbo z neomejeno odgovornostjo je značilno **majhno število družbenikov, osebno angažiranje za podjetje in medsebojno zaupanje**. Družbeniki družbe z neomejeno odgovornostjo so lahko fizične ali pravne osebe. V primeru pravne osebe, opravljajo dejanja poslovanja v družbi zakoniti zastopniki. Družba z neomejeno odgovornostjo se ustanovi s pogodbo med vsaj dvema fizičnima ali pravnima osebama. **Pogodba o ustanovitvi družbe z neomejeno odgovornostjo** mora biti zaradi vpisa v sodni register pismena. Pogodba učinkuje med člani družbe z neomejeno odgovornostjo takoj, ko je sklenjena, v razmerju do tretjih pa šele, ko je vpisana v sodni register. Prijavo za vpis v sodni register morajo vložiti vsi družbeniki.

Pravico do vodenja družbe z neomejeno odgovornostjo je upravičen izvajati vsak družbenik, razen če je po družbeni pogodbi iz vodenja družbe izključen ali se mu ta pravica odvzame na predlog drugih družbenikov.

Vsak družbenik družbe z neomejeno odgovornostjo je **pooblaščen za zastopanje**, razen če ni z družbeno pogodbo izključen iz zastopanja. Zastopanje je potrebno ločevati od vodenja družbe. Pri zastopanju gre za prevzemaje pravic in obveznosti v pravnem prometu, medtem ko gre pri vodenju za zadeve notranjega razmerja v družbi.

Za obveznosti družbe z neomejeno odgovornostjo odgovarjajo upnikom **vsii družbeniki subsidiarno**, kar pomeni, da mora upnik najprej zahtevati izpolnitev od družbe šele nato od družbenikov. Vendar pa v primeru, če družba ne izpolni upniške zahteve, odgovarjajo družbeniki solidarno. Drugačen dogovor med družbeniki nima pravnega učinka nasproti tretjim osebам.

2.4 KOMANDITNA DRUŽBA

Komanditna družba je posebna oblika družbe z neomejeno odgovornostjo, kjer sta udeleženi dve vrsti družbenikov, in sicer:

- eden ali več družbenikov ima položaj družbenikov enako kot v družbi z neomejeno odgovornostjo; za obveznosti družbe odgovarjajo upnikom z vsem svojim premoženjem osebno in neomejeno ter imajo pravico in dolžnost voditi in zastopati družbo (**komplementarji**) in
- eden ali več družbenikov, ki za obveznosti družbe odgovarjajo upnikom le do višine določenega premoženjskega (kapitalskega) vložka (**komanditisti**).

Za obveznosti komanditne družbe jamčijo upnikom po njihovi izbiri:

- premoženje komanditne družbe,
- celotno premoženje komplementarja in
- nevplačana vloga komanditista, ki je določena v družbeni pogodbi o ustanovitvi in vpisana v sodni register.

Glede prenehanja komanditne družbe veljajo prav tako določbe družbe z neomejeno odgovornostjo. Le glede komanditistove smrti zakon določa, da v tem primeru družba avtomatično ne preneha, saj lahko na njegovo mesto vstopijo njegovi dediči.

2.5 TIHA DRUŽBA

Tiha družba je družba, ki nastane tako, da ena oseba kot **tihi družbenik** sodeluje s premoženjskim deležem v trgovinski dejavnosti, ki jo vodi nekdo drug. S tem preide premoženjski vložek tihega družbenika v premoženje **nosilca tihe družbe**. Nosilec tihe družbe pri opravljanju poslova sam prevzema pravice in obveznosti. Tiha družba je družba civilnega prava med dvema članoma, ki skleneta pogodbo o premoženjskem deležu tihega družbenika v podjetje nosilca tihe družbe.

2.6 DVOJNA DRUŽBA

Dvojna družba je komanditna družba, v kateri je edini oziroma so vsi komplementarji (osebno odgovorni družbeniki) družbe, ki nimajo osebno odgovornih družbenikov. Dvojna družba je najbolj **fleksibilna gospodarska družba**, primerna za družinska podjetja, najmanj rizična in najcenejša. Ustanovitelji dvojne družbe lahko koristijo prednosti kapitalskih in osebnih družb, predvsem pa:

- lažje zberejo potrebni osnovni kapital,
- komplementar trajno živi in ni nevarnosti, da komanditna družba preneha zaradi smrti komplementarja,
- ni nevarnosti odpovedi in izločitve družbenika,
- vodstvo in upravljanje je pri isti osebi,
- ni osebne odgovornosti za obveznosti družbe,
- komplementarja je lažje nadomestiti,
- manj je nevarnosti, da nastanejo problemi v zvezi z nekaterimi osebnostnimi zadevami.

2.7 DELNIŠKA DRUŽBA

Delniška družba je gospodarska družba, ki ima osnovni kapital razdeljen na delnice. **Delnice** so vrednostni papirji, na katerih je zapisana obveznost izdajatelja in pravica upravičenca in je lahko predmet pravnega prometa. Zgradba upravljanja delniške družbe temelji na pravni okoliščini, da je osnovni kapital delniške družbe razdeljen na prezentacijske in cirkulacijske vrednostne papirje. Delnica je tudi **stvarno-pravni vrednostni papir**, kar pomeni, da se z njo prenašajo absolutne pravice. Poleg tega delnica zagotavlja pravico upravljanja nad gospodarsko družbo in vsebuje pravice, ki izhajajo iz samega vrednostnega papirja (pravice do udeležbe pri dobičku in na likvidacijski aktivni).

Delnice se delijo po sestavi na navadne in prednostne delnice. **Navadne delnice** zagotavljajo pravico do udeležbe pri upravljanju družbe, pravico do dela dobička in pravico do dela preostalega premoženja po likvidaciji ali stečajju. **Prednostne delnice** imajo poleg lastnosti navadnih delnic tudi prednosti pri izplačilu v naprej določenih zneskov ali odstotkov nominalne vrednosti delnic in prednost pri izplačilu ob likvidaciji družbe. Prednostne delnice se naprej delijo na **zbirne ali kumulativne** in **udeležbene ali participativne**. Vsaka delnica zagotavlja glasovalno pravico, brez glasovalne pravice pa se izdajajo prednostne delnice z omejitvijo, da družba le teh ne sme imeti v sestavi osnovnega kapitala več kot polovico.

Delniško družbo lahko ustanovi ena ali več fizičnih oziroma pravnih oseb, ki sprejme statut. Poznamo dva načina ustanovitve delniške družbe. **Simultano ustanovitev** razumemo kot ustanovitev delniške družbe, pri kateri vsi ustanovitelji sprejmejo in podpišejo statut ter sami prevzamejo delnice. Delnice se ob izdaji ne morejo prodajati pod svojo nominalno vrednostjo, lahko pa se prodajajo po višji emisijski vrednosti. Takšno predplačilo tvori rezerve delniške družbe. Vsaj tretjina osnovnega kapitala mora biti vplačana v denarju, preostali osnovni kapital pa lahko predstavljajo stvarni vložki. Na vsako delnico, ki se vplača v denarju, mora biti pred vpisom družbe v register vplačano najmanj 25% njene nominalne vrednosti. Za delnice, ki so krite deloma s stvarnimi vložki, mora biti pred vpisom družbe v register v denarju vplačan tisti del, ki ni krit s plačilom s stvarnim vložkom. Glede stvarnih vložkov pa velja pravilo, da morajo biti pred vpisom družbe v register v celoti vloženi, tako da lahko le ta z njimi prosto razpolaga. Ovrednotenje stvarnih vložkov mora biti v statutu delniške družbe posebej natančno določeno.

Ustanovitelji v primeru **postopne ustanovitve** najprej sprejmejo statut in nato objavijo prospekt ter prevzamejo del delnic. Prospekt mora biti izdelan v skladu z zakonskimi predpisi in predstavlja javno vabilo k vpisovanju delnic.

Delničarji imajo dvoje osnovnih pravic iz delnice kot alikvotnega dela osnovnega kapitala delniške družbe in pravne osnove za nastanek družbe. Prvi pomembni sklop pravic so **članske pravice delničarjev**. Med te pravice sodijo:

- aktivna in pasivna volilna pravica v organe družbe,
- pravica do informacij v družbi,
- pravica do nadzora dela organov družbe in
- pravica do izpodbijanja in uveljavljanja sklepov na organih družbe.

Poleg članskih pravic imamo še **premoženjske pravice**, katere so:

- pravica do dela dobička družbe (dividende)
- pravica do poplačila preostalega dela premoženja družbe po končanem stečajnem ali likvidacijskem postopku in

- pravica do pridobivanja novih delnic v primeru emisije novih delnic (prednostna pravica pri nakupu delnic nove emisije).

Temeljno načelo za ureditev pravnih razmerij med družbo in delničarji je **načelo enakega položaja delničarjev**. Najpomembnejša članska obveznost delničarja do delniške družbe je obveznost **vplačila vložka** s katerim se zagotovi osnovni kapital družbe.

Delniška družba ne sme ob ustanovitvi vpisati in ob povečanju osnovnega kapitala prevzeti **lastnih delnic**. Tudi družba, ki je v večinski lasti druge družbe in odvisna družba, ne sme prevzeti delnic obvladujoče družbe. Prepoved pridobivanja lastnih delnic izhaja iz načela, da delniška družba ne more postati sama svoj delničar in iz prepovedi vračila vložkov. Le v izjemnih primerih lahko delniška družba pridobi lastne delnice in sicer:

- kadar grozi družbi škoda večjega obsega,
- kadar družba pozneje ponudi delnice v odkup delavcem družbe,
- kadar družba ponudi delnice kot odpravnino delničarjem,
- v primeru univerzalnega pravnega nasledstva,
- kadar je družba pridobila delnice neodplačno in
- v primeru zmanjšanja osnovnega kapitala z umikom delnic.

V prvih treh primerih morata biti izpolnjena še dva kumulativna pogoja:

- vrednost vseh lastnih delnic družbe ne sme presežati 10% osnovnega kapitala družbe in
- družba mora za pridobivanje lastnih delnic ustanoviti poseben sklad.

Organi delniške družbe so uprava, nadzorni svet, upravni odbor in skupščina. Delniška družba je lahko vodena dvotirno z upravo in nadzornim svetom ali pa enotirno z upravnim odborom.

Glavne funkcije in pristojnosti **uprave delniške družbe** so zlasti v vodenju poslov družbe (sestava letnega poročila in predloga za uporabo bilančnega dobička), zastopanju družbe in predstavljanju družbe. Poleg teh osnovnih pristojnosti ima uprava delniške družbe še pristojnosti in odgovornosti do skupščine delniške družbe in dolžnost poročanja nadzornemu svetu. Uprava delniške družbe je dolžna pripraviti predlog za delitev dobička, odločiti o sklicu skupščine, podati predloge za skupščinsko sprejemanje sklepov in ima posebne naloge v zvezi s sklicevanjem skupščine in delničarjevo pravico do obveščenosti.

Kadar se delniška družba vodi po enotirnem sistemu, se mora oblikovati **upravni odbor**. Naloge upravnega odbora so podobne nalogam uprave delniške družbe. Upravni odbor lahko izmed svojih članov imenuje izvršne direktorje, ki zastopajo in predstavljajo družbo. Upravni odbor lahko na izvršne direktorje prenese naslednje naloge:

- vodenje tekočih poslov;
- prijave vpisov in predložitve listin registru;
- skrb za vodenje poslovnih knjig in
- sestavo letnega poročila, h kateremu priložijo, če ga je treba revidirati, revizorjevo poročilo in predlog za uporabo bilančnega dobička za skupščino, ter ga nemudoma predložijo upravnemu odboru.

Pri opravljanju nalog morajo izvršni direktorji upoštevati navodila in omejitve, ki jim jih postavljajo skupščina družbe, upravni odbor, statut in poslovnik o delu izvršnih direktorjev.

Nadzorni svet v delniški družbi je fakultativen. Člane nadzornega sveta in predsednika nadzornega sveta izvoli skupščina delniške družbe. V primeru, da družba nima nadzornega

sveta, izvršuje pristojnosti nadzornega sveta skupščina delniške družbe. Skupščina lahko v tem primeru imenuje osebo, ki nadzoruje delo uprave in opravi pregled dokumentacije in blagajne. Pristojnosti nadzornega sveta so v nadzorovanju vodenja poslov družbe. Poleg tega nadzorni svet odloča o:

- imenovanju in odpoklicu uprave,
- prejemkih članov uprave,
- soglasju članom uprave, da opravljajo pridobitno dejavnost na področju dejavnosti družbe,
- odobritvi posojil članom uprave in prokuristom,
- sprejetju poročil uprave,
- soglasju k statutarnim odločitvam.

Pristojnosti *skupščine delniške družbe* so zakonsko taksativno določene kar pomeni, da s statutom delniške družbe ni mogoče zmanjšati oziroma odvzeti pristojnosti skupščine. Skupščina odloča o:

- sprejetju letnega poročila,
- uporabi bilančnega dobička,
- imenovanju in odpoklicu članov nadzornega sveta in upravnega odbora,
- podelitvi razrešnice članom organov vodenja ali nadzora,
- spremembah statuta
- ukrepih za povečanje in zmanjšanje kapitala,
- prenehanju družbe in statusnem preoblikovanju,
- imenovanju revizorja, in
- drugih zadevah, če tako v skladu z zakonom določa statut, ali drugih zadevah, ki jih določa zakon.

2.8 KOMADITNA DELNIŠKA DRUŽBA

Komanditna delniška družba je družba, pri kateri je najmanj en družbenik odgovoren za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem (komplementar), komanditni delničarji, ki imajo delež v osnovnem kapitalu, pa za obveznosti družbe do upnikov niso odgovorni. Za pravna razmerja med komplementarji in njihova razmerja do komanditnih delničarjev, zlasti glede upravičenj komplementarjev za vodenje poslov in zastopanje družbe se *smiselno uporabljajo določbe o komanditni družbi*. Za druga vprašanja o komanditni delniški družbi se *smiselno uporabljajo določbe o delniški družbi*.

2.9 DRUŽBA Z OMEJENO ODGOVORNOSTJO

Družba z omejeno odgovornostjo je kapitalska družba, katere osnovni kapital sestavljajo *osnovni vložki družbenikov*, katerih vrednost je lahko različna in ki omejeno odgovarja za svoja dejanja. Sorazmerno z vrednostjo osnovnega vložka v osnovnem kapitalu pridobi družbenik v družbi svoj osnovni delež. Vsak družbenik ima ob ustanovitvi le en osnovni oziroma poslovni delež. Družba za svoje obveznosti odgovarja z vsem svojim premoženjem, kar pomeni, da družbeniki ne odgovarjajo za obveznosti družbe. Obveznost družbenikov je le v tem, da vplačajo svoj vložek v skladu z zakonskimi in pogodbenimi določili. Družbo z omejeno odgovornostjo lahko ustanovi ena ali več fizičnih ali pravnih oseb, vendar pa imamo zakonsko omejitev družbenikov ustanoviteljev družbe (50 družbenikov). Ustanovitev družbe je vezana na *družbeno pogodbo*, ki mora biti sestavljena v notarski obliki in jo v pristojnosti notarja morajo podpisati vsi družbeniki. Družbeniki v družbi z omejeno odgovornostjo imajo

upravljalске in članske pravice nasproti družbi. Družbeniki imajo ob pravicah tudi **obveznosti**. Njihova obveznost je predvsem:

- plačilo prevzetega osnovnega vložka,
- plačilo dodatnih zneskov,
- odgovornost za neplačilo dodatnih zneskov,
- odgovornost za nepravilno oziroma neupravičeno vrnitev osnovnih vložkov.

Družbeniki sprejemajo **sklepe na skupščini**. Ti sklepi so lahko vprašanja glede:

- sprejetja letne bilance stanja in izkaza uspeha,
- odločitve o razdelitvi dobička,
- zahteve za vplačilo osnovnih vložkov,
- vračanja naknadnih plačil,
- postavitve in odpoklic poslovodij,
- postavitve prokurista in poslovnega pooblaščenca,
- delitev in prenehanje poslovnih deležev,
- ukrepov za pregled dela poslovodij,
- uveljavljanja zahtevkov družbe proti poslovodjem ali družbenikom v zvezi s povračilom škode, nastale pri ustanavljanju in poslovođenju in
- zastopanja družbe v sodnih postopkih proti poslovodji.

Glavni upravljalec družbe z omejeno odgovornostjo je **poslovodja**. Poslovodjo postavijo in odpokličejo družbeniki na skupščini oziroma v skladu z družbeno pogodbo. Njegove pristojnosti so vodenje poslov in zastopanje družbe. Poslovodje lahko deluje skupno ali posamično. Če deluje skupno, morajo vsi sprejemati odločitve o vodenju družbe ter vsi skupaj izjavljati in sprejemati voljo v okviru zastopanja družbe. Najkrajši čas, za katerega sme biti imenovan poslovodja, je dve leti brez omejitve nadaljnega imenovanja. Glede odpoklica poslovodje zakon določa, da je lahko poslovodja odpoklican kadarkoli ne glede na to ali obstaja utemeljen razlog odpoklica, vendar pa ima v primeru neutemeljenega razloga pravico do odpravnine.

2.10 PRENEHANJE GOSPODARSKIH DRUŽB

Zakonsko lahko družba preneha iz različnih razlogov. Preneha lahko zaradi:

- sprejema sklepa o prenehanju družbe preko družbenikov,
- s potekom časa,
- zaradi nezadostnega števila družbenikov,
- na podlagi sodne odločbe,
- zaradi stečaja in
- s pripojitvijo in spojitvijo z drugo družbo.

Ko družba preneha delovati, se opravi **likvidacija družbe**, razen v primerih spojitve ali pripojitve družbe in stečaja. Pred stečajem se v pravnih sistemih poskuša doseči med družbo in njenimi upniki poseben sporazum imenovan prisilna poravnava z namenom, da se znižajo in odložijo terjatve upnikov in da se družbi omogoči, da postane solventna.

2.10.1 Prisilna poravnava

Prisilna poravnava je poseben sporazum med dalj časa **nesolventnim dolžnikom** in njegovimi upniki o **odložitvi in zmanjšanju dolžnikovih obveznosti** z namenom, da dolžnik ne preneha

obstajati in lahko nadaljuje z dejavnostjo. Postopek prisilne poravnave opravi sodišče v posebnem postopku, kjer sodelujejo **poravnalni senat, upravitelj prisilne poravnave in upniški odbor**. Postopek se uvede z dolžnikovim predlogom, ki mora vsebovati zakonsko določene podatke in poročila o ekonomsko-finančnem stanju ter dokumentacijo o podanih pogojih za začetek postopka skupaj s seznamami upnikov in njihovih terjatev do družbe. Na podlagi utemeljenega predloga izda poravnalni senat sklep o začetku postopka prisilne poravnave. Upniki morajo v času enega meseca od izdaje sklepa o začetku postopka prisilne poravnave **prijaviti svoje terjatve**, ki so nastale do začetka postopka prisilne poravnave, sicer jih zadene sankcija neuveljavitve glasovanja o prisilni poravnavi. Prijavijo se lahko tudi nedospele terjatve, ki z dnem začetka postopka štejejo za dospele. Upniki lahko ugovarjajo zoper obstoj terjatve in njeno višino. Terjatve, zoper katerih ni vložen ugovor, veljajo za ugotovljene.

Dolžnik je dolžan v roku treh mesecev do dneva vložitve predloga o prisilni poravnavi izdelati **predlog načrta finančne reorganizacije**. Poravnalni senat skliče **narok za prisilno poravnavo** v roku 30 dni po predložitvi načrta finančne reorganizacije. Na naroku dolžnik obrazloži svoje ekonomsko-finančno stanje in načrt finančne reorganizacije. Upniki, katerih terjatve veljajo za ugotovljene, odločajo o predlagani prisilni poravnavi z glasovanjem, razen upnikov, ki imajo izločitvene in ločitvene pravice iz razdelitvene mase. Prisilna poravnava uspe, če zanjo **glasuje 60% vseh terjatev upnikov, ki imajo glasovalno pravico**. Poravnalni senat potrdi prisilno poravnavo s sklepom, kateri ima za vse upnike, katerih terjatve so bile ugotovljene, moč izvršilnega naslova. V primeru, da se na naroku ne doseže zakonsko določena večina, poravnalni senat predlog za sklenitev prisilne poravnave zavrne in začne stečajni postopek.

2.10.2 Stečaj gospodarskih družb

Namen stečaja in s tem prenehanja gospodarskih družb je **vnovčiti dolžnikovo premoženje** in poplačati upnike, ko je dolžnik dalj časa insolventen. Z dnem začetka stečaja se oblikuje **stečajna masa**. Kadar imamo opravka s stečajem osebne družbe, gre v stečajno maso tudi premoženje osebno odgovornega družbenika, razen zakonsko določenih stvari in prejemkov, ki ne gredo v stečajno maso. Z dnem oklica začetka stečajnega postopka nastopijo **pravne posledice stečajnega postopka**. Akterji stečajnega postopka so stečajni senat, stečajni upravitelj in upniški odbor.

Stečajni postopek se uvede z **vložitvijo pisnega predloga**, ki ga lahko vloži dolžnik, upnik ali osebno odgovorni družbenik. Upnik lahko predlaga začetek stečajnega postopka, če z verodostojno listino izkaže obstoj dospele terjatve in če dokaže, da dolžnik nima zadosti denarnih sredstev za poravnavo te terjatve. Predsednik stečajnega senata izroči drugopis predloga dolžniku, ki se mora o predlogu izjaviti v 15 dneh. V primeru dolžnikovega ugovora, zbere predsednik stečajnega senata podatke za oceno uvedbe stečajnega postopka in razpiše **narok za obravnavo**. Na naroku ali pa tri dni pozneje izda stečajni senat sklep o začetku stečajnega postopka in obvesti upnike z oklicem na oglasni deski sodišča. Ko dobi predsednik stečajnega senata poročilo stečajnega upravitelja, da so končana vsa opravila iz stečajnega postopka predlaga stečajnemu senatu zaključek stečajnega postopka, ki se mora vpisati v sodni register.

2.10.3 Likvidacija gospodarskih družb

Likvidacija je postopek, ki se opravi, če družba preneha iz kakršnegakoli razloga, razen zaradi stečaja oziroma pripojitve in spojitve. V likvidacijskem postopku se vnovči premoženje družbe, poplačajo se upniki, preostanek pa se razdeli med družbenike.

Likvidacijski postopek opravijo *eden ali več likvidacijskih upraviteljev*, potem ko je skupščina sprejela sklep o prenehanju družbe, sklep o likvidaciji in vpis likvidacije v sodni register. Likvidacijski upravitelji so lahko člani uprave ali pa tudi pravna oseba izven podjetja. Če likvidacijski upravitelj na podlagi prijavljenih terjatev ugotovi nezadostno premoženje družbe za poplačilo vseh terjatev upnikom, mora nemudoma ustaviti postopek likvidacije in podati predlog za uvedbo stečajnega postopka.

Po poplačilu dolgov družbe likvidacijski upravitelj pripravi poročilo o poteku likvidacije in predlog za razdelitev premoženja. Na podlagi sklepa o razdelitvi premoženja se premoženje družbe razdeli v roku enega meseca. Po poplačilu vseh obveznosti družbe se preostalo premoženje razdeli med delničarje v sorazmerju z njihovimi deleži.

Glej internetni vir – Zakon o gospodarskih družbah –
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_ZAKO4291.html

POVZETEK POGLAVJA

Gospodarski subjekti morajo biti zaradi svojega položaja in dejavnosti v družbi deležni natančne pravne regulacije. Urejanje notranjih razmerij v gospodarskih družbah je v glavnem prepuščeno družbenikom, ki ta razmerja avtonomno in natančno urejajo v statutu, družbeni pogodbi in drugih aktih družbe.

Pravice družbenikov do družbe in v družbi so pravno varovane. V primeru spora sodišče uporablja pravne norme predpisov in določbe statotov oziroma družbenih pogodb. Gospodarska družba je pravna oseba, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost kot svojo izključno dejavnost v eni izmed naslednjih oblik; *osebna družba*: družba z neomejeno odgovornostjo, komanditna družba in tiha družba, *kapitalska družba*: družba z omejeno odgovornostjo, delniška družba in komanditna delniška družba.

VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

1. Kaj obravnava pravo gospodarskih družb?
2. Naštej vsaj dva predstavnika osebnih in kapitalskih družb.
3. Katere dejavnosti lahko opravljajo gospodarske družbe?
4. Kaj je firma gospodarske družbe in katere sestavine firme poznamo?
5. Kdo lahko ustanovi družbo z neomejeno odgovornostjo in kako?
6. Kakšne so značilnosti komanditne družbe?
7. Ali je tiha družba pravna oseba?
8. Zakaj se ustanavljajo dvojne družbe?
9. Kakšne so korporacijske pravice delničarjev?
10. Kako lahko nastane delniška družba?
11. Kakšne so pristojnosti uprave/nadzornega sveta/ skupščine delničarjev?
12. Kakšne so razlike med delniško družbo in družbo z omejeno odgovornostjo?
13. Kdaj je treba pripraviti načrt finančne reorganizacije?
14. Kakšne so značilnosti stečajnega postopka?
15. Zakaj je potrebna likvidacija gospodarske družbe?

3 POGODBENO PRAVO

TEMELJNI CILJI POGLAVJA

V razdelku pogodbeno pravo študentje spoznajo osnovne pojme pogodb kot dvostranih pravnih aktov. S študijem poglavja osvojijo temeljna znanja glede časa in načina sklepanja pogodb, predmeta izpolnitve, predpostavk za sklenitev pogodbenega razmerja, utrditve obveznosti, spremembe subjekta in objekta pogodbenega razmerja in načine izpolnitve oziroma neizpolnitve predmeta pogodbe. V nadaljevanju imamo še poglavje o odškodninskih obveznosti, ki pridejo v poštev takrat, kadar pogodbene stranke ne izpolnijo obveznosti sprejetih v pogodbah.

Pogodbeno pravo nas spremlja skoraj vsak trenutek našega življenja. Vse kar se dogovarjamo, izpolnjujemo, se prerekamo, dokazujemo, je del našega vsakdana, obenem pa je tudi del nekega dejanskega razmerja nasproti tretjim osebam. Če želimo pridobiti določene koristi od tretjih oseb, je treba najprej vzpostaviti stik z njimi, treba je pridobiti konsenz. In prav dogovor s tretjo osebo je bistveni element nekega pogodbenega razmerja. Včasih se sploh ne zavedamo, da smo vstopili v pogodbeno razmerje in da imamo do tega razmerja določene pravice in obveznosti. Zato je bistvenega pomena, da se subjekti zavedajo teh pravic in obveznosti in da jih uporabljajo v skladu z zakonskimi določili in načeli pogodbenega prava.

3.1 SPLOŠNO O POGODBENEM PRAVU

Pogodbe predstavljajo temeljni pravni naslov za nastanek obveznosti. Obligacijske pogodbe so **dvostranski pravni posli**, pri katerih se na podlagi določb obligacijskega prava in soglasne volje strank ena stranka (dolžnik) zaveže drugi stranki (upniku) nekaj dati, storiti, dopustiti ali opustiti. Ta zavezanost dolžniku nasproti upniku je bistvena vsebina obligacijsko pravnega pogodbenega razmerja. Temeljni znak obligacijske pogodbe je **soglasnost pogodbene volje** strank "pogodbeni konsenz".

Poleg Obligacijskega zakonika (Ur. l. RS št. 81/03 in dopolnitve; v nadaljevanju OZ) je potrebno pri urejanju obligacijskih razmerij upoštevati tudi **običaje, uzance, pravne standarde ter sodno prakso** kot neobvezni oziroma neformalni pravni vir, deloma pa tudi pravno teorijo.

Pravna pravila obligacijskega prava so večinoma **dispozitivne narave**, kar tudi omogoča in spodbuja udeležence poslovanja, da vnaprej pripravijo za posamezne vrste poslov ustreznejša pravila.

3.2 VRSTE POGODBENEGA RAZMERJA

Poznamo več vrst obveznosti. Tako razlikujemo enostransko in obojestransko (dvostransko) obvezne pogodbe. Vsaka pogodba je dvo ali večstranski pravni posel, ni pa vsaka pogodba tudi obojestransko obvezna. Pri enostransko obveznih pogodbah je vsaka stranka ali samo upnik ali pa samo dolžnik. **Enostransko obveznostne pogodbe** so praviloma tiste, iz katerih izhaja dolžnost vrnitve stvari. **Dvostranske obveznostne pogodbe** pa so tiste, pri katerih sta obe stranki obenem upnika in dolžnika. Nadalje razlikujemo vzajemne in nevzajemne pogodbe. **Vzajemne pogodbe** so tiste, ki so odplačne in obojestransko obvezne, kakršne so vse v življenju pomembnejše pogodbe (npr. kupna, najemna, menjalna pogodba). Obveza ene stranke v tem primeru ne more nastati brez obveze druge stranke, niti se ne more spolniti.

Vzajemno razmerje odvisnosti obstaja tako v stipulacijskem kot v spolnitvenem stadiju. V stipulacijskem stadiju je *sinalagma ius strictum*, v spolnitvenem *ius dispositivum*. Pri ***sinalagmatičnih pogodbah*** ima stranka ugovor, če nasprotna stranka svoje obveznosti ne izpolni. Vsaka vzajemna pogodba je odplačna, ni pa vsaka odplačna pogodba tudi vzajemna. Za ***nevzajemne*** posle je značilno, da obveznost ene stranke ni odvisna od obveznosti druge stranke (npr. shranjevalna, posodbena pogodba).

Razlikujemo odplačne in neoplačne pogodbe. Za ***odplačne pogodbe*** je bistveno odplačilo, ki pa je lahko samo tisto, k čemer ni stranka že tako ali tako zavezana. To k čemur je stranka že zavezana, predstavlja izpolnitev, plačilo, ne pa odmene. Če stranka ne prejme v zameno za svojo izpolnitev nobene nasprotne izpolnitve, je pogodba neodplačna, drugače je odplačna. Pri ***neodplačnem poslu*** ima vsaj ena stranka pogodbe moralni, ne pa premoženjski interes. Če pri pogodbah ni videti, ali so odplačne ali ne, jih poimenujemo kot nevtralne ali indiferentne pogodbe. Stranke s takšnimi pogodbami (npr. poroštvo, garancija, prevzem dolga, pristop k dolgu, prevzem spolnitve, pogodba o delitvi skupnosti) pogosto ne zasledujejo pridobitnih, ampak predvsem osebne cilje in namene.

Razlika med ***konsenzualnimi*** oziroma brezobličnimi ter ***realnimi*** oziroma obličnimi pogodbami je v tem, ali zadostuje za veljavnost pogodbe ustanovitev z golim brezobličnim sporazumom ali pa je na eni strani potrebna tudi dejanska izpolnitev pogodbe oziroma določena oblika pogodbe.

3.3 SKLEPANJE POGODB

Pogodba nastane, če so dani ***zakoniti predpogoji*** za veljavnost pravnega posla. Pogodba je pravno dejanje le v primeru, če pravo določa zanjo pravne posledice. Temeljni elementi obligacijske pogodbe so:

- sposobnost pogodbenih strank za sklenitev pogodbe;
- soglasje volj pogodbenih strank;
- možen oziroma dopusten predmet pogodbe in veljavna pravna podlaga pogodbe;
- potrebna obličnost, če se ta zahteva.

Pred sklenitvijo pogodbe so pogosta ***pogajanja***, ki trajajo, dokler ni doseženo soglasje. Pogajanja predstavljajo trenutek, ko bodoča, potencialna pogodbenika oblikujeta svojo pravno relevantno pogodbeno voljo. Pogajanja niso golo iskanje informacij, zbiranje podatkov, dogovarjanje itd. Kot pogajanje se opredeljuje dajanje predlogov in nasprotnih predlogov. Če se s pogajanjem oblikuje bodoča pogodbeno volja strank, morajo pravno relevantna pogajanja vsebovati oziroma zajemati že bodoče bistvene elemente pogodbe. Pogajanja niso potrebna, ko je že sklenjena predpogodba, tj. pogodba, s katero se stranki dogovorita, da bosta sklenili določeno drugo pogodbo. Od tega je treba razlikovati punktacijo. Stranki se lahko glede pogodbene vsebine tudi dogovorita s pridržkom naknadne odločitve o sklenitvi pogodbe, to je pogojno.

Ponudba je določeni osebi dan predlog za sklenitev pogodbe, ki vsebuje vse bistvene sestavine pogodbe, tako da bi se z njegovim sprejemom pogodba lahko sklenila. Ponudba mora biti tako določna, da lahko z golim naslovnikovim sprejemom nastane veljavna pogodba. Stranka, ki ponudbo daje, je ponudnik ali oferent, nasprotnik pa naslovnik. Ponudba mora vsebovati vse bistvene in dogovorjene sestavne dele. Ponudba mora izražati voljo za sklenitev pogodbe. K določnosti ponudbe spada zlasti, da je naslovljena na določenega naslovnika. Ponudba, ki ni naslovljena določeni osebi, je splošna ponudba. Ta velja za ponudbo le takrat, če ne izhaja iz okoliščin primera ali iz običajev česa drugega. Pošiljanje

cenikov, razstavljanje blaga z označbo cene, avtomati itd. so lahko t. i. realna ponudba, če ne izhaja iz okoliščin primera ali iz običajev česa drugega. Drugače lahko predstavljajo vabilo k ponudbam (npr. poslani katalogi, ceniki, tarife, druga obvestila ter oglasi v tisku, z letaki, po radiu, televiziji).

Ponudba mora biti dana in sprejeta v takšni obliki, ki jo zahteva zakon za samo pogodbo. Če zahteva zakon v prometu z nepremičninami pismeno obliko, bo morala biti ponudba, ki se nanaša na prodajo zemljišča v pismeni obliki, da bo imela pravni učinek.

Ponudba je sprejeta takrat, ko ponudnik prejme izjavo naslovnika, da sprejema ponudbo. Sprejem ponudbe se zato lahko prekliče, če ponudnik prejme izjavo o preklicu pred izjavo o sprejemu ali pa sočasno z njo, ne pa kasneje. Neutemeljen odstop od ponudbe bi imel posledice neutemeljenega odstopa od pogajanj.

Pogodba je sklenjena, ko se pogodbeni stranki **zedinita o njenih bistvenih sestavinah**, ko **dosežeta soglasje volj**. Če ni soglasja volj oziroma t. i. konsenza, pogodba ni bila sklenjena, gre za neobstoječ posel, ki ga niti razveljaviti ne moremo, saj ga ni, če pa ima kakšna stranka iz takšnega posla kakšno korist, jo mora vrniti nasprotni stranki. Pomemben je zunanji izraz volje, ne pa volja sama.

Pogodba je sklenjena, ko ponudnik prejme od druge stranke (naslovnika) izjavo, da ponudbo sprejema. Velja **sprejemna** oziroma **receptijska teorija**. Tedaj začnejo teči roki, po tem času se presojuje napake volje itd. Pogodba je sklenjena v kraju, v katerem je imel ponudnik svoj sedež oziroma stalno prebivališče v trenutku, ko je dal ponudbo.

3.3.1 Predpogodba oziroma preliminarna pogodba

Predpogodba je pogodba, da bosta stranki sklenili pogodbo. Gre za obveznostno pogodbo, katere izpolnitev je sklenitev druge pogodbe. S predpogodbo morajo biti določeni bistveni elementi bodoče pogodbe, tako da stranka v primeru, ko druga stranka ne bi hotela skleniti pogodbe, lahko uveljavlja obveznost s tem, da pokaže, kaj mora biti vsebina pogodbe. Pogodba mora biti sklenjena v času, ki je določen v predpogodbi oziroma v času, ki ga je treba določiti glede na naravo posla in okoliščin, če pa v tem času ni sklenjena, se lahko zahteva v šestih mesecih od izteka teh rokov, to je od tedaj, ko bi morala biti sklenjena. Za predpogodbo je določen tudi pogoj o klavzuli rebus sic stantibus. Ni več obvezna pogodba, če se okoliščine tako spremenijo, da se prvotni namen, ki je jasno razviden iz pogodbe, izjalovi ali če ena stranka utemeljeno izgubi zaupanje v drugo stranko. Pogodba ne bi bila sklenjena, če bi bila okoliščina takrat takšna.

3.3.2 Oblika pogodbe

Pogodbe se po zakonu praviloma sklepajo v **neformalnih oblikah**, če zakon ne določa drugače ali pa jo dogovorita stranki. Pogodba, ki ni sklenjena v predpisani obliki, nima pravnega učinka, če iz namena predpisa, s katerim je določena oblika, ne izhaja kaj drugega. Pogodba, za katero se zahteva **pismena oblika**, je veljavna, čeprav ni sklenjena v tej obliki, če sta pogodbeni stranki v celoti ali v pretežnem delu izpolnili obveznosti, ki so iz nje nastale. Gre za pravilo o konvalidaciji oziroma realizaciji pogodbe, ki sicer preprečuje pogodbeni stranki, da bi se sklicevala na neveljavnost pogodbe samo zato, ker ni bila sklenjena v predpisani obliki, pa čeprav je sama sodelovala pri taki pogodbi.

3.3.3 Predmet obveznosti

Predmet obveznosti je v tem, da nekdo nekaj *da, stori, opusti ali trpi*. Za veljavno obveznost je potrebno, da je ta mogoča, dopustna in določena ali določljiva. *Možnost* mora biti tako pravna kot dejanska, fizična. Nemožnost je lahko absolutna oziroma objektivna, če spolnitve nihče ne more opraviti ter relativna, subjektivna, če izpolnitev lahko nekdo opravi, kdo drug pa je ne more. Pravno je upoštevana samo absolutna, objektivna nemožnost spolnitve.

Pogodbena obveznost *ni dopustna*, če je v nasprotju z ustavnimi načeli, s prisilnimi predpisi in moralo. Predmet je določen ali vsaj določljiv, če vsebuje pogodba podatke, s katerimi ga je mogoče določiti, ali če sta stranki prepustili nekomu tretjemu, naj ga določi. Če tretji noče ali ne more določiti predmeta obveznosti, je pogodba nična. Obstaja razlika, ali gre za genus (vrstno določeno stvar) ali pa za species (individualno določena stvar).

Vsaka pogodbeni obveznost mora imeti tudi *dopustno podlago* (razlog, kavzo). Gre za pravno izoblikovan ekonomski namen, ki se objektivno doseže z realizacijo pogodbenih obveznosti. Kavza je bistveni namen pogodbe, zaradi katerega se pogodbenik sploh odloči za sklenitev pogodbe. Če pravni posel nima podlage, je pogodba nična. Če ima pravni posel podlago, pa je ta nedopustna, je pogodba prav tako nična. Nična so tista določila splošnih pogojev, ki nasprotujejo samemu namenu pogodbe ali dobrim poslovnim običajem, in to cello takrat, ko je splošne pogoje, ki jih vsebuje, odobril pristojen organ.

3.3.4 Sposobnost stranke

Razlikujemo *pravno* in *poslovno sposobnost*. Pravna sposobnost pomeni sposobnost biti nosilec pravic in obveznosti, kar je pri fizičnih osebah od rojstva do smrti. Poslovna sposobnost pa je sposobnost izraziti pravo voljo za sklenitev pravnega posla. Poslovna sposobnost fizične osebe je popolna, splošna, ki jo fizična oseba pridobi s polnoletnostjo in omejena poslovna sposobnost (od 15. do dopolnjenega 18. leta oziroma pri osebi, ki ji je delno odvzeta poslovna sposobnost). V določenih primerih pride v poštev specialna (popolna) poslovna sposobnost sicer omejeno poslovne osebe. Poslovno nesposobne osebe so mladoletniki, ki še niso stari 15 let oziroma osebe, katerim je bila poslovna sposobnost v celoti odvzeta.

Za sklenitev pogodbe mora imeti pogodbenik *poslovno sposobnost*, ki se zahteva za sklenitev te pogodbe. Pogodbe, ki jih sklene omejeno poslovna oseba, so izpodbojne. Popolnoma poslovno nesposobna oseba ne more skleniti pogodbe. Če taka oseba sklene pogodbo, je pogodba absolutno nična. Taka pogodba ne more postati veljavna, tudi če jo naknadno odobri pristojni organ oziroma zakoniti zastopnik. Pogodba, ki jo sklene omejeno poslovna oseba, je viseč pravni posel, tako za tistega, ki je omejeno poslovno sposoben, vse do odobritve svojega zakonitega zastopnika, oziroma do lastne odobritve po pridobitvi polnoletnosti, kakor tudi za njegovega sopogodbjenika, prav tako do izjave nasprotnikovega zakonitega zastopnika.

Pri pravnih osebah velja načelo specialne pravne sposobnosti. Pravna oseba lahko sklepa pogodbe v pravnem prometu v mejah svoje pravne sposobnosti, sicer pogodba nima pravnega učinka.

3.3.5 Napake volje

Napaka volje pomeni, da gre za **voljo, ki je izjavljena, toda ta izjava volje oziroma že volja sama ima določeno napako**. Ni skladnosti med dejansko, pravo voljo pogodbenika in izjavljeno voljo. Napake volje nastanejo zaradi grožnje, bistvene zmote in prevare. Posledica je izpodbojnost takšnega pravnega posla. Položaj, podoben napaki volje, obstaja pri navideznem poslu, ki ga stranki skleneta le na zunaj, z voljo, da iz tega posla ne prevzemata oziroma dogovarjata nobenih obveznosti. Tak pravni posel nima učinka, je ničen. Navidezna pogodba med strankama pa lahko prikriva kakšen drug, disimuliran posel. V tem primeru velja ta druga pogodba, če so izpolnjeni pogoji za njeno veljavnost.

Grožnja mora biti nedopustna, protipravna in mora izvirati od nasprotnika pogodbenika ali od koga tretjega. Grožnja mora pri pogodbeniku povzročiti utemeljen, resen, strah, ki je vplival na izoblikovanje njegove pogodbene volje tako, da je zaradi tega strahu stranka sklenila pogodbo, ki je sicer ne bi. Strah je lahko povzročen z učinkovanjem fizične ali psihične sile. Ni pomemben način povzročitve strahu, tudi ne objekt napada.

Bistvena zmeta je podana, ko predstava pogodbene stranke o kakšni okoliščini ne ustreza resničnosti. Ta zmeta pa je taka, da sicer stranka, ki je v zmoti, pogodbe s takšno vsebino ne bi sklenila. Bistvena zmeta se mora nanašati le na bistvene elemente pogodbe, ne pa na njene stranske elemente. Bistvena je tista zmeta, ki se nanaša na bistvene lastnosti predmeta pogodbe:

- na osebo, s katero se sklepa pogodba, kadar se sklepa glede na to osebo;
- na okoliščine, ki se po običajih v prometu ali po namenu strank štejejo za odločilne.

Stranka, ki je v zmoti, lahko zahteva razveljavitev pogodbe zaradi bistvene zmote, razen če pri njeni sklenitvi ni ravnala s skrbnostjo, ki se zahteva v prometu.

Prevara je zvijačna povzročitev zmote pri nasprotni stranki, to je povzročitev zmote zaradi naklepnega ravnanja sopogodbenika ali tretje osebe. Posledice prevare so strožje kot pri zmoti. Pogodbenik lahko zahteva razveljavitev pogodbe tudi tedaj, ko njegova zmeta ni bistvena.

3.4 OBLIKE NEVELJAVNOSTI POGODB

Če posel ni bil sklenjen, posel ne obstaja, gre za neobstoječ posel. Izjavi strank se nista ujeli, tako da sploh ni prišlo do soglasja. Neveljaven pa je pravni posel, ki je bil sicer sklenjen, niso pa bile izpolnjene vse predpostavke za veljavnost posla. Za **pojem neveljavnosti** se navaja, da je generični pojem, ki zajema tako nične pogodbe (absolutno nične) kot izpodbojne pogodbe (relativno neveljavne).

3.4.1 Ničnost

Pogodba, ki **nasprotuje ustavnim načelom, prisilnim predpisom ali morali**, je nična, če namen kršenega pravila ne odkazuje na kakšno drugo sankcijo ali če zakon v posameznem primeru ne predpisuje kaj drugega. Gre za skrajno sankcijo, saj je treba pogodbo, če je le mogoče, obdržati v veljavi ali jo sicer sanirati, in šele če to ni mogoče, jo zadene sankcija ničnost. Za nične pravne posle velja, da pogodba postane nična sama po sebi, ipso iure, in ne šele na ugovor prizadetega. Na ničnost pazi sodišče po uradni dolžnosti, nanjo se lahko

sklicuje vsaka zainteresirana oseba. Sodba v primeru ničnosti je le deklaratornega značaja, ne pa konstitutivnega. Če je pogodba nična, mora vsaka pogodbeni stranka vrniti drugi vse, kar je prejela na podlagi take pogodbe. Če navedeni kondikijski zahtevek v naravi ni več mogoč (zaradi narave stvari ali zato, ker je bila stvar uničena, itd.) ali če narava tistega, kar je bilo izpolnjeno, nasprotuje vrnitvi. Stranka, na katere strani je ničnostni razlog, pa mora dati ustrezno denarno nadomestilo po cenah v času, ko je izdana sodna odločba, razen če zakon ne določa česa drugega.

3.4.2 Izpodbojnost

Izpodbojna je pogodba, ki **vsebuje kakšno napako, ki je sicer odpravljiva**. Pravni posel, ki je sicer izpodbojen, konvalidira po volji strank. Z iztekom takega roka ali pa z ugotovitvijo v sodbi, da niso podani razlogi za izpodbojnost, postane (oziroma ostane) pogodba v celoti veljavna, in sicer od vsega začetka. Če pa sodba ugotovi tožbenemu zahtevku za ugotovitev izpodbojnosti pogodbe, pa ima sodba konstitutivni značaj. Izpodbojnost pogodbe lahko zahteva samo zainteresirana pogodbeni stranka, ne pa tretji. Pravica do uveljavljanja izpodbojnosti pogodbe zastara v določenem roku (subjektivni rok eno leto, objektivni rok tri leta).

3.5 IZPOLNJEVANJE POGODBENIH OBVEZNOSTI

Po tem, ko je obveznost veljavno nastala, stopi obveznost v fazo izpolnjevanja oziroma spolnitve. Pri pravno poslovnih obvezah sta **izpolnitev** oziroma spolnjevanje zelo raznovrstna in zadevni predpisi podrobni in mnogoštevilni, pri izven poslovnih obvezah sta izpolnitev oziroma spolnjevanje bolj enostavna. Nasprotna stran dolžnikove odgovornosti za izpolnitev oziroma spolnjevanje je upnikov izpolnitveni zahtevek. Zakon jamči upniku, da bo dobil od dolžnika točno to, tako, tam in takrat, kakor je pri pravno poslovnih obvezah dogovorjeno. Pravila o izpolnitvi pravzaprav predstavljajo temeljni način prenehanja obveznosti.

Predčasno izpolnitev lahko upnik zahteva le, če je bil rok izpolnitve dogovorjen izključno v upnikovo korist oziroma če mu dolžnik ni dal obljubljenega zavarovanja (npr. zastave) ali če na njegovo zahtevo ni dopolnil zavarovanja, ki se je zmanjšalo brez njegove krivde. Če je bil izpolnitveni rok dogovorjen izključno v interesu dolžnika, je ta upravičen izpolniti obveznost pred dogovorjenim rokom, če svoj namen sporoči upniku. Če rok ni bil dogovorjen izključno v dolžnikovem interesu, ima upnik pravico izbire. Ponujeno izpolnitev lahko odkloni ali pa jo vendarle sprejme, vendar si ob tem lahko pridržijo pravico do odškodnine, če o tem svojem pridržku nemudoma obvesti dolžnika.

Dolžnikova zamuda je posledica neizpolnitve obveznosti ob dospelosti, zaradi katere je mogoče uveljavljati pravne sankcije, kolikor so izpolnjeni posebej določeni pogoji. Pri poslih, pri katerih je izpolnitveni čas določen, zadostuje dospelost, pri poslih, pri katerih ni določen izpolnitveni čas, pa je potreben še opomin, da je mogoče uveljavljati zamudne posledice. Pri iskovinah bo dolžnik v zamudi, če ne bo ob izteku izpolnitvenega roka na voljo upniku, ko je prišel po svojo izpolnitev, pri prinosninah pa, če tega dne dolžnik ne bo izpolnil obveznosti na izpolnitvenem kraju. Pogoji za nastanek dolžnikove zamude so, da je upnikova terjatev dospelila in iztožljiva (likvidna) in da je dolžnik ni pravočasno izpolnil. Praviloma ni pomembna dolžnikova krivda za zamudo, gre za objektivne kriterije za nastanek zamude. Nasprotno pa nastopi **upnikova zamuda**:

- če upnik brez utemeljenega razloga noče sprejeti dolžnikove izpolnitve ali jo s svojim ravnanjem prepreči (krši sodelovalno dolžnost);

- če je pripravljen sprejeti izpolnitev dolžnikove sočasne obveznosti, ne nudi pa izpolnitve svoje zapadle obveznosti.

3.6 SPREMEMBE UPNIKA IN DOLŽNIKA

Sprememba upnika in dolžnika se lahko izvrši na upniški strani kot cesija in na dolžniški strani kot prevzem dolga, pristop k dolgi in prevzem izpolnitve. Možne so še druge oblike sprememb pogodbenega razmerja kot so odstop od pogodbe, prenos obveznosti ali nakazilo in poravnava.

3.6.1 Cesija

Cesija oziroma odstop terjatev je pogodba, s katero upnik (odstopnik, cedent) svojo terjatev, ki jo ima proti dolžniku (cessusu) odstopi na tretjo osebo, to je prejemnika (cesionarja). V tej pogodbi sodelujeta le prejšnji in novi upnik. S cesijo se terjatev v ničemer ne spremeni. Terjatev preide od cedenta k cesionarju s tisto vsebino, kakršno je imela tudi v razmerju med cedentom in dolžnikom. Za pogodbo o odstopu se ne zahteva posebna oblika. Če se odstopa terjatev, ki izhaja iz posla, za katerega se zahteva določena oblika (forma), mora biti tudi pogodba o odstopu sklenjena v tej obliki. Dolžnik v tej pogodbi ne sodeluje, čeprav ima odstop določen učinek tudi nasproti njemu. Za veljavnost pogodbe se ne zahteva pristanek dolžnika, glede na to, da se s prenosom terjatve v položaju dolžnika nič ne spremeni, ker je njemu načeloma vseeno, komu bo plačal dolgovano.

3.6.2 Prevzem dolga

Prevzem dolga je pogodba med dolžnikom in tretjo osebo, s katero tretja oseba prevzema nase dolg tega dolžnika. Da bi lahko imela pogodba starega in novega dolžnika učinek tudi proti upniku, je potrebno, da upnik pristane na prevzem dolga. Iz navedenega dejstva, da je potreben upnikov pristanek, obstajajo mnenja, da prevzem dolga ni pogodba, ki je sklenjena med dolžnikom in prevzemnikom, ampak med dolžnikom, prevzemnikom in upnikom. Vsak prevzem dolga ima svoj temelj, ki pa je lahko različen. Praviloma se lahko prevzame vsak dolg, razen tistih dolgov, ki so povsem osebne narave, kot je npr. zakonita dolžnost preživljanja.

3.6.3 Pristop k dolgu

Pristop k dolgu je pogodba, ki je sklenjena med upnikom in tretjo osebo, in s katero se tretji zavezuje, da bo izpolnil terjatev, ki jo ima upnik proti dolžniku. S to pogodbo lahko oseba, ki je pristopila k dolgu, prevzame obveznost, da bo izpolnila upnikovo terjatev v celoti ali le deloma. S pristopom k dolgu se stari dolžnik ne oprosti obveznosti. Njegov položaj se v ničemer ne spremeni. Poleg starega dolžnika je sedaj upniku zavezan tudi novi dolžnik, to je tretja oseba, ki je z upnikom sklenila pogodbo. Glede na takšno naravo pogodbe o pristopu k dolgu zanjo ni potrebna privolitev dolžnika.

3.6.4 Prevzem izpolnitve

Prevzem izpolnitve je pogodba, s katero se tretja oseba dolžniku zavezuje, da bo izpolnila dolžnikovo obveznost, ki jo ima proti upniku. S prevzemom izpolnitve s strani tretje osebe

upnik ne pridobi nobenih pravic proti osebi, ki je nase prevzela obveznost, da bo izpolnila dolžnikovo obveznost, ker ta oseba ni niti prevzela dolga niti ni pristopila k dolgu. Po drugi strani pa upnik ne izgubi svoje pravice proti dolžniku. Razmerje med upnikom in dolžnikom se v ničemer ne spremeni. Na temelju sklenjene pogodbe ima dolžnik pravico, da zahteva od tretjega, da pravočasno izpolni dolžnikovo obveznost.

3.6.5 Odstop pogodbe

V dvostranski pogodbi lahko vsaka stranka *odstopi pogodbo nekemu tretjemu*, ki postane s tem imetnik vseh njenih pravic in obveznosti iz te pogodbe, če v to privoli druga stranka. Tretja oseba vstopi v že obstoječe pogodbeno razmerje tako, da prevzame vlogo ene stranke z vsemi pravicami in obveznostmi iz pogodbe. Gre torej le za spremembo v osebi enega pogodbenika, pogodbeno razmerje pa ostaja takšno, kakršno je bilo. Predmet pogodbe se ne spremeni. Odstop dvostransko obvezne, vzajemne pogodbe zajema poleg cesije tudi prevzem dolga. Z odstopom pogodbe preide pogodbeno razmerje med odstopnikom in drugo stranko na prevzemnika tedaj, ko druga stranka privoli v odstop, če je dala svojo privolitev vnaprej, pa takrat, ko je o odstopu obveščena. Privolitev v odstop pogodbe je veljavna samo, če je dana v obliki, ki jo predpisuje zakon. Odstopnik odgovarja prevzemniku za veljavnost odstopljene pogodbe. Odstopnik jamči torej samo za resničnost, ne pa tudi za izterljivost terjatve, če to ni posebej dogovorjeno. Odgovornost za uspeh je podana samo tedaj, ko je posebej dogovorjena. Druga stranka lahko uveljavlja proti prevzemniku vse ugovore iz odstopljene pogodbe, in to tiste, ki jih ima iz drugih razmerij z njim, ne more pa uveljavljati ugovorov, ki jih ima proti odstopniku.

3.6.6 Nakazilo ali asignacija

Asignacija je razmerje treh oseb; asignanta, asignata in asignatarja. Zato je v pravno teoretičnem smislu zelo težko govoriti o pogodbi. Gre za razmerje, ki je sestavljeno iz dveh enostranskih poslov. Pri asignaciji ena oseba, (asignant ali nakazovalec) pooblasti drugo osebo (asignata ali nakazanca), da na njen račun izpolni nekaj določeni tretji osebi (asignatarju ali prejemniku nakazila), to tretjo osebo pa pooblašča, da v svojem imenu sprejme to izpolnitev. Z nakazilom se niti ne prenese dolg, niti ne prevzame obveznost. Pri asignaciji gre za tri pravna razmerja:

- razmerje med asignatarjem in asignatom,
- razmerje med asignatarjem in asignantom,
- razmerje med asignantom in asignatom.

3.6.7 Poravnava

Poravnava je dvostranska (vzajemna) pogodba, s katero se negotovo ali sporno razmerje spremeni tako, da se negotovost odpravi. Negotovo ali sporno je razmerje, če se stranki o njegovi vsebini ne strinjata. Negotovost je lahko tudi v tem, da je uveljavitev pravice negotova. Obveznost je negotova, če je odvisna od izpolnitve pogoja. Pri spornih obveznostih je negotovost subjektivna. Nova obveznost nastane na podlagi vzajemnega popuščanja. Popustitev je lahko tudi pogojna, kar pomeni vezavo popustitve ene stranke na kakšno negotovo dejstvo. Gre za odložni pogoj. Dogovor, po katerem ne gre za popustitev, če se izpolni, bi predstavljal razvezni pogoj.

3.7 ZAVAROVANJE POGODBENIH OBVEZNOSTI

Na podlagi sklenjene pogodbe pridobi upnik *institucijski zahtevak*. Upravičen je zahtevati od dolžnika izpolnitev pogodbe, dolžnik pa jo je dolžan pošteno izpolniti. Ker utegne biti izpolnitev negotova, upniki pogosto svoj zahtevak utrdijo oziroma zavarujejo. Sredstva za zavarovanje obveznosti delimo na *osebna* in *realna oziroma stvarna*. Kot osebna zavarovanja se navajajo poroštvo, pogodbeni kazen, odstopnina, bančna garancija, pristop k dolgu, zavarovalna pogodba, kot stvarna zavarovanja pa hipoteka in zastavna pravica, realno breme, zemljiški dolg, pridržna pravica, ara, fiduciarna cesija, factoring. Tu bomo omenili le nekatera najpomembnejša sredstva zavarovanja.

3.7.1 Poroštvo

S *poroštvono pogodbo* se porok nasproti upniku zavezuje, da bo izpolnil veljavno in zapadlo obveznost dolžnika, če ta tega ne bi storil. Poroštvo je obveznost, po kateri je zavezanec, porok, dolžan izpolniti obveznost dolžnika, če je ta ne izpolni sam. Poroštvo spada v vrsto osebnih oziroma personalnih zavarovanj v pravnem prometu, to je takšnih zavarovanj, pri katerih tretja oseba (porok) odgovarja upniku s celotnim svojim premoženjem v primeru, če dolžnik iz temeljnega posla ne izpolni ali ne izpolni tako, kot je treba veljavne in zapadle obveznosti. Z dajanjem poroštvone izjave porok pravzaprav pristopa k že obstoječemu dolgu glavnega dolžnika, pri čemer glavni dolžnik še naprej ostaja zavezan izpolniti tisto, kar se je zavezal s pogodbo oziroma drugim pravnim poslom. Poroštvo se kumulira z obveznostjo glavnega dolžnika, s tem pa se povečuje število subjektov na dolžniški strani, kar vodi do boljšega zavarovanja upnika. Za razliko od poroštva je pri zastavi upnik pooblaščen, da svojo terjatev poplača iz zastavljene stvari pred ostalimi upniki, če mu terjatev ni v roku plačana, ne glede na to, kje se nahaja zastavljena stvar.

3.7.2 Ara in odstopnina

Ara ima poleg utrditvene funkcije še dokazno funkcijo (da je pogodba sklenjena) ter spolnitveno funkcijo (pri izpolnitvi pogodbe se ara všteje v izpolnitev obveznosti). Ara je denarni znesek ali neka druga količina nadomestnih stvari, ki jih pogodbeni stranka izroči drugi pogodbeni stranki v znak, da je med njima (glavna) pogodba sklenjena. Ara se izroči v denarju, ali v neki količini drugih nadomestnih stvari. Če pride do neizpolnitve pogodbe, obstajajo različne možnosti:

- če je za neizpolnitev pogodbe odgovorna stranka, ki je aro dala, sme druga stranka po lastni izbiri zahtevati ali izpolnitev pogodbe, če je to še mogoče, in povrnitev škode, aro pa všteti v odškodnino ali vrniti ali pa se zadovoljiti s prejetjo aro;
- če je za neizpolnitev pogodbe odgovorna stranka, ki je prejela aro, sme druga stranka po lastni izbiri zahtevati ali izpolnitev pogodbe, če je to še mogoče, ali povrnitev škode in vrnitev are ali pa vrnitev dvojne are.

Odstopnina (skesnina) tudi predstavlja utrditev obveznosti. Stranki dogovorita odstopnino zato, da utrdita obveznost, drugače bi uporabili odškodninske sankcije. Odstopnina je sporazum pogodbenih strank, da lahko ena ali vsaka stranka odstopi od pogodbe, če da odstopnino. Stranka, ki si je izgovorila odstopnino, lahko torej odstopi od pogodbe, dokler ne izteče rok za izpolnitev obveznosti oziroma dokler ne začne izpolnjevati obveznosti iz pogodbe ali sprejemati izpolnitve od druge stranke. Odstopnino je treba plačati najkasneje do roka izpolnitve obveznosti oziroma začetka izpolnjevanja obveznosti. Med aro in odstopnino je razlika v tem, da se odstopnina ne plača v dvojnem znesku kot ara in da lahko vsak od

pogodbenikov odstopi od pogodbe proti plačilu odstopnine, aro pa lahko zahteva samo nekriva stranka.

3.7.3 Pridržna ali retencijska pravica

Pridržna pravica je pravica, ki jo ima upnik zapadle terjatve, v rokah katerega je kakšna dolžnikova stvar. Primarna funkcija retencijske pravice je oblika prisilnega sredstva, da upnik z njeno pomočjo (to je z njeno grožnjo) doseže poplačilo svoje terjatve, če pa ta funkcija ne zadošča, ima upnik pravico, da se poplača iz vrednosti pridržane stvari (sekundarna funkcija). Pridržna pravica daje upniku upravičenje, da dolžnikovo stvar, ki je v njegovih rokah, pridrži.

Upnikova pravica traja najmanj toliko časa, dokler dolžnik ne izpolni svoje obveznosti in ne ponudi ustreznega zavarovanja njegove terjatve. Upnik se lahko poplača iz vrednosti stvari na enak način kot zastavni upnik, ob pogoju, da pravočasno sporoči dolžniku ta svoj namen. Upnik ima tudi pravico do prednostnega poplačila kupnine, dosežene s prodajo pridržane stvari, pred drugimi upniki.

S pridržno pravico se lahko zavaruje samo **denarna terjatev**, ki mora biti **iztožljiva** in **dospela**, torej s preteklim izpolnitvenim rokom. Kot predmet pridržne pravice je primerna vsaka stvar.

3.7.4 Hipoteka oziroma zastava

Gre za **stvarno pravico na tuji stvari**, ki je ustanovljena v zavarovanje določene terjatve in ki pooblašča svojega nosilca (zastavnega upnika), da se za to terjatev, če mu ni pravočasno izpolnjena, poplača iz vrednosti objekta. Ni pomembno, čigav je v danem trenutku objekt zastavne pravice, saj mora vsakokratni lastnik trpeti takšen način poplačila. Zastavna pravica je premoženjska pravica in kot takšna podedljiva in prenosljiva skupaj s terjatvijo (načelo akcesornosti). Če gre za zastavno pravico na nepremičnini, se imenuje hipoteka, pri premičninah gre za ročno zastavno pravico.

3.8 PRENEHANJE POGODBENIH OBVEZNOSTI

Za prenehanje obveznosti je potrebno, da preneha obligacijski pravni naslov, to je absolutno, ne le relativno, glede določene stranke (odkup, odstop terjatve, prevzem dolga itd.). Razlogi za prenehanje pogodbe so lahko različni. Gotovo najbolj logična je izpolnitev obveznosti oziroma prenehanje izpolnjevanja zaradi odpovedi, odstopa, razveze razmerja.

3.8.1 Pobotanje ali kompenzacija

Pobotanje ali kompenzacija predstavlja način prenehanja obveznosti z učinkom izpolnitve do višine nasprotna, v pobot ugovarjane terjatve. Prednost takega načina prenehanja obveznosti je v tem, da strankama obligacijskega razmerja omogoča na kar najbolj smotrno in s tem ekonomičen način prenehanje njunih terjatev in nasprotnih terjatev. Dolžnik lahko pobota terjatev, ki jo ima nasproti upniku, s tistim, kar ta terjta od njega, če se obe terjatvi glasita na denar ali na druge nadomestne stvari iste vrste in iste kakovosti in če sta obe zapadli. Terjatev in nasprotna terjatev morata za pobot izpolnjevati naslednje pogoje:

- obe terjatvi se morata glasiti na denar ali na druge nadomestne stvari iste vrste in iste kakovosti,
- istovrstnost terjatev;
- terjatev in nasprotna terjatev morata biti vzajemni,
- obe terjatvi morata biti pobotljivi,
- obe terjatvi morata biti zapadli,
- obe terjatvi morata biti iztožljivi.

3.8.2 Odpust dolga

Odpust dolga je dogovor med upnikom in dolžnikom, s katerim se upnik odreče svoji terjatvi in dolžnik ta odrek sprejme. N potrebno, da bi dolžnik izrecno privolil v upnikov odpust, ampak zadostujejo že konkludentna dejanja. Odpusti se lahko obstoječi dolg, tudi bodoč in pogojen. Oblika za odpust ni potrebna. Z odpustom preneha terjatev z vsemi svojimi akcesoriji. Odpust pa ne more posegati v pravice tretjih. Kdor je pridobil na odpuščeni terjatvi užitek ali zastavno pravico, ima to pravico še naprej.

3.8.3 Nemožnost izpolnitve

Nemožnost izpolnitve ima za posledico prenehanje obveznosti, če je do te nemožnosti prišlo od sklenitve pogodbe pa do njenega izpolnitvenega roka. Po tem ko je dolžnik v zamudi, se ne more več sklicevati na prenehanje obveznosti zaradi nemožnosti izpolnitve. Prvotna obveznost ne preneha, ampak se spremeni v odškodninsko. Pravila o prenehanju obveznosti pa ne veljajo za stvari, določene po vrsti (genus), ampak praviloma le za individualno določene stvari (species). Nemožnost izpolnitve mora biti popolna, v celoti, kar pa pomeni, da obveznosti objektivno ni mogoče izpolniti. Nemožnost izpolnitve mora biti trajna, saj le začasna nemožnost izpolnitve nima za posledico prenehanje obveznosti, ampak le odložitev izpolnitve, če ne gre za fiksen posel, pri katerem je čas izpolnitve bistvena sestavina pogodbe.

3.8.4 Zastaranje

Zastaranje je sicer uvrščeno v poglavje o prenehanju obveznosti, kar pa lahko sprejmemo le pogojno, saj z zastaranjem obveznosti ne prenehajo, preneha le njihovo pravno varstvo. Posledica je, da dolžnik nima vrnitvenega zahtevka, če je izpolnil zastarano obveznost, čeprav ni vedel, da je obveznost zastarana. Upnik pa se lahko kljub zastaranju poplača iz stvari, dane v hipoteko oziroma zastavo, če ima stvar v rokah ali če je njegova pravica vpisana v javno knjigo. V tem primeru se lahko poplača samo za glavno terjatev, ne pa za obresti in druge občasne dajatve. Pogodbeni stranki se ne moreta dogovarjati o zastaralnih rokih, ti so določeni z zakonom. Razlikovati je potrebno prekluzivne roke, zamuda katerih povzroči prenehanje same pravice.

3.9 ODŠKODNINSKA OBVEZNOST

Najvažnejša in gotovo tudi najpogostejša obveznostna razmerja nastajajo med subjekti prava na podlagi sklenitve pogodb. Ob pogodbenih obveznostih so najpomembnejša obveznostna razmerja tista, ki nastajajo med subjekti zaradi povzročitve škode. Govorimo o odškodninskih obveznostih. Odškodninska obveznost je v tem, da ima ena stranka dolžnost povrniti škodo -

plačati odškodnino drugi stranki, ki je škodo utrpela. Da pa nastane obveznost ene stranke, da povrne drugi škodo, morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:

- nedopustno škodljivo dejstvo,
- škoda,
- vzročna zveza med škodljivim dejstvom in škodo,
- ter odškodninska odgovornost.

Za nastanek odškodninske obveznosti morajo hkrati obstajati vsi pogoji, tako da je škoda, ki nastane, posledica škodljivega dejstva, za katerega je podana odgovornost ene stranke.

Škodljivo dejstvo je ali ravnanje subjekta prava (oškodovalca) ali škodni dogodek. Ravnanje, ki povzroči škodo, je lahko aktivno dejanje ali je pasivno (opustitev).

Škoda je izguba ali prikrajšanje pravno zavarovanih dobrin ali interesov. Zaradi škodljivega dejstva utegne utrpeti oškodovanec premoženjsko (gmotno) ali nepremoženjsko (negmotno) škodo. Po OZ se deli premoženjska škoda v **navadno škodo** in v **izgubljeni dobiček**. Navadna, tudi dejanska škoda, je po OZ zmanjšanje premoženja, izgubljeni dobiček pa preprečitev povečanja premoženja. Nepremoženjska škoda nastane s povzročitvijo telesnih ali duševnih bolečin ali strahu, žalitvijo časti, omejitvijo svoboščin itd.

Med škodljivim dejstvom in škodo mora obstajati **vzročna zveza**. Vzročna zveza je podana, kadar je škodljivo dejstvo vzrok, škoda pa posledica tega vzroka.

Čeprav je nastalo škodljivo dejstvo, škoda, in je podana vzročna zveza, kljub temu ne nastane odškodninska obveznost, če ni **odškodninske odgovornosti**. Oseba, ki ji je mogoče pripisati škodljivo ravnanje oziroma oseba, pri kateri (v katere delovanju, obratovanju) je nastal dogodek, mora biti za svoje ravnanje ali za nastali dogodek po pravnih normah odškodninsko odgovorna.

V našem pravu temelji odškodninska odgovornost na dveh pravnih temeljih:

- na krivdi oziroma na krivdnem ravnanju osebe (oškodovalca); govorimo o **subjektivni odgovornosti**;
- na vzročnosti, tj. na povezavi med škodljivim dejstvom in določeno dejavnostjo ali stvarjo, ki je v tem, da škodljivo dejstvo (vzrok za škodo), izvira iz določene dejavnosti ali stvari. Govorimo o **objektivni odgovornosti** ali o odgovornosti na podlagi vzročnosti (tudi odgovornost brez krivde).

S povrnitvijo škode oziroma **odškodnino** se odpravijo, nadomestijo ali ublažijo škodne posledice škodljivega dejstva, za katerega je podana odgovornost. **Premoženjsko (gmotno) škodo** je treba povrniti najprej tako, da se vzpostavi stanje, ki je bilo pred nastankom škode (vzpostavitev v prejšnje stanje). Če vzpostavitev v prejšnje stanje škode ne odpravi v celoti, je odgovorna oseba dolžna dati za ostanek škode še denarno odškodnino. Če vzpostavitev prejšnjega stanja ni mogoča, ali če po mnenju sodišča ni nujno, a to opravi odgovorna oseba, sodišče odloči, da mora odgovorna oseba izplačati oškodovancu ustrezno denarno odškodnino. Oškodovanec ima pravico do povrnitve dejanske škode kot tudi do povrnitve izgubljenega dobička. Ko sodišče odloča o višini odškodnine, upošteva najprej višino škode, stopnjo krivde, materialno stanje odgovorne osebe in druge okoliščine.

Pretrpljene **nepremoženjske škode** ni mogoče odpraviti niti nadomestiti, temveč ublažiti z denarno odškodnino, ki pa ne predstavlja ekvivalenta za nastalo škodo, temveč le zadoščenje. V nekaterih primerih (kršitev osebnostnih pravic) daje oškodovancu zadoščenje tudi objava sodbe ali preklic izjave, s katero je storjena škoda.

Glej internetni vir – Obligacijski zakonik –
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO1263.html

POVZETEK POGLAVJA

Pogodbeno pravo je del civilnega prava, kjer je kot temeljni element označena avtonomija volje strank. Pogodbeno pravo označuje dvostrana razmerja; na eni strani imamo subjekte, ki nekaj terjajo (upniki) na drugi strani pa so subjekti, ki morajo izvesti določeno spolnitev (dolžniki), ki je vsebina pogodbenega razmerja. Pogodbeno razmerje je tudi relativno razmerje, saj deluje le med pogodbenima strankama, medtem ko absolutno razmerje (stvarne pravice) deluje ne samo med strankama pravnega razmerja pač pa tudi do tretjih oseb.

Pogodba nastane, če so dani zakoniti predpogoji za veljavnost pravnega posla. Pogodba je pravno dejanje le v primeru, če pravo določa zanjo pravne posledice. Temeljni elementi obligacijske pogodbe so: sposobnost pogodbenih strank za sklenitev pogodbe; soglasje volj pogodbenih strank; možen oziroma dopusten predmet pogodbe in veljavna pravna podlaga pogodbe; potrebna obličnost, če se ta zahteva. Ponudba je določeni osebi dan predlog za sklenitev pogodbe, ki vsebuje vse bistvene sestavine pogodbe, tako da bi se z njegovim sprejemom pogodba lahko sklenila. Ponudba mora biti tako določna, da lahko z golim naslovnikovim sprejemom nastane veljavna pogodba. Pred sklenitvijo pogodbe so pogosta pogajanja, to je vse dokler ni doseženo soglasje. Pogajanja predstavljajo trenutek, ko bodoča, potencialna pogodbenika, oblikujeta svojo pravno relevantno pogodbeno voljo. Pogodba je sklenjena, ko se pogodbeni stranki zedinita o njenih bistvenih sestavinah, ko dosežeta soglasje volj.

Če posel ni bil sklenjen, posel ne obstaja, gre za neobstoječ posel. Izjavi strank se nista ujeli, tako da sploh ni prišlo do soglasja. Neveljaven pa je pravni posel, ki je bil sicer sklenjen, niso pa bile izpolnjene vse predpostavke za veljavnost posla. Za pojem neveljavnosti se navaja, da je generični pojem, ki zajema tako nične pogodbe (absolutno nične) kot izpodbojne pogodbe (relativno neveljavne).

Pri pravno poslovnih obvezah sta izpolnitev oziroma spolnjevanje zelo raznovrstna in zadevni predpisi podrobni in mnogoštevilni, pri izven poslovnih obvezah sta izpolnitev oziroma spolnjevanje bolj enostavna.

Ob pogodbenih obveznostih so najpomembnejša obveznostna razmerja tista, ki nastajajo med subjekti zaradi povzročitve škode. Govorimo o odškodninskih obveznostih. Odškodninska obveznost je v tem, da ima ena stranka dolžnost povrniti škodo oziroma plačati odškodnino drugi stranki, ki je škodo utrpela.

VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

1. Zakaj nastane pravno razmerje?
2. V katero pravno panogo lahko uvrstimo pogodbeno pravo in zakaj?
3. Kakšna je razlika med relativnim in absolutnim pravnim razmerjem?
4. Naštejte pravne predpostavke pogodbenega razmerja.
5. Za katere oblike pogodb je potrebna obličnost in zakaj?
6. Katere oblike neveljavnosti pogodb poznamo?
7. Opiši bistvene razlike med ničnostjo in izpodbojnostjo.
8. Kaj je poroštvo?
9. Kdaj lahko uporabimo dikcijo o pogodbenih kaznih v pogodbenem razmerju?
10. Katere oblike spremembe pogodbenega razmerja poznamo na upniški strani?

11. Kakšna je razlika med pristopom k dolgu in prevzemom izpolnitve?
12. Katere oblike neizpolnitve pogodbenega razmerja poznamo?
13. Kdaj uporabljamo odškodninske obveznosti?
14. Kateri so bistveni elementi odškodninske obveznosti?
15. Kakšna je razlika med subjektivno in objektivno odgovornostjo?

4 DELOVNO PRAVO

TEMELJNI CILJI POGLAVJA

Študent bo v tem poglavju spoznal temeljne značilnosti delovnega razmerja in pogodbe o zaposlitvi. Gradivo študenta void preko pojma dela in delovnega razmerja, načel delovnega prav do osnovnega delemnta; pogodbe o zaposlitvi. V nadaljevaju bo študent osvojil znanja glede pravic in obveznosti iz delovnega razmerja in nekaterih pomembnejših kategorij delovnega razmerja.

Če se spomnimo prvega poglavja naše skripte (Osnove prava) vidimo, da je delo osrednji element človeške družbe in vpliva na vsa družbena razerja, ki so pravno varovana. Odnosi posameznika do dela in med seboj v sislu opravljanja dela, so osnovnega pomena za razvoj tako posameznika kot tudi družbe nasploh. Zavedanje pravic in obveznosti posameznika pri sklepanju delovnih razmerij je bistvenega pomena za uspešen razvoj nekega pravnega sistema in družbe nasploh. Na žalost so delojemalci vse prevečkrat v podrejenem položajo, predvsem zaradi tega, ker se premalo zavedajo svojih pravic, ko sklepajo delovan razmerja. Pozavanje pravic in obveznosti tako delojemalca kot tudi delodajlca nam bo v življenju izrednega pomena.

4.1 POJEM IN ZNAČILNOSTI DELOVNEGA PRAVA

Delovno razmerje je razmerje med delavcem in delodajalcem, v katerem se delavec prostovoljno vključi v organiziran delovni proces delodajalca in v njem za plačilo, osebno in nepretrgano opravlja delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca. Primarna vira delovenga prava sta Ustava RS in Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS št. 42/02 in dopolnitve; v nadaljevanju ZDR), sekundarni viri pa so izvedbeni predpisi.

Avtonomni pravni viri so tiste oblike prostovoljnega ravnanja strank v razmerju, ki niso zapovedane z nobenim formalnim heteronomnim pravnim pravilom in predstavljajo pomemben del pravnega reda. Pri nas se avtonomno pravno urejanje pojavlja najpogosteje na področju gospodarskega prava. Za delovno pravo se kot najpomembnejši avtonomni formalni pravni viri nedvoumno štejejo **kolektivne pogodbe**. Z njimi se določajo medsebojne pravice in obveznosti delavcev in delodajalcev, kot jih dogovorijo njuni predstavniki. Najštevilčnejši in za posameznega udeleženca delovnega razmerja najpomembnejši formalni pravni vir pa je **pogodba o zaposlitvi**.

S kolektivno pogodbo določita stranki, ki sta jo sklenili, tudi medsebojne pravice in obveznosti. Kolektivna pogodba velja za vse delavce, ki delajo v organizacijah in pri delodajalcih v Republiki Sloveniji, in se lahko neposredno uporablja. Kolektivno pogodbo za območje Republike ali za posamezno dejavnost **sklepajo sindikati in Gospodarska zbornica Slovenije oz- druga splošna asociacija delodajalcev**. Tako poznamo splošno kolektivno pogodbo za gospodarstvo in za negospodarstvo in pa panožne pogodbe za posamezne dejavnosti. Velja načelo, da panožna pogodba ne more ožiti pravic, zapisanih v splošni; enako velja za pogodbo o zaposlitvi v razmerju do panožne pogodbe.

4.2 POGODBA O ZAPOSLOTVI

Pogodba o zaposlitvi je edini pravni akt, s katerim se sklene delovno razmerje. Vse posledice sklenitve delovnega razmerja pa nastopijo šele z dnem nastopa dela. Nobene dileme tudi ni glede prijavljanja delavcev v razne vrste socialnega zavarovanja: delodajalec je dolžan delavca

prijaviti v obvezno pokojninsko, invalidsko, zdravstveno in zavarovanje za primer brezposelnosti v skladu s posebnimi predpisi in mu izročiti fotokopijo prijave v 15 dneh od nastopa dela.

Tudi ZDR opredeljuje **delo za nedoločen čas kot pravilo**. Pogodba o zaposlitvi se praviloma sklepa za nedoločen čas. Če s pogodbo o zaposlitvi čas trajanja ni pisno določen, oziroma če pogodba o zaposlitvi za določen čas ni sklenjena v pisni obliki ob nastopu dela, **se domneva, da je pogodba o zaposlitvi sklenjena za nedoločen čas**.

ZDR določa, da se glede sklepanja, veljavnosti, prenehanja in drugih vprašanj pogodbe o zaposlitvi **smiselno uporabljajo splošna pravila civilnega prava**, če ni s tem ali z drugim zakonom drugače določeno. Tudi pri določanju **posledic ničnosti in izpodbojnosti** pogodbe o zaposlitvi se smiselno uporabljajo splošna pravila civilnega prava. Ničnost in izpodbojnost pogodbe o zaposlitvi se uveljavljata pred pristojnim delovnim sodiščem.

Za pogodbo o zaposlitvi ZDR kot **lex specialis** določa, da se sklene v **pisni obliki - vendar pa kršitev ne pomeni neveljavnosti pogodbe**. Delodajalec mora delavcu izročiti pisen predlog pogodbe o zaposlitvi praviloma **tri dni pred predvideno sklenitvijo**, pisno pogodbo o zaposlitvi pa ob njeni sklenitvi. Če delavcu ni izročena pisna pogodba o zaposlitvi, lahko kadarkoli v času trajanja delovnega razmerja zahteva njeno izročitev od delodajalca in sodno varstvo. Če stranki nista sklenili pogodbe o zaposlitvi v pisni obliki ali če niso v pisni obliki izražene vse sestavine pogodbe o zaposlitvi, to ne vpliva na obstoj in veljavnost pogodbe o zaposlitvi. ZDR uvaja pravno predpostavko o obstoju delovnega razmerja. V primeru spora o obstoju delovnega razmerja med delavcem in delodajalcem se domneva, da delovno razmerje obstaja, če obstajajo elementi delovnega razmerja.

Stranki pogodbe o zaposlitvi **sta delodajalec in delavec**, pa tudi pooblaščenca za podpis pogodbe: če je delodajalec pravna oseba, lokalna skupnost, podružnica tuje družbe ali druge organizacije, nastopa v imenu delodajalca njegov zastopnik, določen z zakonom ali aktom o ustanovitvi, ali od njega pisno pooblaščenca oseba; če je delodajalec državni organ, nastopa v imenu delodajalca njegov predstojnik oziroma od njega pisno pooblaščenca oseba, če z zakonom ni drugače določeno.

Delodajalec, ki zaposluje nove delavce, mora prosta delovna mesta **javno objaviti**. Objava prostega delovnega mesta mora vsebovati pogoje za opravljanje dela in rok za prijavo, ki ne sme biti krajši od osmih dni.

Delodajalec lahko zahteva od kandidata **samo tiste podatke, ki izpričujejo pogoje za opravljanje dela**, ne pa iz zasebnega ali družinskega življenja. Delodajalec lahko pri sklenitvi pogodbe preizkusi znanja kandidata na delovnem mestu. V kolektivni pogodbi se določi trajanje poskusnega dela ter spremljanje in ocenjevanje uspešnosti tega dela. Poskusno delo se lahko podaljša v primeru začasne odsotnosti z dela. Zaradi ugotovitve kandidatove zdravstvene zmožnosti za opravljanje dela delodajalec **na svoje stroške** napoti kandidata na predhodni zdravstveni pregled v skladu s predpisi o varnosti in zdravju pri delu.

Na drugi strani ima obveznosti tudi kandidat za zaposlitev. Tako je kandidat dolžan pri sklepanju pogodbe o zaposlitvi predložiti delodajalcu **dokazila o izpolnjevanju pogojev** za opravljanje dela. Kandidat ni dolžan odgovarjati na vprašanja, ki niso v neposredni zvezi z delovnim razmerjem.

Delodajalec mora v **osmih dneh** po sklenitvi pogodbe o zaposlitvi pisno obvestiti neizbranega kandidata o tem, da ni bil izbran in mu na njegovo zahtevo vrniti vse dokumente, ki mu jih je predložil kot dokaz za izpolnjevanje zahtevanih pogojev za opravljanje dela.

4.3 OBVEZNOSTI POGODBENIH STRANK

4.3.1 Obveznosti delavca

Temeljna obveznost delavca je, da mora **vestno opravljati delo na delovnem mestu**, za katerega je sklenil pogodbo o zaposlitvi, v času in na kraju, ki sta določena za izvajanje dela, upošteva organizacijo dela in poslovanja pri delodajalcu. V primerih, določenih z zakonom ali kolektivno pogodbo, mora delavec opravljati tudi drugo delo. Ves čas mora upoštevati navodila delodajalca. Ravno tako mora spoštovati predpise o varnosti in zdravju pri delu.

Delavec **mora obveščati delodajalca o bistvenih okoliščinah**, ki vplivajo oziroma bi lahko vplivale na izpolnjevanje njegovih pogodbenih obveznosti, pa tudi o vsaki grozeči nevarnosti za življenje ali zdravje ali za nastanek materialne škode, ki jo zazna pri delu.

Delavec se je dolžan **vzdržati vseh ravnanj**, ki glede na naravo dela, ki ga opravlja pri delodajalcu, **materialno ali moralno škodujejo** ali bi lahko škodovala poslovnim interesom delodajalca. To še posebno velja za **varovanje poslovne skrivnosti**. Delavec ne sme izkoriščati za svojo uporabo ali izdati tretjemu delodajalčevih poslovnih skrivnosti, ki jih kot take določi delodajalec, in ki so bile delavcu zaupane ali s katerimi je bil seznanjen na drug način. Za poslovno skrivnost se štejejo tudi podatki, za katere je očitno, da bi nastala občutna škoda, če bi zanje zvedela nepooblaščen oseba.

ZDR vsebuje t.i. **konkurenčno klavzulo**. Med trajanjem delovnega razmerja delavec ne sme brez pisnega soglasja delodajalca za svoj ali tuj račun opravljati del ali sklepati poslov, ki sodijo v dejavnost, ki jo dejansko opravlja delodajalec in pomenijo ali bi lahko pomenili za delodajalca konkurenco.

Delavec je za kršitev te klavzule **odškodninsko odgovoren**. Delodajalec lahko zahteva povrnitev škode, nastale z delavčevim ravnanjem, v roku treh mesecev od dneva, ko je zvedel za opravljanje dela ali sklenitev posla, oziroma v roku treh let od dokončanja dela ali sklenitve posla. Če delavec pri svojem delu ali v zvezi z delom pridobiva tehnična, proizvodna ali poslovna znanja in poslovne zveze, lahko delavec in delodajalec v pogodbi o zaposlitvi dogovorita prepoved opravljanja konkurenčne dejavnosti po prenehanju delovnega razmerja. Konkurenčna klavzula se lahko dogovori najdlje za obdobje dveh let po prenehanju pogodbe o zaposlitvi in le v primerih, ko delavcu preneha pogodba o zaposlitvi po njegovi volji ali krivdi.

Konkurenčna klavzula mora biti določena z **razumnimi časovnimi omejitvami prepovedi konkuriranja** in ne sme izključiti možnosti primerne zaposlitve delavca. Če konkurenčna klavzula ni izražena v pisni obliki, se šteje, da ni dogovorjena. Delavčeva odgovornost za spoštovanje konkurenčne klavzule mora biti seveda uravnotežena na, delodajalčevi strani z nadomestilom za spoštovanje konkurenčne klavzule. Denarno nadomestilo za spoštovanje konkurenčne klavzule se mora določiti s pogodbo o zaposlitvi in znaša mesečno najmanj tretjino povprečne mesečne plače delavca v zadnjih treh mesecih pred prenehanjem pogodbe o zaposlitvi. Če se denarno nadomestilo za spoštovanje konkurenčne klavzule ne določi s pogodbo o zaposlitvi, konkurenčna klavzula ne velja.

4.3.2 Obveznosti delodajalca

Nasproti delavčevim obveznostim stojijo obveznosti delodajalca. Njegova temeljna obveza je prav gotovo, da mora delavcu zagotavljati delo, za katerega sta se stranki dogovorili v pogodbi o zaposlitvi. Za delavca je morda še pomembnejša **obveznost ustreznega plačila** za opravljeno delo. Delodajalec mora delavcu zagotoviti ustrezno plačilo za opravljanje dela

Delodajalec je dolžan zagotavljati **varne delovne razmere**, se pravi predvsem pogoje za varnost in zdravje delavcev v skladu s posebnimi predpisi o varnosti in zdravju pri delu.

Novost je določba o **obveznosti varovanja delavčeve osebnosti**. Delodajalec mora varovati in spoštovati delavčevo osebnost ter upoštevati in ščititi delavčevo zasebnost in njegovo dostojanstvo: delodajalec je dolžan zagotavljati takšno delovno okolje, v katerem noben delavec ne bo izpostavljen neželenemu ravnanju spolne narave. Odklonitev ravnanj iz prejšnjega odstavka s strani prizadetega delavca ne sme biti razlog za diskriminacijo pri zaposlovanju in delu. Če delavec v primeru spora navaja dejstva, ki opravičujejo domnevo, da je delodajalec ravnal v nasprotju s prejšnjima odstavkoma, je dokazno breme na strani delodajalca (znano obrnjeno dokazno breme za primer objektivne odgovornosti oz. predpostavljene krivde).

4.4 PRENEHANJE POGODBE O ZAPOSLOTVI

ZDR sledi sistematiki OZ in za spremembo pogodbe obravnava njeno prenehanje. Pogodba o zaposlitvi preneha veljati:

- s potekom časa, za katerega je bila sklenjena,
- s smrtjo delavca ali delodajalca - fizične osebe,
- s sporazumno razveljavitvijo,
- z redno ali izredno odpovedjo,
- s sodbo sodišča,
- po samem zakonu, v primerih, ki jih določa ta zakon,
- v drugih primerih, ki jih določa zakon.

Novost je, da je ob prenehanju pogodbe o zaposlitvi, delodajalec na zahtevo delavca dolžan vrniti delavcu vse njegove dokumente ter mu izdati tudi potrdilo o vrsti dela, ki ga je opravljal, pri tem pa ne sme v potrdilu navesti ničesar, kar bi delavcu otežilo sklepanje nove pogodbe o zaposlitvi.

Prenehanje pogodbe o zaposlitvi za določen čas - preneha brez odpovednega roka po poteku dogovorjenega časa ali sporazumno.

Prenehanje pogodbe o zaposlitvi zaradi smrti - (fizične osebe) delavca oziroma delodajalca, če zapustnikovo dejavnost nepretrgoma ne nadaljuje naslednik.

Sporazumna razveljavitve - Pogodbo o zaposlitvi lahko stranki kadarkoli razveljavita s pisnim sporazumom, ki mora vsebovati določbo o posledicah, ki nastanejo delavcu zaradi te razveljavitve pri uveljavljanju pravic iz naslova zavarovanja za primer brezposelnosti.

Glej internetni vir – Zakon o delovnih razmerjih –

http://www.zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO1420.html

POVZETEK POGLAVJA

Z uveljavitvijo nove delovnopravne zakonodaje, se je pri nas uveljavil pogodbeni princip urejanja delovnih razmerij. Delovno razmerje se sklene s pogodbo o zaposlitvi, s katero se delavec in delodajalec dogovorita o pravicah in obveznostih iz tega razmerja. Najbolj pomembno pri tem principu je, da sta stranki enakovredna pogodbeni partnerja, da torej delodajalec ne more več enostransko in samovoljno odločati o pravicah in obveznostih delavca, kar se morda najbolj odraža prav pri prenehanju delovnega razmerja, saj lahko delodajalec odpove pogodbo o zaposlitvi zgolj v zakonsko naštetih primerih, ko so podani resni in utemeljeni razlogi.

VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

1. Pojem in značilnosti delovnega prava!
2. Kdaj se sklepa pogodba o zaposlitvi?
3. Kaj vse mora vsebovati pogodba o zaposlitvi?
4. Opišite pravice in obveznosti subjektov pogodbe o zaposlitvi?
5. Katere vse oblike pogodb o zaposlitvi poznamo?
6. Kateri elementi morajo biti izpolnjeni za prenehanje pogodbe o zaposlitvi?
7. Kdaj lahko delodajalec odpove pogodbo o zaposlitvi?

5 PREVOZNE STORITVE

TEMELJNI CILJI POGlavJA

Študent bo v tem poglavju spoznal temeljne značilnosti prevoznih storitev in pogodbe o prevozu tovora in oseb. Gradivo študenta vodi preko splošnih značilnosti prevoznega pogodbenega razmerja, ki so vsebovane v OZ, pa do pravnih razmerij, ki nastanejo v posameznih prevoznih panogah. Na koncu tega dela gradiva so podana splošna razmišljanja o posebni (sui generis) pogodbi v sklopu prevoznih storitev, logistični pogodbi. Pri študiju tega dela gradiva bo študent na koncu obvladoval večšine priprave različnih vrst pogodb iz področja prevoza in odgovoril na vprašanja o pravicah in obveznosti pogodbenega subjekta.

Če bi bili natančni, bi morali naš Planet imenovati Morje(Tetris) in ne Zemlja (Gondvana), saj več kot $\frac{3}{4}$ Planeta zavzema morje. Morje je bilo od nekdaj pomembna vez med civilizacijami, zato je upravičeno, da so vsa pogodbenega razmerja kar se tiče prevoza izšla iz te veje prevoza. Že stari Egipčani so v svojih zakonih upoštevali pravna razmerja, ki so se razvila zaradi prevoza po morju. Zaradi majhnega morskega prostora RS v preteklosti pomorsko pravo na našem področju ni bilo tako razvito kot v drugih republikah bivše države. S sprejemom Pomorskega zakonika, smo na podlagi dolgoletnih raziskovanj in vpliva evropskih določil prebili »morski pravni zid« in postali tudi pomorska in ne samo alpska država.

Trend migracij (splošnih in posebnih) prebivalstva je v novejših obdobjih pozitivno vplival na razvoj letalskega prometa. Čeprav letalske nesreče dajejo tej veji prometa črn pečat, pa statistično še vedno velja, da je prevoz z letalom najvarnejši prevoz. Zaradi vse večjega povpraševanja po prevozih v letalskem prometu je izrednega pomena, da subjekti v tej veji prevoza obvladajo svoje pravice in obveznosti. Kaj mora narediti potnik ob prestavitvi ali spremembi leta? Kdaj je potnik upravičen do odškodnine v letalskem pravu? Kakšne so obveznosti in dolžnosti prevoznikov v letalskem prometu?

Zaradi prevlade interesnih lobijev cestnega prometa v RS je bil železniški promet dolgo časa v podrejenem položaju. S sprejemom paketa zakonodaje na področju železniškega javnega prava (Zakon o železniškem prometu, Zakon o varnosti v železniškem prometu) in železniškega zasebnega prava (spremembe COTIF konvencije in Zakon o prevoznih pogodbah v železniškem prometu) ter vstopom v EURO območje je RS na področju železniškega prava dobila nove sile, ki morajo v najkrajšem možnem času spremeniti dogodke na področju železniškega sistema.

Cestni prevoz v današnjem času predstavlja posebno specifiko. Po eni strani je stroškovno učinkovit, saj je prevoz stvari s kamioni po cestah verjetno najvarnejši in ekonomičen, pa tudi z logističnega vidika je prevoz po cestah ekonomsko ugoden, saj lahko tovor prepeljemo od vrat do vrat ne da bi natovarjali in raztovarjali tovor na različna prevozna sredstva kot je to značilno za ostale prometne veje vključno z multimodalnim transportom. Vendar pa v vse bolj ekološko osveščenem prostoru cestni promet vse bolj izpodrivajo druge oblike transporta, ki poleg ekonomske in gospodarske komponente vključujejo tudi zelo pomembno ekološko komponento prevoza.

5.1 PREVOZNE POGODBE

S **prevozno pogodbo** se prevoznik zavezuje, da bo prepeljal na določen kraj kakšno osebo ali stvar, potnik oziroma pošiljatelj pa, da mu bo za to dal določeno plačilo. Za prevoznika se

šteje tako tisti, ki se ukvarja s prevozom kot s svojo redno dejavnostjo, kot tudi vsak drug, ki se s pogodbo zaveže, da bo za plačilo opravil prevoz. Prevozne pogodbe so opredeljene kot **dvostransko obvezne pogodbe**. OZ ne predpisuje oblike pogodbe, zato lahko sklepamo, da gre za neformalne pogodbe. Prevladujoče stališče je, da je prevozna pogodba **konsenzualni kontrakt**, ker nastane že s sporazumom med strankama, železniška prevozna pogodba pa je **realni kontrakt**, saj pogodba nastane šele, ko železnica prevzame tovorni list in blago, ki ga izroči pošiljatelj.

Bistveni elementi pogodbe o prevozu so predmet pogodbe, to je sam **prevoz** osebe ali stvari z enega kraja na drug kraj in **prevozna cena**, plačilo, vozna. **Nebistveni elementi** so lahko določbe o poti, načinu prevoza, pakiranju, načinu raztovarjanja oziroma natovarjanja, prevzemu blaga, to kdo je dolžan izvršiti natovarjanje oziroma iztovarjanja, meritve, tehtanja itd.

Prevozna pogodba o prevozu oseb je **podjemna pogodba**, ki je dobila določene specialne karakteristike. Pogodba o prevozu stvari je posebna pogodba blagovnega prometa, ki vsebuje v sebi določene elemente podjemne pogodbe in elemente **mandata oziroma naloga**. Pri določenih vrstah prevoza prihajajo do izraza tudi posamezni elementi zakupne pogodbe. Pravna narava prevozne pogodbe je odvisna od tega, za kakšno pogodbo gre: za pogodbo o prevozu oseb ali stvari. Pogodbeni stranki pri prevozni pogodbi stvari sta **pošiljatelj** (oseba, v imenu katere se predaja stvar za prevoz) in **prevoznik** (oseba, ki ima na podlagi prevozne pogodbe pravico do določenega plačila). S prevožno pogodbo nastajajo pogosto pravice in obveznosti za **prejemnike stvari** (osebe, ki so pooblaščen za sprejem stvari v določenem kraju).

Prevoznik, ki opravlja **prevoz na določeni liniji** (linijski prevoz), je dolžan redno in pravilno vzdrževati objavljeno linijo. Za prevoz je dolžan sprejeti vsako osebo in vsako stvar, ki izpolnjujeta pogoje, določene v objavljenih splošnih pogojih.

Prevozni pogoji morajo biti **objavljeni na ustrezen način** in morajo biti **vnaprej dostopni vsakemu koristniku prevoza**. Pod objavljenimi prevoznimi pogoji razumemo tudi tarife prevoznika, s katerimi se mora izrecno ali molče strinjati koristnik prevoza (adhezijske pogodbe), če želi določene prevozne storitve pri posamezni vrsti linijskega prevoza.

Pošiljatelj oziroma potnik lahko **odstopi od pogodbe**, preden se pogodba začne izpolnjevati, mora pa povrniti škodo, ki jo morda zaradi tega utrpel prevoznik.

OZ določa primere, ko stranka **nima več interesa za dogovorjeni prevoz** zaradi zamude prevoznika z začetkom dogovorjenega prevoza, ter primere, ko prevoznik **noče ali ne more opraviti dogovorjenega prevoza**. V vseh teh primerih se na posameznih prometnih področjih določa pravica potnika do povračila škode, ki jo je zaradi tega utrpel.

5.2 POGODBA O PREVOZU STVARI

Prevoznik je dolžan stvar, ki jo je prevzel za prevoz, izročiti na določenem kraju pošiljatelju ali določeni osebi (prejemniku). Temeljno pravilo je, da pošiljatelj izroči prevozniku stvar s ciljem **realizacije dogovorjenega prevoza**. Prevoznik je dolžan prepeljati stvari v nespremenjenem stanju in jih izročiti na določenem kraju prejemniku ali kakoli drugi pooblaščen osebi.

Pošiljatelj mora obvestiti prevoznika *o vrsti pošiljke* in o njeni *vsebini in količini* in mu sporočiti, *kam je treba pošiljko prepeljati, ime in naslov prejemnika pošiljke, svoje ime in svoj naslov ter vse drugo*, kar je potrebno, da bi lahko podjemnik brez odlašanja in ovir izpolnil svoje obveznosti. Če so v pošiljki dragocenosti, vrednostni papirji ali druge drage stvari, mora pošiljatelj ob njihovi predaji za prevoz o tem *obvestiti prevoznika in mu sporočiti njihovo vrednost*. Če gre za prevoz nevarne stvari ali stvari, za katero so potrebni posebni prevozniki pogoji, mora pošiljatelj o tem *pravočasno obvestiti* prevoznika, da lahko ta posebej ukrene, kar ustreza. Če pošiljatelj ne da prevozniku podatkov ali mu da napačne podatke, je *odgovoren za morebitno škodo*, ki nastane zaradi tega.

Če pošiljatelj ne izpolni dolžnosti sodelovanja s prevoznikom, je prevoznik praviloma *prost odgovornosti za škodo*, ki je povzročena z opustitvijo pošiljatelja.

5.2.1 Tovorni list

Pogodbenika se lahko sporazumeta, da se o pošiljki, ki je predana za prevoz, sestavi *tovorni list*. Tovorni listi se na posameznih področjih prometa medsebojno precej razlikujejo, saj vplivajo na vsebino tovrnega lista poleg posebnosti posameznega področja prometa tudi mednarodne konvencije ter poslovni običaji. Tovorni list se lahko izda na vseh področjih prometa. V železniškem, cestnem in zračnem prometu se lahko poleg tovrnega lista izda tudi *prenosni tovorni list*, ki ima lastnost vrednostnega papirja. Funkcija tovrnega lista je v tem, da pošiljatelj izroči prevzemniku listino obenem z blagom. Listina spremlja blago, na namembnem kraju pa jo prevoznik izroči prejemu. Tovorni list je najpogosteje dolžan izdati *prevoznik na zahtevo pošiljatelja stvari*.

5.2.2 Prevozna pogodba in tovorni list

Obstoj in veljavnost prevozne pogodbe sta neodvisna od obstoja tovrnega lista in njegove pravilnosti. Prevozna pogodba je veljavna tudi v tistih primerih, ko tovorni list ni izdan oziroma ko je izdan nepravilen tovorni list. Če tovorni list ni bil izdan, lahko pošiljatelj zahteva od prevoznika, da mu izda *potrdilo o prevzemu pošiljke* za prevoz s podatki, ki jih mora vsebovati tovorni list. Potrdilo o prevzemu za prevoz se opredeljuje kot *enostranska izjava vednosti prevoznika*.

5.2.3 Razmerje med pošiljateljem in prevoznikom

Pošiljatelj je dolžan stvari *zapakirati na predpisani ali običajni način*, da ne bi nastala kakšna škoda ali da ne bi bila ogrožena varnost ljudi ali dobrin. Po OZ je dolžan prevoznik pošiljatelja *opozoriti na pomanjkljivosti pakiranja*, ki jih je mogoče opaziti.

Temeljna pravica prevoznika iz pogodbe o prevozu stvari je *pravica do prevoznine oziroma vozarine* in stroškov v zvezi s prevozom. Konstituirana je obveznost pošiljatelja, da plača prevozniku prevoznino oziroma voznino ter stroške v zvezi s prevozom.

Na vseh področjih prometa velja temeljno pravilo, da pošiljatelj ali druga pooblaščen oseba lahko *razpolaga s pošiljko med prevozom* in da je prevoznik praviloma dolžan ravnati po naknadno danih instrukcijah pošiljatelja in drugih pooblaščenih oseb, če je objektivno mogoče ravnati po naknadnih instrukcijah teh oseb. Pošiljatelj lahko razpolaga s pošiljko med prevozom in s tem spreminja prevozna pogodbo.

Prevoznik mora opraviti prevoz po **dogovorjeni poti**. Če ni bilo dogovorjeno, po kateri poti je treba opraviti prevoz, ga mora prevoznik opraviti po tisti poti, ki najbolj ustreza interesom pošiljatelja.

Prevoznik mora **obveščati pošiljatelja o vseh okoliščinah**, ki lahko vplivajo na prevoz, in se ravnati po njegovih navodilih. Prevoznik se ni dolžan ravnati po pošiljateljevih navodilih, če bi njihova izpolnitev lahko spravila v nevarnost ljudi ali dobrine.

Če je bil iz kakšnega vzroka, za katerega je odgovoren prevoznik, **prevoz prekinjen**, ima prevoznik pravico do **sorazmernega dela plačila za opravljeni prevoz**, vendar mora povrniti morebitno škodo, ki je nastala zaradi prekinitve prevoza za drugo stranko.

V OZ je določena pravica prevoznika do sorazmernega dela dogovorjene prevoznine v primeru prekinitve prevoza, glede na opravljeno prevozno pot, **če je do prekinitve prevoza prišlo iz vzroka, za katerega ni odgovorna nobena izmed zainteresiranih oseb (pro rata itineris)**.

OZ ureja primere, ko **pošiljka ne more biti izročena upravičeni osebi v namembnem kraju**. Vzroki za to nemožnost izročitve pošiljke prejemniku oziroma upravičeni osebi v namembnem kraju so lahko različni. Če v namembnem kraju pošiljke ni mogoče izročiti prejemniku, ker prejemnika ni mogoče obvestiti o prispetju pošiljke, mora prevoznik o tem obvestiti pošiljatelja kot svojega pogodbenega partnerja iz prevozne pogodbe in zahtevati njegova navodila o tem, kako naj ravna. Prevoznik je prav tako dolžan na račun pošiljatelja urediti vse potrebno **za hrambo stvari**.

Prevoznik mora brez odlašanja in po najhitrejši poti obvestiti pošiljatelja o **oviri pri izročitvi** in zahtevati od njega **navodilo**. Če pošiljateljevo navodilo ne prispe v primernem roku ali če se navodilo ne more izvesti ali če pošiljatelju tega ni mogoče sporočiti, ima prevoznik pravico začasno shraniti blago na stroške in tveganje pošiljatelja. V tem primeru ima prevoznik pravico na pošiljateljeve stroške in tveganje **izročiti blago špediterju ali javnemu skladišču** in je odgovoren za izbiro špediterja oziroma javnega skladišča.

Če je prevoznik izročil pošiljko prejemniku, ni pa mu **zaračunal vsote, s katero je bila obremenjena**, mora izplačati to vsoto pošiljatelju, vendar ima pravico zahtevati povračilo od prejemnika.

5.2.4 Razmerje med prevoznikom in prejemnikom

Na posameznih področjih prometa se s splošnimi pogoji poslovanja, tarifami prevoznika in ustreznimi posebnimi zakoni zelo podrobno ureja obveznost prevoznika glede **obveščanja prejemnika** in drugih ukrepov zaradi omogočanja izročitve pošiljke prejemniku ali drugi pooblaščenim osebi. Tovorni listi se v poslovni praksi sestavljajo v večjem številu izvodov, od katerih se eden ponavadi imenuje **"obvestilo o prispetju"**, s katerim se prejemnika obvesti o prispetju pošiljke v namembni kraj. Obveznost prevoznika, da izroči prejemniku tovorni list, se ne nanaša na ta izvod, ampak na **original tovornega lista**, ki je spremljal pošiljko med prevozom. Prevoznik lahko **odkloni izročitev pošiljke**, če mu ni hkrati **izročen dvojni list**, na katerem je prejemnik potrdil, da mu je bila pošiljka izročena. Dokler ima prejemnik dvojni list, se lahko nasproti vsakemu izkaže, da je upravičenec do blaga in da je blago na poti k njemu.

Prejemnik lahko izvršuje nasproti prevozniku **pravice iz prevozne pogodbe** in zahteva od njega, da mu izroči tovorni list in pošiljko, šele ko **pošiljka prispe v namembni kraj**. Tedaj lahko prejemnik zahteva izročitev pošiljke in tovrnega lista, ki je spremljal pošiljko med prevozom.

Prejemnik lahko izvršuje pravice iz prevozne pogodbe in sme vključno zahtevati od prevoznika izročitev pošiljke v namembnem kraju le, če predhodno izpolni **pogoje, ki so določeni v prevozni pogodbi**. Najpogosteje gre za obveznosti prejemnika proti prevozniku glede plačila prevoznine ter povračila stroškov med prevozom. Upravičenec ima pravico zahtevati, da se z **zapisnikom ugotovi istovetnost pošiljke**. Če je bila pošiljka poškodovana, se ugotavlja, v čem je poškodba.

Če v prevozni pogodbi ali v tovrnem listu ni določeno kaj drugega, se prejemnik s prevzemom pošiljke in morebitnega tovrnega lista zavezuje, da bo **prevozniku plačal prevoz in vsote, ki obremenjujejo pošiljko**.

5.2.5 Prevoznikova odgovornost za izgubo, poškodbo in zamudo pošiljke

Prevoznik odgovarja za morebitno izgubo ali poškodbo pošiljke v času od njenega prevzema do izročitve, razen v primerih, ko je posledica dejanja upravičenca, lastnosti pošiljke ali zunanjih vzrokov, ki jih ni bilo mogoče pričakovati in se jim tudi ne izogniti ali jih odvrniti. Obstajata dva temeljna sistema, s katerima se ureja odgovornost prevoznika na podlagi prevozne pogodbe. V cestnem, železniškem ter deloma zračnem prometu odgovarjajo prevozniki praviloma po načelih objektivne odgovornosti, v pomorskem prometu pa odgovarjajo prevozniki po načelih domnevane krivde. Nične so vse določbe prevozne pogodbe, splošnih prevoznih pogojev, tarif ali drugega splošnega akta, s katerim se zmanjšuje zakonska odgovornost prevoznika.

Imperativni značaj imajo tudi določbe posebnih zakonov, s katerimi se ureja prevoznikova odgovornost na posameznih področjih prometa. Obstaja možnost **limitiranja prevoznikove odgovornosti** do določenega zneska pod pogojem, da je meja (limit) odgovornosti v ustreznem sorazmerju s škodo. Če je škoda povzročena **namenoma ali iz hude malomarnosti prevoznika**, prevoznik vedno odgovarja **do polnega zneska škode** in se ne more sklicevati na pravila o limitu svoje odgovornosti. Škoda oziroma odškodnina se odmerja po tržni ceni pošiljke v kraju in času predaje pošiljke za prevoz, če ni drugače določeno.

5.2.6 Udeležba več prevoznikov pri prevozu pošiljke

Prevoznik, ki zaupa kakšnemu drugemu prevozniku, da popolnoma ali delno opravi prevoz pošiljke, ki jo je prevzel za prevoz, je **še naprej odgovoren za njen prevoz od prevzema do izročitve**, ima pa pravico do povračila od prevoznika, kateremu je zaupal pošiljko. Vendar postane drugi prevoznik, če **prevzame od prvega s pošiljko tudi vozni list**, sam pogodbeni stranka v prevozni pogodbi s pravicami in dolžnostmi **solidarnega dolžnika** in **solidarnega upnika**, njuna deleža pa sta sorazmerna z njegovo udeležbo pri prevozu.

V praksi je pri domačem in mednarodnem prevozu blaga prisotno največ pravnih problemov pri urejanju razmerij pri **direktnih** in **kombiniranih oziroma mešanih prevozih**, ki se imenujejo tudi **multimodalni prevozi**. Gre za prevoz z najmanj dvema različnima prevoznima sredstvom.

5.2.7 Zastavna pravica

Da si zavaruje plačilo za prevoz in povračilo potrebnih stroškov, ki jih je imel s prevozom, ima prevoznik ***zastavno pravico na stvareh, ki so mu bile predane za prevoz in v zvezi s prevozom***, dokler jih ima v posesti ali dokler ima v rokah listino, ki mu omogoča, da z njim razpolaga. Če je bilo pri prevozu udeleženih zaporedoma več prevoznikov, so tudi njihove terjatve v zvezi z opravljenim prevozom zavarovane s to zastavo, zadnji prevoznik pa je dolžan zaračunati vse terjatve po tovornem listu, če tovorni list ne vsebuje česa drugega. ***Terjatve prejšnjega prevoznika ter njegova zastavna pravica preidejo po samem zakonu na poznejšega prevoznika, ki mu je plačal te terjatve.*** To velja tudi, če prevoznik plača špediterjeve terjatve. Gre za zakonito zastavno pravico prevoznika z namenom zavarovanja pogodbenih terjatev prevoznika iz prevozne pogodbe.

5.3 POGODBA O PREVOZU OSEB

Prevoznik je dolžan opraviti prevoz oseb ***varno***, s tistim ***prevoznim sredstvom***, ki je določeno v prevozni pogodbi, in s tistimi ***udobnostmi in higienskimi pogoji***, ki se glede na vrsto prevoznega sredstva in dolžino poti štejejo za nujne. Določena je splošna prevoznikova obveznost na podlagi pogodbe o prevozu oseb.

Prevoznik je dolžan potnika ***pravočasno prepeljati do določenega kraja***. Odgovoren je za škodo, ki jo utrpi potnik zaradi zamude, razen če je zamuda nastala iz vzroka, ki ga ni mogel odvrniti niti s skrbnostjo strokovnjaka. Prevoznik je načeloma odgovoren za vsako ***zamudo pri prevozu oseb***.

Prevoznik je ***odgovoren za varnost potnikov od začetka do konca prevoza***, tako v primeru plačanega kot tudi v primeru brezplačnega prevoza, in mora povrniti škodo, nastalo zaradi okvare zdravja, poškodbe ali smrti potnika, razen če je nastala zaradi potnikovega dejanja ali iz zunanjega vzroka, ki ga ni bilo mogoče pričakovati, se mu izogniti ali ga odvrniti.

Prevoznik se lahko ***oprosti odgovornosti***, če dokaže, da je prišlo do poškodovanja, okvare zdravja ali smrti potnika v času prevoza zaradi potnikovega dejanja ali zaradi zunanjega vzroka, ki ga ni bilo mogoče pričakovati, se mu izogniti ali ga odvrniti.

Prtljago, ki jo je potnik predal prevozniku, mora ta prepeljati ***hkрати s potnikom*** in mu jo po končanem prevozu ***izročiti***. Za izgubo in poškodbo prtljage, ki jo je potnik predal prevozniku, je ta odgovoren po določbah za prevoz stvari. Za poškodbo stvari, ki jih ima potnik pri sebi, je prevoznik odgovoren po splošnih pravilih o odgovornosti.

OZ ureja razmerja med prevoznikom in potnikom v zvezi s ***t. i. ročno prtljago***, ki se prevaža skupaj s potnikom in ki jo ima potnik pri sebi. Prevoznik ne odgovarja za ročno prtljago, če potnik ni v redu pazil nanjo. To pa ne pomeni, da prevoznik splošno ne odgovarja za ročno prtljago. Za to vrsto prtljage odgovarja prevoznik po splošnih pravilih o odgovornosti, ta pa so zelo različna na posameznih področjih prometa.

Glej internetni vir: [Obligacijski zakonik –
http://www.zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO1263.html](http://www.zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO1263.html)

5.4 INCOTERMS KLAVZULE

Osnovna značilnost in cilj *Incotermsov* je prodajalcem (izvoznikom) in kupcem (uvoznikom) v trenutku sklenitve kupoprodajne pogodbe jamčiti upoštevanje pravnih in ekonomskih odnosov, da bi v teku nastanka obveznosti za obe stranki popolnoma izključili nesporazume, napačna tolmačenja določil kupoprodajne pogodbe in škodne posledice vseh teh zgoraj naštetih dejstev. Incoterms klavzule so namenjene poslovnim subjektom (managerjem), ki se ukvarjajo z izvozom in uvozom blaga in storitev (mendarodno blagovno menjavo in mednarodnim transportom) in pri katerih je v interesu jamčiti hiter, racionalen in varen prevozni proces, ne glede na oddaljenost odhodnega in namembnega kraja, vrsto prevoznega sredstva, načine prevoza, vrsto in naravo blaga, število subjektov v prometnem sistemu... itd).

Incoterms klavzule so razvrščene v štiri tematske sklope, ki imajo vsak zase posebne elemente, ki operacionalizirajo vsak sklop. Tako sklop *E-klavzul* določa, da mora prodajalec dati kupcu blago na razpolago v svojih lastnih prostorih; sklop *F-klavzul* določa da je prodajalec dolžan izročiti blago prevozniku, ki ga imenuje kupec na mestih, ki jih določajo klavzule same; sklop *C-klavzul*, ki določa, da mora prodajalec skleniti prevozno pogodbo, vendar pa ne prevzema rizika izgube ali poškodbe blaga ali pa dodatnih stroškov zaradi dogodkov, ki nastanejo po odpremi blaga ter sklop *D-klavzul*, kjer mora prodajalec nositi vse stroške in rizike, ki so potrebni, dokler blago ni pripeljano v namembno državo.

5.5 POMORSKE PREVOZNE POGODBE

S *pogodbo o prevozu blaga po morju* se ladjar zavezuje, da bo iz luke vkrcovanja prepeljal z ladjo blago iz odpremnega pristanišča oziroma luke v namembno pristanišče oziroma luko. Naročnik prevoza po morju pa se zavezuje, da bo ladjarju za opravljeni prevoz blaga plačal prevoznino. Obveznost prevoza blaga po morju nastane s sklenitvijo pomorske prevozne pogodbe. Pomorske prevozne pogodbe delimo v grobem na dve skupini, in sicer:

- pogodbe o plovnem poslu in
- pogodbe o zakupu ladje.

S *pogodbo o plovnem poslu* se ladjar zavezuje, da bo z ladjo prepeljal stvari, naročnik prevoza pa, da mu bo plačal voznino. Pogodba o plovnem poslu je dvostransko obvezna in odplačna pogodba. V primeru višje sile, kadar stranki ne moreta predvideti, kako dolgo bo višja sila trajala, ima vsaka od strank pravico odstopiti od pogodbe. Odstop od pogodbe je tudi mogoč v primeru, da je zaradi višje sile ali drugih okoliščin, ogrožena varnost ladje, posadke ali tovora. V slovenski zakonodaji poznamo dve specifičnih vrsti pogodb o plovnem poslu, in sicer:

- pogodbo o prevozu blaga z vso ladjo, s sorazmernim delom ladje ali z določenim ladijskim prostorom in
- pomorsko prevozniško pogodbo.

Pogodbo o prevozu blaga z vso ladjo, s sorazmernim delom ladje ali z določenim ladijskim prostorom imenujemo tudi *ladjarska pogodba*. Takšne oblike pogodb se sklenejo za eno ali več potovanj in morajo biti sestavljene v pisni obliki. Lahko se sklenejo za *potovanje* (Voyage Charter) ali pa za *čas potovanja* (Time Charter). Naročnik prevoza stvari dobi na podlagi ladjarske pogodbe za potovanje na razpolago celotno ladjo, njen del ali določen prostor za prevoz stvari na enem ali več dogovorjenih potovanjih. V primeru ladjarske pogodbe na čas potovanja, pa se ladjar zaveže, da bo svojo ladjo, njen del ali določen prostor dal naročniku za določen čas in v dogovorjenem času se za naročnika prevažajo stvari.

Vendar naročnik ne sme določiti potovanja, ki bi izpostavilo ladjo ali njeno posadko nevarnosti, kakršne ob sklenitvi potovanja ni bilo mogoče pričakovati in tudi ne potovanja, za katero ni mogoče pričakovati, da bo opravljeno, ne da bi bil prekoračen čas, za katerega je bila pogodba sklenjena.

V primeru **pomorske prevozniške pogodbe** je s pogodbo dogovorjen prevoz posameznega blaga. Bistvena značilnost teh pogodb je, da ni nujna obličnost pogodbe. S **pogodbo o zakupu ladje** se zakupodajalec zaveže, da bo za dogovorjeno zakupnino zakupojemalcu svojo ladjo dal v uporabo za opravljanje plovne dejavnosti. V primeru, da je zakupodajalec dal poleg ladje v zakup še posadko, mora posadka izpolnjevati zakupnikova naročila. Pogodba o zakupu ladje se lahko sklene za določen ali nedoločen čas. V primeru sklenitve pogodbe za nedoločen čas, se sama pogodba lahko sicer odpove, vendar mora biti pisna odpoved dana vsaj tri mesece vnaprej.

S **pogodbo o prevozu potnikov** se ladjar zavezuje naročniku, da bo prepeljal enega ali več potnikov, naročnik pa, da bo plačal prevoznino. **Prevoznina se določi s pogodbo**. Ladjar mora izdati potniku na njegovo zahtevo **vozovnico**. Vozovnica se lahko glasi na ime ali na prinosnika. Domneva se, da vsebina vozovnice ustreza sklenjeni pogodbi, dokler se ne dokaže nasprotno. Dejstvo, da potnik nima vozovnice, da vozovnica ni pravilna ali je izgubljena, ne vpliva na obstoj, veljavnost in vsebino prevozne pogodbe.

Glej internetni vir - Pomorski zakonik -
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO2868.html

5.6 LETALSKE PREVOZNE POGODBE

Pogodbo o prevozu tovora z letalom skleneta prevoznik in naročnik prevoza. S pogodbo o prevozu tovora prevzame prevoznik obveznost, da bo prepeljal tovor z letalom, naročnik prevoza pa, da bo plačal prevoznino. Pogodba o prevozu tovora lahko velja **za enega ali več prevozov in za določen čas, za celotno zmogljivost ali del zmogljivosti letala, za določeno količino enot tovora ali za posamezno enoto tovora**. Pogodba o prevozu tovora z vsem letalom za določen čas ali za več prevozov mora biti sklenjena **v pisni obliki**, drugače nima pravnega učinka. Količina tovora, ki se odda za prevoz, je lahko določena **s številom kosov, težo, prostornino, dimenzijami ali kombinirano**. V dvomu se količina določa z mero, ki je običajna v kraju, kjer se tovor odda prevozniku. Pri pogodbi o prevozu tovora z vsem letalom sme naročnik prevoza namesto dogovorjenega tovora **oddati za prevoz drugi tovor**, če se s tem prevoznimi pogoji ne spremenijo v škodo prevoznika, če zaradi tega ne bi bilo zadržano letalo ali ne bi bila ogrožena njegova varnost in če pošiljatelj na prevoznikovo zahtevo položi varščino za terjatev, ki bi utegnila nastati zaradi zamenjave tovora. Naročnik prevoza lahko pooblasti drugo osebo, da odda v svojem imenu za prevoz **vsoto dogovorjeno količino ali del dogovorjene količine tovora** le, če je za to upravičen po prevoznih pogodbah. Prevoznik ne odgovarja tej osebi za obveznosti, ki bi bile večje od tistih, ki so bile prevzete s pogodbo z naročnikom. Če med naročnikom prevoza in prevoznikom ni drugače dogovorjeno, odgovarja naročnik prevoza, ki je pooblastil koga drugega, da kot pošiljatelj odda prevozniku tovor v prevoz, za obveznosti, ki izhajajo iz pogodbe o prevozu tovora. Če v pogodbi med naročnikom prevoza in pošiljateljem ni drugače dogovorjeno, prevzame naročnik prevoza le obveznost, da preskrbi pošiljatelju prevoznikove storitve.

Pogodbo o prevozu potnikov z letalom skleneta prevoznik in potnik ali prevoznik in naročnik prevoza. S pogodbo o prevozu potnikov prevzame prevoznik obveznost, da bo prepeljal

potnika v skladu z voznim redom oziroma v določenem času od odhodnega kraja do namembnega kraja, potnik pa se obveže, da bo plačal dogovorjeno prevoznino, medtem ko s pogodbo, ki jo skleneta prevoznik in naročnik prevoza, prevzame prevoznik obveznost, da bo prepeljal enega ali več potnikov, ki jih določi naročnik prevoza. Prevoznik in naročnik prevoza lahko skleneta pogodbo o prevozu enega ali več potnikov za eno ali več potovanj ali za določen čas, z vsem letalom ali določenim številom sedežev. Pogodba mora biti sestavljena v pisni obliki.

Glej internetni vir – Zakon o obligacijskih in stvarnopravnih razmerjih v letalstvu
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r02/predpis_ZAKO1622.html

5.7 ŽELEZNIŠKE PREVOZNE POGODBE

Prevozi v železniškem prometu se izvajajo po pogojih, ki jih določa zakon in skladno z njim sprejeta *tarifa prevoznika*. Prevoznik lahko sklene s posameznim uporabnikom prevoza posebne *sporazume o znižanju prevoznine* in o drugih olajšavah v obsegu, kot jih priznava drugim uporabnikom prevoza v enakem položaju. Prevoznik sprejme tarifo, ki določa splošne prevozne pogoje za prevoz potnikov in blaga ter osnove za obračun prevoznine in stroškov prevoza. Tarifa lahko določa drugačne prevozne pogoje kot ta zakon le, če zakon to dovoljuje. Prevoznik mora tarifo na običajen način javno objaviti. K tarifi za prevoz potnikov mora prevoznik pred objavo pridobiti soglasje ministrstva, pristojnega za promet. ***Spremembe in dopolnitve tarife***, s katerimi se za uporabnike prevoza otežujejo prevozni pogoji, se ne smejo uporabljati pred pretekom ***8 dni od dneva objave***. Prevoznik mora dati vsaki osebi na njeno zahtevo na vpogled tarifo na vsaki postaji, ki je odprta za prevoz potnikov in blaga.

S ***pogodbo o prevozu blaga po železnici*** se prevoznik zavezuje, da bo proti plačilu s pogodbo določene prevoznine blago prepeljal do namembne postaje in ga izročil prejemniku. Prevozna pogodba je sklenjena, ko prevoznik s ***tovornim listom prevzame blago za prevoz***. Prevoznik potrdi prevzem z datumskim žigom odpravne postaje ali računalniškim izpisom z datumom prevzema na tovornem listu. Potrditev prevzema na tovornem listu je dokaz o sklenjeni prevozni pogodbi. Na izvodu tovrnega lista, ki ga izroči pošiljatelju (dvojniki tovrnega lista), mora prevoznik potrditi dan in uro prevzema za prevoz. Dvojniki tovrnega lista ne velja kot tovrni list, ki spremlja pošiljko.

Prevoznik mora ob zakonskih pogojih ***prevzeti blago za direkten prevoz*** od odpravne do namembne postaje, ne glede na to, koliko različnih prevoznikov sodeluje pri prevozu. Prevoznik ne sme prevzeti blaga za prevoz, če je njegov ***prevoz prepovedan*** po zakonu ali drugem predpisu. Blago, za katero je predpisano, da se sme ***prevažati samo pod določenimi pogoji***, sme prevoznik prevzeti za prevoz, če so ti pogoji izpolnjeni. Pošiljatelj je odgovoren za škodo, ki je bila povzročena osebam, prevoznim sredstvom in blagu, zaradi lastnosti blaga, ki je bilo predano za prevoz, če te prevozniku niso bile znane.

S ***pogodbo o prevozu potnikov po železnici*** se prevoznik zavezuje, da bo potnika prepeljal do določenega kraja, potnik pa, da bo prevozniku plačal ustrezno prevoznino. Prevoznik mora potnika prepeljati do namembne postaje z ***vrsto vlaka in v razredu***, ki ju po ***objavljenem voznem redu*** izbere potnik, ter s takšno ***udobnostjo in higieno***, ki se glede na v pogodbi določeno vrsto in razred vlaka in trajanje potovanja štejeta za potrebni. Prevoznik lahko prepelje potnika tudi s posebnim vlakom, ki ni določen v voznem redu, v skladu s pogoji v tarifi. Prevoznik mora potniku zagotoviti označeni prostor v vlakih, v katerih se sedeži lahko rezervirajo.

Glej internetni vir – Zakon o prevoznih pogodbah v železniškem prometu – http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_ZAKO1627.html

5.8 CESTNE PREVOZNE POGODBE

S **pogodbo o prevozu tovora po cesti** se prevoznik obveže, da bo tovor prepeljal v namembni kraj in ga izročil prejemniku ali drugi pooblaščen osebi, ki jo določi prejemnik, pošiljatelj pa, da mu bo plačal v pogodbi dogovorjeno voznino. Prevoznik je dolžan prepeljati tovor z **dogovorjenim vozilom ali vozilom, ki ima dogovorjene lastnosti**. Če vozilo ni dogovorjeno, je prevoznik dolžan prepeljati tovor z vozilom, s katerim je zagotovljena pravilna in pravočasna izvršitev prevozne pogodbe. **Količina tovora** se določi s številom kosov, težo ali prostornino. Če količine tovora ni mogoče natančno določiti, se določi z mero, ki je običajna v odpravnem kraju. Namesto dogovorjenega tovora lahko pošiljatelj preda za prevoz **drug tovor** pod naslednjimi pogoji:

- če se ne spremenijo prevozni pogoji v škodo prevoznika;
- če to ne povzroči bistvenega zadrževanja vozila na nakladališču ali razkladališču;
- če ni ogroženo vozilo ali cestni promet;
- če da pošiljatelj prevozniku na njegovo zahtevo varščino za terjatev, ki bi utegnila nastati zaradi zamenjave tovora.

Pošiljatelj mora dati prevozniku **navodila za hrambo tovora in ravnanje z njim**, če gre za tovor, katerega prevoz ni običajen, ali če to zahteva prevoznik. Pošiljatelj odgovarja za škodo, ki jo tovor zaradi svojih lastnosti povzroči osebam, vozilu in drugemu tovoru, če te lastnosti niso bile ali niso mogle biti znane prevozniku.

Prevoznik mora pripeljati vozilo **na nakladališče dogovorjenega dne in ob dogovorjeni uri** ter o tem obvestiti pošiljatelja oziroma osebo, ki jo ta določi. Če je v pogodbi določen le dan, mora prevoznik dostaviti vozilo tega dne, vendar najpozneje v roku, ki omogoča naložitev tovora pred potekom pošiljateljevega delovnega časa. Tovor naloži na vozilo pošiljatelj, razloži pa prejemnik, če ni drugače določeno s prevozno pogodbo. Nakladanje tovora se mora **začeti in končati v primernem roku**, če ni drugače določeno v prevozni pogodbi (nakladalni čas). Rok za nakladanje tovora se podaljša za čas, v katerem nakladanje ni bilo mogoče zaradi vzrokov, za katere ne odgovarjata pošiljatelj ali prevoznik.

S **pogodbo o prevozu potnikov v cestnem prometu** se prevoznik obveže, da bo v skladu z objavljenimi prevoznimi pogoji in voznim redom prepeljal potnika od odhodnega do namembnega kraja, in sicer varno, pravočasno, s pogodbeno določenim vozilom in sedežem, higienskimi pogoji, ki so običajni v cestnem prevozu, potnik pa, da mu bo plačal dogovorjeno prevoznino. Prevoznik in naročnik prevoza lahko skleneta **pogodbo o prevozu enega ali več potnikov za eno ali več potovanj ali za določen čas**. Pogodba mora biti sestavljena v pisni obliki. Prevoznik je dolžan **izdati vozovnico**, ki je lahko **posamična ali skupinska**. Vozovnica je dokaz o sklenjeni pogodbi o prevozu potnikov, vendar se obstoj te pogodbe lahko dokazuje tudi drugače. Če se vozovnica glasi na ime, se brez prevoznikove privolitve ne sme prenesti na drugega potnika. Prevoznik lahko zavrne prenos vozovnice le tedaj, ko ima opravičene razloge. V vozovnici morajo biti navedeni odhodni in namembni kraj ter čas odhoda, ki je določen z voznim redom oziroma s pogodbo.

Glej internetni vir – Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu – http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO3743.html

5.9 LOGISTIČNA POGODBA

Logistična pogodba je po svojem bistvu **nadgradnja špediterske pogodbe**. Logistični podjemnik nosi pri logistični pogodbi poleg vseh obveznosti iz špediterske pogodbe tudi rizik uspeha, ki se od njega pričakuje, kar pomeni, da sodeluje v reprodukciji in ni samo tisti subjekt, ki se dogovarja za posle prevoza. Bistveni element za označitev logistične pogodbe sta premik blaga in dodana vrednost v ekonomski verigi ter plačilo nagrade. Kot premik blaga se označuje fizični pretok blaga v neposrednem ali posrednem logističnem toku.

Kot premik blaga v procesu oskrbovalne verige se lahko upoštevajo **vsi posli od nabave do distribucije blaga končnemu kupcu**. Naročitelj mora dobiti od logističnega podjemnika v vsakem trenutku informacijo o lokaciji blaga.

Nujna posledica narave logističnega podjema je tudi **izstavitev računa naročniku** kot obračun za povračila neposrednih stroškov, ki jih je plačal logistični podjemnik za naročitelja. Poleg tega je logistični podjemnik zavezan tudi zavarovati prejeta blago ves čas logističnega podjema, in sicer tako, da ne bi prišlo do pogodbene škode za naročnika.

Naročnik mora logističnega podjemnika **natančno obveščati o pričakovanih tokovih blaga**, tako, da se lahko logistični podjemnik kvalitetno pripravi na izpolnitev svojih obveznosti. Informacije, ki jih poda naročitelj so zgolj informativne narave, saj naročitelj ne more tako natančno predvideti gospodarskih tokov, da bi se lahko pogodbeno zavezal glede pravno zavezujočih informacij.

Gre torej za **celotno paleto pravnih razmerij**, ki se začne z dobavitelji (prodajna pogodba), skladiščenjem surovin, polproizvodov in gotovih izdelkov (skladiščna pogodba), nadaljuje s premikanjem znotraj proizvodnje (prevozna pogodba) in konča z distribucijo (špedicijska pogodba, pogodba o kontroli blaga in storitev, pogodba o trgovskem zastopanju, komisijaska pogodba, zavarovalna pogodba, prodajna pogodba).

Izluščitev **bistvenih elementov logistične pogodbe** ni težavna naloga, težko pa je opredeliti tisti element, ki ga mora izpolniti logistični podjemnik, ker obsega cel skupek zelo različnih dejavnosti. Bistvena elementa logistične pogodbe sta **premik blaga in dodana vrednost v oskrbovalni verigi ter plačilo nagrade**.

Premike, ki niso najbolj posrečen izraz, je treba razumeti kot **manipulativne operacije z blagom**, ki pomenijo fizični pretok blaga v neposrednem logističnem toku, kot tudi operacije v posrednem logističnem toku. Blago so vse pojavne oblike dobrin v družbeni reprodukciji. Oskrbovalno verigo si lahko predstavljamo kot celoten tok blaga od surovine do končnega izdelka, ki je na voljo porabniku.

Logistični podjemnik je dolžan **izpolniti naročila naročitelja za premike blaga** v procesu oskrbovalne verige od izvora do kateregakoli prejemnika.

Logistični podjemnik je dolžan v svojem imenu na tuj račun **plačati vse stroške** zlasti prevzema blaga, voznine, prekladalne stroške, davek na dodano vrednost, stroške ob izročitvi, carinske dajatve in drugo.

Logistični podjemnik po opravljenem poslu naročitelju **izstavi račun**. Takšna obveznost logističnega podjemnika je nujna posledica narave posla, ki ga opravlja. V tem pogledu je logistična pogodba zelo podobna špedicijski pogodbi. Logistični podjemnik je dolžan tudi

zavarovati blago. Naročitelj je dolžan logističnega podjemnika obveščati o **pričakovanih tokovih blaga.**

Naročitelj je dolžan plačati logističnemu podjemniku **nagrado** in mu **povrniti stroške** za opravljene logistične storitve. Plačilo nagrade je običajna obveznost nasprotne pogodbene stranke, naročitelja, kadar gre za takšno dvostransko odplačno pogodbo.

POVZETEK POGLAVJA

Poglavje obravnava definicijo in značilnosti prevoznega (transportnega) prava. Ta pravna panoga je tisti del prometnega prava, ki se navezuje zlasti na pogodbe o prevozu tovora, potnikov in prtljage. Nadaljevanje poglavaj posveča pozornost prevoznim pogodbam. Čeprav se splošna pravila v praksi redko uporabljajo, ker pridejo v poštev le v primeru, ko določenega vprašanja v okviru posamezne prevozne panoge ne ureja poseben zakon, vseeno služijo pri zapolnjevanju praznin, do katerih lahko pride pri uporabi specialnih (vendar pomanjkljivih) predpisov. V tem poglavju smo med drugim spoznali definicijo prevozne pogodbe in njeno podjemniško naravo, pravne vire, iz katerih se napaja, vrste prevoznih pogodb po posameznih panogah in posamezne sestavine pogodbe o prevozu tovora (stvari) ter pogodbe o prevozu potnikov (oseb). Izjemnega pomena je razumevanje in ločevanje subjektivne (krivdne) ter objektivne odgovornosti prevoznika. Poznati je pa treba tudi načelo obrnjenega dokaznega bremena, pravico prevoznika omejitve odgovornosti in izgubo te pravice.

VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

1. Naštejte bistvene značilnosti prevozne pogodbe.
2. Pojasnite pojem linijski prevoz.
3. Kaj je značilno za splošne prevozne pogoje?
4. Kateri pravni viri urejajo prevozno pogodbo?
5. Kako je treba razlagati nejasna določila prevozne pogodbe?
6. Naštejte vrste prevoznih pogodb.
7. Katere so bistvene sestavine prevozne pogodbe?
8. Opišite razmerje med pošiljateljem in prevoznikom.
9. Opišite razmerje med prevoznikom in prejemnikom.
10. Ali je tovorni list hkrati tudi prevozna pogodba?
11. Ali lahko tovorni list postane vrednostni papir?
12. Opišite dolžnost pakiranja.
13. Kaj omogoča pošiljateljeva pravica, da razpolaga s tovorom?
14. Pojasnite razliko med subjektivno in objektivno odškodninsko odgovornostjo.
15. Kako odgovarja prevoznik za poškodbo, izgubo ali zamudo tovora?
16. V katerih primerih prevoznik ne more omejiti svoje odgovornosti?
17. Kaj je bistvo prevoznikove zastavne pravice?
18. Ali prevoznik odgovarja za poškodbo potnika, če dokaže, da je ravnal s skrbnostjo dobrega gospodarja?
19. Ali lahko prevoznik omeji odgovornost za poškodbo ročne prtljage?

6 POŠTNE IN TELEKOMUNIKACIJSKE STORITVE

TEMELJNI CILJI POGLAVJA

Študent bo v tem poglavju spoznal temeljne značilnosti poštnih in telekomunikacijskih storitev. Povdarek poglavja je predvsem na spoznanju pravic in obveznosti subjektov v sistemu poštnih in telekomunikacijskih storitev, upoštevanju predpisov glede same izvedbe poštnih storitve in spoznanju delovanja Agencije za telekomunikacijo, radiofuzijo in pošto.

Težnja po izmenjavi novic in informacij je bržkone stara toliko kot človeštvo samo. Slovensko ozemlje je bilo že v prazgodovini pomembno prometno križišče in bolj ko sta se razvijali obrt in trgovina, večja je bila potreba po prenosu sporočil. Vendar v tistem času o pošti na ozemlju današnje Slovenije še ne moremo govoriti. Njeni začetki segajo v čas vključitve tega ozemlja v sestav rimske svetovne civilizacije. Po razstavljenih arheoloških najdbah, poštnih zemljevidih, arhivskih virih, ohranjenem slikovnem gradivu, maketah in originalnih eksponatih lahko obiskovalec muzeja spoznava, kako je tekom stoletij, skladno z razvojem političnega, gospodarskega in kulturnega življenja, spreminjala svoje organizacijske oblike, način dela in uporabo prometnih sredstev tudi pošta.

Telekomunikacije predstavljajo eno izmed strateških področij sodobne družbe. Praktično si ni več mogoče zamisliti življenja brez telefona, vse bolj pa postajamo odvisni od prenosa podatkov, ki nam jih omogočajo računalniška omrežja z Internetom na čelu. Posebno vlogo v telekomunikacijah igrajo mobilne telekomunikacije, ki bodo zaradi prednosti, ki jih prinaša mobilnost v bližnji prihodnosti postale prevladujoče. Tehnologija mobilnih komunikacij je zaradi specifičnosti in omejitev prenosnega medija kompleksnejša od tehnologije žičnih komunikacij. Največji razvoj na področju brezžičnih komunikacij poteka na področju javne mobilne telefonije GSM.

6.1 POŠTNE STORITVE

6.1.1 Splošno

Poštna storitve so storitve, ki vključujejo sprejem, usmerjanje, prevoz in dostavo poštnih pošiljk v notranjem ali čezmejnem poštnem prometu. Med poštna storitve ne spada:

- prenos pošiljke naslovniku, ki ga opravi pošiljatelj sam;
- prenos pošiljke v primerih, ko sta naslovnik in pošiljatelj ista oseba in prenosa ne opravi izvajalec poštnih storitev;
- prenos pošiljke, ki ni naslovljena s polno navedbo imena naslovnika, ampak zgolj z delno oznako naslova;
- prevoz kot samostojna storitev.

Poštna storitve ob upoštevanju bistvenih zahtev **izvaja vsaka fizična ali pravna oseba**, ki o tem vnaprej pisno ali po elektronski pošti obvesti agencijo. Če agencija na podlagi obvestila in po presoji ugotovi, da želi vlagatelj izvajati zamenljive storitve, izda o tem ugotovitveni sklep, v katerem navede tudi bistvene zahteve in obveznosti.

6.1.2 Univerzalna storitev

Univerzalna storitev je trajno, redno in nemoteno izvajanje ene ali več s tem zakonom določenih poštnih storitev s predpisano kakovostjo na celotnem ozemlju Republike Slovenije

ali na njenem delu po cenah, dostopnih za vse uporabnike poštних storitev. Z univerzalno storitvijo se vsem uporabnikom poštних storitev zagotavlja najmanj pet delovnih dni tedensko vsaj en sprejem in ena dostava dnevno na dom ali v prostore vsake fizične ali pravne osebe. Tedenska pogostost sprejema in dostave se ob povečanem številu dela prostih dni v posameznem tednu sorazmerno zmanjša.

Če obveznost izvajanja univerzalne storitve povzroča neto stroške in pomeni nepravilno finančno breme za izvajalca univerzalne storitve, je izvajalec upravičen do ***nadomestila za izvajanje univerzalne storitve***. Storitve iz nabora univerzalne storitve morajo izvajalci univerzalne storitve izvajati po cenah, ki so:

- dostopne in vsem uporabnikom ne glede na njihov zemljepisni položaj, omogočajo dostop do ponujenih storitev;
- stroškovno naravnane in spodbujajo učinkovito zagotavljanje univerzalne storitve;
- za istovrstne storitve enake na celotnem ozemlju Republike Slovenije.

Zamenljive storitve so poštnе storitve, ki jih je mogoče z vidika uporabnika šteti za storitve, ki spadajo v nabor univerzalne storitve, saj so v zadostni meri medsebojno zamenljive z univerzalno storitvijo.

6.1.3 Financiranje poštних storitev

Poštna storitev se plača po ***veljavnem ceniku***, katerega izvleček mora biti na voljo uporabnikom poštних storitev na vidnem in dosegljivem mestu v prostorih izvajalca poštних storitev, na zahtevo uporabnika poštних storitev pa se mu mora omogočiti pogled v celoten cenik poštних storitev. Vsakdo ima pravico uporabljati poštnе storitve v skladu z objavljenimi splošnimi pogoji in cenami. Vsak uporabnik poštних storitev ima pravico do ugovora zoper odločitev ali ravnanje izvajalca poštних storitev v zvezi z dostopom do storitev ali izvajanjem storitev, ki ga lahko vloži pri tem izvajalcu v 30 dneh od dneva, ko je izvedel za izpodbijano odločitev ali ravnanje izvajalca poštних storitev.

6.1.4 Dostavljanje poštних pošiljk

Poštne pošiljke se ***dostavljajo v hišni predalčnik ali poštni predal*** v poslovnih prostorih izvajalca poštних storitev ali tako, kot se dogovorita uporabnik in izvajalec poštних storitev, če to ni mogoče, pa neposredno v poslovnih prostorih izvajalca poštних storitev. Če je potrebna vročitev, se poštnе pošiljke vročajo osebno naslovniku ali osebi, pooblaščenim za prevzem poštних pošiljk ali odraslemu članu gospodinjstva ali osebi, ki je zaposlena v gospodinjstvu naslovnika ali v njegovem poslovnem prostoru.

Priporočene in vrednostne poštnе pošiljke se vročajo naslovniku osebno na naslovu. Če to ni mogoče, se priporočena in vrednostna pošiljka vroči enemu od odraslih članov gospodinjstva ali osebi, pooblaščenim za prevzem poštних pošiljk. Če poštnih pošiljk iz prejšnjega odstavka zaradi odsotnosti ni mogoče vročiti osebam iz prejšnjega odstavka, pusti dostavljavec v hišnem predalčniku obvestilo, v katerem navede kraj prevzema in rok, v katerem se lahko prevzame poštna pošiljka. Če naslovnik poštnе pošiljke ne prevzame v roku, določenem v obvestilu, se poštna pošiljka vrne pošiljatelju.

Če naslovnik ali osebe priporočene in vrednostne poštnе pošiljke nočejo sprejeti, napiše vročevalec na poštno pošiljko ali vročilnico datum in razlog zavrnitve sprejema in poštno pošiljko vrne pošiljatelju. Če poštnе pošiljke ni mogoče dostaviti naslovniku, in tudi ni

mogoče ugotoviti kdo je pošiljatelj, izvajalec poštne storitve na poštni pošiljki o tem napiše uradni zaznamek in jo shrani za eno leto od dneva zaznambe. Po poteku navedenega roka se taka poštna pošiljka zaprta komisijsko uniči.

Lastnik stanovanja ali poslovnega prostora mora ob vходу v objekt zagotoviti namestitev, označitev in vzdrževanje **hišnega predalčnika**. Uporabnik poštne storitve v posameznem stanovanju ali poslovnem prostoru pa mora zagotoviti praznjenje hišnega predalčnika.

Pošiljatelj mora poskrbeti za tako **notranjo zaščito vsebine poštne pošiljke**, da izvajalec poštne storitve pri normalnem ravnanju z njo ne more poškodovati poštnega osebja, poštnih pošiljk, naprav ali objektov. Izvajalec poštne storitve je odgovoren za škodo, ki nastane med prenosom priporočene in vrednostne poštne pošiljke ter poštnega paketa zaradi:

- izgube, poškodbe, kraje ali izropanja,
- prekoračitve roka prenosa,
- neizvedene, nepopolno ali napačno izvedene poštne storitve.

Uporabnik poštne storitve ima pravico vložiti **reklamacijo** v treh mesecih po oddaji poštne pošiljke. Uporabnik poštne storitve ima pravico vložiti reklamacijo takoj ob dostavi ali najpozneje v 30 dneh od dostave, če pomanjkljivosti niso takoj vidne. Izvajalec poštne storitve mora uporabniku poštne storitve izplačati **odškodnino** v višini nastale škode.

Izvajalci poštne storitve morajo **varovati zaupnost poštne pošiljke** v skladu z zakonom, ki ureja varstvo osebnih podatkov. Izvajalci poštne storitve ne smejo pridobivati informacij o vsebini poštnih pošiljk ter podatkov o dejstvih in okoliščinah poštnega prometa. Če morajo izvajalci poštne storitve pridobiti podatke o dejstvih ali okoliščinah, povezanih s prenesenimi poštnimi pošiljkami zaradi samega izvajanja poštne storitve ter reševanja reklamacij in pritožb, jih lahko pridobijo le v takem obsegu in za toliko časa, kot je potrebno za izvajanje poštne storitve, reševanje reklamacij in pritožb. Izvajalci poštne storitve lahko ob soglasju posameznika dajejo podatke, ki so jih pridobili o tem posamezniku. Za soglasje se šteje izrecna pisna privolitev posameznika. Izvajalci poštne storitve smejo zbirati in obdelovati osebne podatke uporabnikov poštne storitve, ki so sestavni del naslova poštne pošiljke, če te podatke potrebujejo za izvajanje poštne storitve ali za trženje in raziskave trga.

Glej internetni vir – Zakon o poštne storitvah –

http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r06/predpis_ZAKO5556.html

6.2 TELEKOMUNIKACIJSKE STORITVE

Pojem **telekomunikacij** je najtesneje povezan s pojmom komuniciranja. Komunikacija vključuje enosmerno ali dvosmerno komuniciranje ter je razčlenjena na stopnje kodiranja sporočil oddajnika v signale, prenos signalov po komunikacijskem kanalu in dekodiranje signalov v sporočilo za sprejemnika. V primeru komuniciranja sta oba izmenjevalca informacij hkrati na istem mestu. Prenašanje informacij omogoča ustrezna telekomunikacijska tehnika, katere naloga je pretvarjanje znakov, ki jih za komunikacijo uporablja človek, v znake, primerne za prenašanje s tehničnimi napravami, in premostitev ovir, ki izvirajo iz časovne ali krajevne oddaljenosti komunikacijskih partnerjev.

Telekomunikacijska infrastruktura in storitve postajajo temeljna infrastruktura sodobne družbe, zato zahtevajo jasno in tehnološkemu razvoju primerno zakonodajo. Hiter tehnološki razvoj postavlja pred zakonodajalca izjemno zahtevne naloge, saj mora urejati nekaj, kar se

tako naglo spreminja, da z upravnimi časovni cikli temu ne more slediti. To je eden od razlogov, da so razvite države opustile te poskuse in celotno področje prepustile trgu. Značilna je tudi njihova reakcija ob nastanku interneta. Razprava, kaj in kako zakonsko urejati, se je kmalu končala s sklepom, da ne bodo zakonsko urejali ničesar, saj bi s tem lahko zavrli razvoj, ki gre za zdaj sam od sebe v pravo smer. Internet je eden najboljših primerov, ki kaže, kako je tehnološki razvoj v samem bistvu nepredvidljiv in kako prinaša povsem nepričakovane probleme in rešitve. Internet se ne bi nikoli razvil v to, kar je danes, če bi bil odvisen od državne zakonodaje. Nekaj podobnega se dogaja tudi z naslednjo komunikacijsko revolucijo, ki jo prinaša tretja generacija mobilne telefonije. Tudi tukaj se država zavestno umika v prid tržnim mehanizmom.

Še bolj je nepredvidljiv razvoj, ki je posledica **zbliževanja digitalnih tehnologij**. To bo še poseben izziv za zakonodajo predvsem zato, ker se prepletajo področja, ki so zakonsko že urejena, vendar na povsem neusklajen in nezdržljiv način. Zelo blizu je čas, ko bodo vse telekomunikacije iz zornega kota uporabnikov in ponudnikov storitev eno in isto. Tudi čas, ko ne bo razlike med internetom in televizijo, je presenetljivo blizu.

Država se kot **regulator infrastrukturnih sistemov na področju telekomunikacij** in tudi informacijskih tehnologij srečuje z novimi izzivi: - Tehnološke in družbene spremembe, ki ji doživljamo, so bistveno hitrejše, kot so bile pri prejšnjih prehodih in so več kot očitne že v eni sami človeški generaciji. Država je s svojimi mehanizmi preprosto prepočasna, da bi jih lahko učinkovito upravljala. Zato je postavljena pred dilemo - ali se prilagoditi, ali pa celotno zadevo spustiti iz rok in jo prepustiti drugim mehanizmom. Zaradi globalnosti procesa postaja ena država, kar velja še posebej za razmeroma majhne države, kot je Slovenija, premajhna skupnost, da bi lahko sama zagotovila finančne in tehnološke možnosti za razvoj telekomunikacijske infrastrukture; - Globalnost informacijske družbe preprečuje zapiranje v lastne meje ali iskanje izrazito samosvojih rešitev, saj se vsako izključevanje iz globalnega sistema v trenutku kaznuje z negativnimi ekonomskimi posledicami. Zato so za telekomunikacije značilni naslednji trendi:

- **zakonodaja, ki je vezana na telekomunikacijsko infrastrukturo** in osnovne storitve, povezane s prenosom podatkov, mora biti združljiva z globalnimi rešitvami. Pri Sloveniji kaže poudariti, da je naše vključevanje v EU le pospešilo usklajevanje zakonodaje in upravnega sistema z evropskimi direktivami, ki so del globalnega sistema.
- **graditev telekomunikacijske infrastrukture in uvajanje novih storitev** postajata izrazito gospodarsko motivirana dejavnost, ki ne potrebuje skoraj nobenih državnih intervencij, predvsem pa ne državnega kapitala. To se odraža tudi v popolni sprostitvi telekomunikacij v razvitih državah, v EU in s tem posledično tudi v Sloveniji.

Posledica teh trendov je globalizacija tudi na področju telekomunikacijske infrastrukture, ki je pripeljala do izginotja nacionalnih telekomov v obliki nacionalnih monopolov, kot tudi v obliki lastništva.

Glej internetni vir – Zakon o elektronskih komunikacijah – http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_ZAKO3781.html

6.2.1 Sistemska ureditev telekomunikacij

Država se sicer naglo umika s področja telekomunikacij in jih prepušča tržnim mehanizmom, ne more pa se odreči vlogi systemskega regulatorja. Slovenija je v fazi, v kateri so bile članice EU pred tremi ali štirimi leti, ko so se pripravljale na liberalizacijo, urejeno s skupnimi

direktivami EU. Evropska telekomunikacijska strategija je zelo jasna in, zavezujoča za Slovenijo:

- telekomunikacijska infrastruktura in osnovne storitve so popolnoma *liberalizirane in prepuščene tržnim mehanizmom*, države pa so se odrekle vsakršnim monopolom in nepotrebnim predpisom
- državne meje članic EU *ne smejo biti niti najmanjša ovira* za telekomunikacijske storitve in pretok podatkov
- celotna evropska zakonodaja o komunikacijah in storitvah se je popolnoma *poenotila* in zato nacionalne zakonodaje pripravljajo *en sistemski zakon*, ki se ukvarja s telekomunikacijami.

6.2.2. Nova generacija sistemskih zakonov na področju telekomunikacij

Slovenija ima velike probleme, da sledi evropskim direktivam na področju telekomunikacij in jih uvaja s precejšnjo zamudo. Zaradi dramatično hitrih tehnoloških sprememb pa tudi zakonodaja EU zaostaja za dejanskimi potrebami, kar se najbolje vidi iz predloga Evropske komisije, da bi v prihodnjih letih radikalno spremenili celotno zakonodajo o telekomunikacijah. Zelo na kratko bom povzel problematiko zблиževanja digitalnih tehnologij, ki bo najbolj korenito spremenila naše poglede na informacijsko družbo in tudi zakonodajo o telekomunikacijah.

Zbliževanje digitalnih tehnologij in storitev je na določenih področjih že povsem ustaljen in sprejet pojav. Prenos govora prek interneta je nadomestilo za telefon, dostop do interneta prek sistema kabelske televizije postaja realnost tudi v Sloveniji, prihaja televizija Web in podobno. Zmeraj več telekomskih operaterjev ponuja poleg telefonije in prenosa podatkov še dostop do televizijskih programov (zamenjujejo kabelske sisteme), postajajo pa tudi eden glavnih igralcev pri dostopu do interneta. Drug pomemben igralec so kabelski operaterji, ki že zagotavljajo telekomunikacijske storitve vključno s telefonijo in dostopom do interneta. V ta boj se je vmešala tudi televizija s svojim prenosnim omrežjem, predvsem pa s svojimi storitvami. Televizija in telekomi imajo v tem trenutku precejšnjo prednost v tržnem boju, saj imajo razvejeno komunikacijsko infrastrukturo in izjemno finančno moč. Televizijske organizacije imajo še eno veliko prednost - lahko ponudijo tudi vsebino, ne samo prenosnih kanalov, kar pa je tudi njihova prihodnost.

V zvezi z radiom, televizijo, telekomunikacijami in javnimi mediji je zanimiva tudi interpretacija pojma monopola. Monopolist je pravzaprav država, ki dodeljuje dovoljenja in koncesije za izvajanje omenjenih storitev. To v osnovi preprečuje konkurenco in tržno poslovanje in na široko odpira vrata za vmešavanje politike. Še posebej to velja za televizijo, saj je bil v veliki večini držav zasebni kapital izločen iz igre, resnična izjema so bile le ZDA.

Globalno zблиževanje digitalnih tehnologij, kot jo v svojih dokumentih razume Evropska komisija, je široko in zajema poleg digitalne tehnologije tudi osnovne digitalne storitve. EU se je že opredelila, kako se bo na področju zakonodaje odzvala na naslednji korak v tehnološki revoluciji. V prihodnjih letih se bo celotno področje liberaliziralo, storitve pa bodo neodvisne od prenosnih omrežij, kar pomeni strogo ločevanje omrežij od storitev. To je logičen korak, ki sledi liberalizaciji telekomunikacijskega sektorja v EU.

Evropska komisija je decembra 1997 objavila "Zeleno knjigo o zблиževanju telekomunikacijskega sektorja, javnih medijev in informacijske tehnologije" in njenem vplivu na državno zakonodajo. EU se je odločila, da bo ponovno proučila in ustrezno spremenila svojo zakonodajo na tem področju, saj ugotavlja, da bodo posledice zблиževanja digitalnih tehnologij in na njih zasnovanih storitev veliko bolj vplivale na ekonomijo in družbo nasploh,

kot je to veljalo za liberalizacijo klasičnih telekomunikacij. Prvi korak v to smer je popolno poenotenje zakonodaje na vseh področjih, ki jih lahko v najširšem pomenu besede poimenujemo digitalne komunikacije.

Za trenutne razmere na področju zakonodaje je značilno predvsem to, da se uporabljajo različna pravila in bistveno različni zakoni za različne komunikacijske infrastrukture in storitve. Naj omenim samo področje telefonije na eni strani in RTV na drugi. Zakonodajalec nikoli ni niti pomislil, da bi iskal kakršnekoli vzporednice, saj mu zaradi popolnoma različnih tehnologij niti ni bilo treba. Različnost tehnologij je namreč sama po sebi zagotavljala, da se ta dva sveta med seboj ne bosta mešala, zato sta se lahko obravnavala popolnoma ločeno. Zbliževanje digitalnih tehnologij pa popolnoma zabriše prej jasno opredeljeno mejo in s tem v osnovi zamaje koncept področnih zakonov.

EU namerava celotno komunikacijsko infrastrukturo in pripadajoče storitve pokriti z enim samim sistemskim zakonom. V praksi to pomeni enaka pravila za vsa prej omenjena različna omrežja, uporabniki in ponudniki storitev pa se bodo sami odločali, kateri komunikacijski medij bodo uporabljali. Dvom, ki ga je bilo treba razrešiti, je bilo vprašanje, katere storitve zajeti v omenjeno enotno zakonodajo. Potencialnih storitev na digitalnih omrežjih je lahko zelo veliko in so si lahko zelo različne, zato je povsem razumljivo, da jih ni mogoče stlačiti v isti koš. Zato so določili nekaj, kar bi lahko poenostavljeno imenovali "infrastrukturne" storitve. S tem so lahko tudi opredelili naslednjo strukturo in pravila:

- v enotno zakonodajo spadajo **vsii komunikacijski mediji**, ki so del komunikacijske infrastrukture in imajo naravo javnosti in dostopnosti pod enakimi pogoji vsem potencialnim uporabnikom (omrežja optičnih kablov telekomov, kabelska omrežja, prenosna omrežja RTV, mobilna omrežja, satelitska omrežja in zasebna omrežja posameznih gospodarskih organizacij);
- v enotno zakonodajo spadajo tudi **vse osnovne ali "infrastrukturne" storitve**, ki so potrebne, da lahko komunikacijsko infrastrukturo sploh uporabljamo;
- v enotno zakonodajo pa **ne spadajo storitve**, ki uporabljajo komunikacijska omrežja in pripadajoče storitve le zato, da dosežejo svoje kupce ali stranke (na primer radijske in tv oddaje, elektronsko bančništvo, elektronsko poslovanje in podobno).

Če k temu dodamo še to, da se lahko iste storitve (na primer radijski program, internet ali govorna telefonija) prenašajo po povsem različnih komunikacijskih medijih, kot so kabelska omrežja, satelitske komunikacije, mobilna telefonija itd., se zadeva še dodatno zaplete. Velja seveda tudi nasprotno - različne storitve lahko uporabljajo iste komunikacijske medije. Zakonodaja te tehnološke možnosti seveda ne upošteva in jo že v osnovi preprečuje.

6.3 AGENCIJA ZA TELEKOMUNIKACIJE RADIOFUZIJO IN POŠTO

Ustanovitelj **Agencije za telekomunikacije, radiofuzijo in pošto** (v nadaljevanju; Agencija) je Republika Slovenija, ustanoviteljske pravice in obveznosti izvršuje Vlada Republike Slovenije. Agencija je pravna oseba javnega prava in je uporabnik proračuna Republike Slovenije, in sicer proračunskega sklada za telekomunikacije v skladu s predpisi s področja javnih financ. Agencija je neodvisna organizacija, ki opravlja naloge:

- ki ji omogočajo urejanje in nadzor nad delovanjem telekomunikacijskega trga in upravljanje in nadzor nad radiofrekvenčnim spektrom Republike Slovenije;
- na področju radijske in televizijske dejavnosti;
- akreditacijskega organa za elektronski podpis;
- na področju trga poštnih storitev.

Agencija pri izvajanju svojih nalog sledi ciljem zagotavljanja univerzalne storitve, varstva pravic uporabnikov in spodbujanja konkurence na trgu poštnih storitev. Za uresničitev teh ciljev agencija sprejema ukrepe, sorazmerne ciljem, ki jih želi doseči. Pri tem agencija deluje pregledno in zagotavlja, da v podobnih okoliščinah ni diskriminacije med izvajalci poštnih storitev. Agencija pri izvajanju svojih nalog sodeluje z drugimi državnimi organi in ustanovami, še posebej z organom, pristojnim za varstvo konkurence, in pri zadevah skupnega interesa z organom, pristojnim za varstvo potrošnikov. Agencija sodeluje tudi s pristojnimi regulativnimi organi držav članic Evropske unije in Evropsko komisijo ter ustreznimi organi v drugih državah in organi mednarodnih organizacij.

Izvajalec poštnih storitev mora dati Agenciji na njeno zahtevo, v obsegu in z vsemi podrobnostmi, ki jih zahteva, na voljo **vse podatke in informacije**, vključno s finančnimi informacijami in informacijami o izvajanju univerzalne storitve, ki jih agencija potrebuje za izvajanje svojih pristojnosti, ter za jasno opredeljene statistične namene in za poročanje Evropski komisiji ter mednarodnim organizacijam v skladu z mednarodnopravnimi akti, uveljavljenimi v Republiki Sloveniji. Agencija rešuje v upravnem postopku spore med udeleženci v poštni dejavnosti, kot so spori med izvajalci poštnih storitev in med izvajalci poštnih storitev ter uporabniki poštnih storitev, če se spori nanašajo na pravice in obveznosti, ki jih določa ta zakon, na njegovi podlagi izdani predpisi in splošni akti, kar pa ne posega v morebitno sodno pristojnost.

POVZETEK POGLAVJA

Poglavje obravnava osnove poštnih in telekomunikacijskih storitev. Poštna storitev se v notranjem poštnem prometu izvaja v skladu z določili Zakona o poštnih storitvah ZPSto-2, Splošnimi pogoji izvajanja univerzalne poštno storitve, Splošnimi pogoji izvajanja drugih poštnih storitev, v mednarodnem poštnem prometu pa tudi v skladu z določili Konvencije Svetovne poštno zveze in drugimi mednarodnimi predpisi ter dogovori.

Telekomunikacije kot panoga so ena od gonilnih sil svetovnega gospodarstva. Njihov razvoj in struktura močno vplivata na globalne gospodarske tokove. Po drugi strani velja tudi obratno – trendi globalizacije, liberalizacije denarnih trgov in trgov kapitala ter tehnološki razvoj ustvarjajo dinamiko, ki omogoča nesluten razvoj telekomunikacij. Podjetja ob vedno ostrejši globalni konkurenci iščejo nove načine za izboljšanje poslovnih procesov, odnosa do uporabnikov ter znižanje stroškov. Pri tem se opirajo na informacijsko tehnologijo in telekomunikacije. Telekomunikacijske storitve zagotavljajo ponudniki telekomunikacijskih.

VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

1. Opišite splošne značilnosti poštnih storitev.
2. Kaj je univerzalna poštna storitev?
3. Kako poteka financiranje poštnih storitev?
4. Kateri so elementi dostave poštnih pošiljk?
5. Kakšen je tren razvoja telekomunikacijskih storitev?
6. Kako naj država sistemsko in pravno uredi področje telekomunikacij?
7. Opišite naloge Agencije za telekomunikacije, radiofuzijo in pošto.

7 LITERATURA

7.1 LITERATURA

Andrassy, J. *Medunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga, 1976.

Bratina, B., et.al., *Korporacijsko pravo*. Ljubljana: Planet GV d.o.o., 2009.

Cigoj, S. *Institucije obligacij: Posebni del obligacijskega prava, Kontrakti in reparacije*. Ljubljana: Uradni list RS d.o.o., 2002.

Cigoj, S. *Teorija obligacij: Splošni del obligacijskega prava*. Ljubljana: Uradni list RS d.o.o., 2003.

Ivanjko, Š. in Kocbek, M: *Korporacijsko pravo: Pravni položaj gospodarskih subjektov*. Ljubljana: GV založba d.o.o. in UM PF Maribor, 2003.

Kaučič, I. in Grad, F. *Ustavna ureditev Slovenije: 5. sprememljena in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: GV založba d.o.o., 2008.

Kovač, M. *Prevozne pogodbe*. Ljubljana: Uradni list RS d.o.o., 2007.

Kranjc, V. *Gospodarsko pogodbeno pravo*. Ljubljana: GV Založba d.o.o. in Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta Maribor, 2006.

Pavčnik, M. *Teorija prava*. Ljubljana: GV Založba d.o.o., 2007.

Pavliha, M. *Prevozno pravo*. Ljubljana: GV Založba, 2007.

Puharič, K. *Pravo družb in poslovno pravo*. Ljubljana: Uradni list RS d.o.o., 2006.

Vlačič, P. *Omejitve višine odgovornosti v prevznem pravu*. Zbirka Scientia Iustitia, Ljubljana: Uradni list RS d.o.o., 2007.

7.2 PRAVNI VIRI

Obligacijski zakonik (OZ) (Ur.l. RS, št. 83/2001, 32/2004, 28/2006 Odl.US: U-I-300/04-25, 29/2007 Odl.US: U-I-267/06-41, 40/2007, 97/2007-UPB1)
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO1263.html

Pomorski zakonik (PZ-1) (Ur.l. RS, št.120/06 – UPB2)
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO2868.html

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) (Ur.l. RS, št. 42/2002, 79/2006-ZZZPB-F, 46/2007 Odl.US: U-I-45/07, Up-249/06-22, 103/2007, 45/2008-ZArbit, 83/2009 Odl.US: U-I-284/06-26) http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO1420.html

Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1) (Ur.l. RS, št. 42/2006 (60/2006 popr. 26/2007-ZSDU-B, 33/2007-ZSReg-B, 67/2007-ZTFI (100/2007 popr.), 10/2008, 68/2008, 23/2009 Odl.US: U-I-268/06-35, 42/2009, 65/2009-UPB3, 83/2009 Odl.US: U-I-165/08-10, Up-1772/08-14, Up-379/09-8) http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_ZAKO4291.html

Zakon o elektronskih komunikacijah (ZEKom) (Ur. l. RS, št 13/07 – UPB1) http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_ZAKO3781.html

Zakon o obligacijskih in stvarnopravnih razmerjih v letalstvu (ZOSRL) (Ur. l. RS, št. 12/00,67/02 in 92/07) http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r02/predpis_ZAKO1622.html

Zakon o poštnih storitvah (ZPSto-2) (Ur. l. RS, št. 51/03) http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r06/predpis_ZAKO5556.html

Zakon o prevoznih pogodbah v cestnem prometu (ZPPCP) (Ur. l. RS, št. 126/03 in 102/07) http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO3743.html

Zakon o prevoznih pogodbah v železniškem prometu (ZPPZP) (Ur. l. RS, št. 61/2000) http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_ZAKO1627.html

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008–11

Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja ter prednostne usmeritve Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja.